

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการ “การสืบค้นและจัดการมรดกทาง
วัฒนธรรมเมืองพะเยาเพื่อการพัฒนาเมืองยั่งยืน
อย่างสร้างสรรค์”

โดย ดร.ประกอบศิริ ภัคดีพิณิช และคณะ

เมษายน 2556

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการ “การสืบค้นและจัดการมรดกทาง วัฒนธรรมเมืองพะเยาเพื่อการพัฒนาเมืองยั่งยืน อย่างสร้างสรรค์”

โดย

ดร.ประกอบศิริ ภักดีพินิจ

อาจารย์อัมเรศ เทพมา

อาจารย์จรรวรณ์ โปษยานนท์

ดร.อดิศร เรือลม

นายพิศาล แก้วอยู่

นางสาวปานณนาถ บัวเงิน

นางสาววิมลรัตน์ บุตรดาชัย

มหาวิทยาลัยพะเยา

มหาวิทยาลัยพะเยา

มหาวิทยาลัยพะเยา

สำนักงานโยธาธิการและผังเมืองพะเยา

ผู้ช่วยนักวิจัย

ผู้ช่วยนักวิจัย

ผู้ช่วยนักวิจัย

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร

โครงการการสืบค้นและการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมเมืองพะเยา เพื่อการพัฒนาเมืองยั่งยืนอย่างสร้างสรรค์

คณะผู้วิจัย

ดร. ประกอบศิริ ภักดีพินิจ	คณะวิทยาการจัดการและสารสนเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา
นางจรรวรณ์ โปษยานนท์	คณะวิทยาการจัดการและสารสนเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา
นายอัมเรศ เทพมา	คณะสถาปัตยกรรมและศิลปกรรม มหาวิทยาลัยพะเยา
ดร. อติศร เรือลม	สำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดพะเยา

1. ความเป็นมาและความสำคัญ

“เมืองพะเยา” เป็นเมืองประวัติศาสตร์ที่สำคัญของภาคเหนือเมืองหนึ่ง เดิมมีชื่อว่า ภูกาม ยาว หรือพยาว มีอายุกว่า 900 ปี ก่อตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 1638 โดยพ่อขุนศรีจอมธรรม กษัตริย์แห่งราชวงศ์ลัวะจักรราชหิรัญนครเงินยาง และเจริญรุ่งเรืองสูงสุดในสมัยพ่อขุนงำเมือง ในช่วงสมัยพ่อขุนงำเมืองอาณาจักรภูกามยาวมีความสำคัญในฐานะเครือญาติกับอาณาจักรล้านนาที่ให้ความช่วยเหลือพญามังราย รวมทั้งมีความสัมพันธ์อันดีกับพ่อขุนรามคำแหงแห่งอาณาจักรสุโขทัย ซึ่งกษัตริย์ทั้งสามพระองค์ได้ร่วมมือกันสร้างเมืองเชียงใหม่ขึ้นในช่วงพุทธศตวรรษที่ 19 และเมืองเชียงใหม่ได้กลายเป็นศูนย์กลางแห่งอาณาจักรล้านนา

ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 20 อาณาจักรภูกามยาวได้ถูกลดบทบาทเหลือแค่เมืองพะเยา แต่ยังคงปรากฏหลักฐานความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมและเครือญาติกับเมืองเชียงใหม่และสุโขทัย การเปลี่ยนแปลงทางด้านการปกครองของเมืองพะเยาขึ้นอยู่กับอาณาจักรล้านนา ตั้งแต่สมัยพม่าเข้ามาปกครอง จนกระทั่งสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ในปี พ.ศ. 2437 รัชกาลที่ 5 ได้จัดระเบียบการปกครองใหม่เป็นเจ้าเมืองข้าหลวงและได้ตราพระราชบัญญัติมณฑลพายัพขึ้นโดยให้นครเชียงใหม่เป็นที่ตั้งมณฑลรวมหัวเมืองต่าง ๆ ขึ้นอยู่กับมณฑลพายัพ ในปี พ.ศ. 2475 มีการเปลี่ยนแปลงระบบการ

ปกครองยุบตำแหน่งเจ้าผู้ครองนคร เมืองต่างๆ จึงมีฐานะเป็นอำเภอ จังหวัด ส่วนเมืองพะเยาเป็นอำเภอหนึ่งของจังหวัดเชียงราย จนในปี พ.ศ.2520 จึงได้รับการจัดตั้งขึ้นเป็นจังหวัดพะเยาจนถึงทุกวันนี้

จากประวัติศาสตร์ความเป็นมาที่ยาวนานของจังหวัดพะเยายังคงให้เห็นร่องรอยทางมรดกวัฒนธรรมของพะเยา ที่ปรากฏให้เห็นในรูปแบบของลักษณะทางสถาปัตยกรรมที่เกี่ยวข้องกับวัด ที่อยู่อาศัย ร่องรอยคูน้ำคันดินโบราณ ภาษะดินเผา พระพุทธรูปหินทราย ศิลาจารึก ซึ่งตัวอย่างของแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมที่พบเช่น วัดศรีโคมคำซึ่งเป็นวัดประจำเมืองพะเยาที่ถูกสร้างขึ้นราวพุทธศตวรรษที่ 20 ในสมัยของพระเจ้าเมืองตู่เจ้าผู้ครองพะเยา ประดิษฐานพระเจ้าตนหลวงซึ่งเป็นพระพุทธรูปศิลปะล้านนาที่ใหญ่ที่สุด วัดหลวงราชสันฐานสร้างขึ้นในราวพุทธศตวรรษที่ 18 เป็นที่ศึกษาศิลปวิทยาการของพ่อขุนงำเมืองกษัตริย์แห่งภูมามยาวและพระสหายจากอาณาจักรใกล้เคียงคือ พ่อขุนเม็งรายแห่งเชียงใหม่ พ่อขุนรามแห่งแพร่สุโขทัย มีวิหารครึ่งปูนครึ่งไม้สร้างตามคติการสร้างวิหารแบบล้านนา มีจิตรกรรมฝาผนังเล่าเรื่องราวพุทธประวัติเขียนบนผนังส่วนที่เป็นไม้ อายุราวพุทธศตวรรษที่ 22 ซึ่งพบเพียงแห่งเดียวในพะเยา วัดติโลกอารามเป็นวัดโบราณแห่งหนึ่งที่ยังอยู่ในกว๊านพะเยา จากการพบศิลาจารึก ทำให้ทราบว่าวัดติโลกอารามมีอายุประมาณได้มากกว่า 500 ปี สร้างในสมัยของพระเจ้าติโลกราช ราวพุทธศตวรรษที่ 20 กษัตริย์แห่งล้านนา วัดนี้มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์มาก เนื่องจากเจ้าผู้ครองพะเยาตอนนั้นได้สร้างถวายเป็นการเทิดพระเกียรติแด่พระเจ้าติโลกราช เป็นวัดที่มีเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ด้านความสัมพันธ์ทางการเมืองระหว่างเมืองเชียงใหม่กับเมืองพะเยา ย่านชุมชนหนองระบุซึ่งในอดีตเป็นถนนเส้นหลักในการเดินทางเข้าสู่ตัวเมืองพะเยา เป็นย่านการค้าที่คึกคัก เป็นย่านรับซื้อพืชผลทางการเกษตร ปัจจุบันยังปรากฏให้เห็นโรงสี เรือนแถวค้าขายแบบไม้ค้าขายจวบจนปัจจุบัน ชุมชนย่านถนนท่ากว๊านซึ่งแต่เดิมเป็นแหล่งทำการค้าขายที่เก่าแก่ที่สุดของพะเยา เรียกกันว่า บ้านท่า แต่เดิมก่อนที่กรมประมงจะทำการสร้างท่าบ่อน้ำชุมชนทั้งสองฝากของกว๊านพะเยาสามารถเดินทางไปมาติดต่อค้าขายกันได้โดยอาศัยคันดินและแอ่งที่ราบ เมื่อกรมประมงได้สร้างท่าบ่อน้ำแล้วจึงเกิดการเดินทางติดต่อค้าขายเส้นทางใหม่ คือทางเรือ ทำให้เกิดท่าเรือมากมายตามแนวชายฝั่งกว๊านบริเวณชุมชนบ้านท่าได้แก่ บริเวณกระซังปลาชุมชนประตูประสาธ บริเวณแยกถนนประสาธ ถนนชายกว๊านและบริเวณหน้าอนุสาวรีย์พ่อขุนงำเมือง ชุมชนบ้านท่านอกจากการค้าขายในชุมชนและเป็นตัวกลางผ่านสินค้าไปยังตลาดในตัวเมืองแล้ว แต่ต่อมาภายหลังเมื่อมีการตัดถนนรอบกว๊านแล้วทำให้การเดินทางสะดวกขึ้นบรรดาพ่อค้า ชาวบ้านสามารถเข้าถึง แหล่งค้าขายแห่งอื่นได้ง่ายขึ้นจึงทำให้การค้าขายบริเวณชุมชนท่ากว๊านซบเซาลงจนไม่เหลือร่องรอยย่านการค้าที่คึกคักในอดีต

ส่วนมรดกทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในระหว่างการพัฒนาการของเมือง ส่วนใหญ่สามารถพบได้จากวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับอาชีพ เช่น การแกะสลักพระพุทธรูปหินทรายสกุลช่างพะเยา ที่ตกทอดมาสู่รุ่นปัจจุบันที่ยังดำเนินการสืบทอด และเกิดเป็นอาชีพที่ต่อเนื่องเกิดขึ้นคือการแกะสลักครกหิน ซึ่งส่งไปจำหน่ายที่อ่างศิลาแหล่งจำหน่ายครกหินขึ้นชื่อของประเทศไทย การตีมีดของชุมชนบ้านร่องไฮที่เกิดจากการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษที่ย้ายถิ่นฐานมาจากจังหวัดลำปาง การประมงพื้นบ้านที่เริ่มต้นขึ้นเมื่อการก่อสร้างทำนบกั้นน้ำแล้วเสร็จในปี พ.ศ.2484 จนเกิดเป็นก๊วนพะเยา การทำปลาสามและการสานผักตบชวาที่มาพร้อมกับการกำเนิดของก๊วนพะเยาเช่นกัน

ถึงแม้ว่ามรดกทางวัฒนธรรมของเมืองพะเยาจะยังคงปรากฏร่องรอยให้เห็น แต่ทั้งนี้ประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องในบางช่วงเวลาได้หายไปและในบางช่วงเวลาที่ได้ถูกกลืนหายไป รวมถึงการมีอยู่แต่กระจัดกระจายไม่มีเรื่องเล่าที่ทรงพลังพอที่จะทำให้เห็นถึงความเชื่อมโยง จึงเป็นอุปสรรคอย่างมากที่คนในท้องถิ่นได้เรียนรู้วัฒนธรรมของตนเองจะทำความเข้าใจ ศึกษา เรียนรู้มรดกทางวัฒนธรรมของเมืองพะเยา

การทำแผนที่พัฒนาการทางวัฒนธรรมจะเป็นการช่วยยกระดับประวัติศาสตร์ท้องถิ่นให้เป็นความทรงจำร่วมกันของคนในสังคม เป็นการร่วมกันร่างประวัติศาสตร์ความทรงจำร่วมกันในระดับหนึ่ง ตลอดจนช่วยกันระบุให้คุณค่าสิ่งที่เป็นมรดกของคนพะเยา การสร้างแผนที่พัฒนาการทางวัฒนธรรมจึงจะเป็นเครื่องมือหนึ่งที่แปลงข้อมูลนามธรรมไปสู่ข้อมูลที่เป็นรูปธรรมที่เห็นและจับต้องได้ โดยมีเป้าประสงค์ว่าจะทำให้ภาพเมืองเก่าพะเยาในจินตนาการได้เข้าไปทับซ้อนกับพื้นที่จริง ตลอดจนร้อยเรียงภาพมรดกที่คงเหลืออยู่และที่หายไปให้เข้ามาอยู่ด้วยกันได้อย่างเป็นเอกภาพขึ้นกว่าที่เป็นมา ผลลัพธ์ของการจัดทำแผนที่พัฒนาการมรดกทางวัฒนธรรมจะช่วยกระตุ้นให้เกิดกระบวนการเรียนรู้และตระหนักในคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรมของคนในท้องถิ่น อันถือได้ว่าเป็นบันไดขั้นแรกของการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการมรดกทางวัฒนธรรมโดยท้องถิ่น อี ก ทั้งแผนที่พัฒนาการทางวัฒนธรรมจะใช้เป็นฐานข้อมูล ฐานความคิดต่อการพัฒนาเมืองในด้านการวางผังเมือง การท่องเที่ยว และการจัดการมรดกทางวัฒนธรรม เพื่อความยั่งยืนในอนาคตของผู้เป็นเจ้าของพื้นที่และมรดกทางวัฒนธรรมเหล่านั้นโดยตรง

2. วัตถุประสงค์

- 1) เพื่อศึกษาและรวบรวมข้อมูลด้านมรดกทางวัฒนธรรมของเมืองพะเยา
- 2) เพื่อจัดทำแผนที่พัฒนาการมรดกทางวัฒนธรรมของเมืองพะเยา
- 3) เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาเมืองพะเยาที่สอดคล้องกับมรดกทางวัฒนธรรม
ในด้านการวางผังเมือง การท่องเที่ยว และการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมของเมือง
พะเยาอย่างยั่งยืน

3. แผนการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยและพัฒนา (research and development) โดยการใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นตัวขับเคลื่อนในการค้นหาข้อมูลมรดกทางวัฒนธรรม เพื่อให้ได้แผนที่พัฒนาการมรดกทางวัฒนธรรม ซึ่งจะนำไปสู่แนวทางการพัฒนาเมืองพะเยาที่สอดคล้องกับมรดกทางวัฒนธรรมในด้านการวางผังเมือง การท่องเที่ยว และการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมของเมืองพะเยาอย่างยั่งยืน กระบวนการวิจัยและพัฒนาประกอบไปด้วยขั้นตอนหลัก ดังนี้

- 1) สืบค้นและรวบรวมเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเมืองพะเยา ทั้งในรูปแบบของเอกสารงานวิจัย วิทยานิพนธ์ หนังสือ รายงานการศึกษา ภาพถ่าย เพื่อให้ได้ข้อมูลมรดกทางวัฒนธรรมของเมืองพะเยา

- 2) การอบรม “นักสืบวัฒนธรรม” เพื่อการลงสำรวจพื้นที่จริงในชุมชนของตนเองโดย

กลุ่มที่ 1 เครือข่ายทางวัฒนธรรม “อาสาสมัครท้องถิ่นในการดูแลมรดกทางศิลปวัฒนธรรม” หรือ อสม. ซึ่งมีสมาชิกอยู่ในทุกตำบล โดยอยู่ในความดูแลของกรมศิลปากร ทั้งนี้จังหวัดพะเยามีหน่วยงานที่รับผิดชอบเครือข่ายคือ หอจดหมายเหตุจังหวัดพะเยา

กลุ่มที่ 2 โรงเรียนในพื้นที่ โดยรับสมัครนักเรียนที่สนใจเข้าร่วมโครงการ

กลุ่มที่ 3 ประชาชนทั่วไปที่สนใจเข้าร่วมโครงการ

เมื่อได้สมาชิกตามเป้าหมายแล้วจึงดำเนินการอบรม “นักสืบวัฒนธรรม” เพื่อให้สมาชิกในโครงการมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับลักษณะของมรดกทางวัฒนธรรม และสำรวจพื้นที่จริงในชุมชนของตนเองกับนักวิจัยในโครงการ

- 3) สำรวจพื้นที่และสถานที่มรดกทางวัฒนธรรมของเมืองพะเยาร่วมกับชุมชนในกลุ่ม

กลุ่มที่ 1 แหล่งมรดกทางวัฒนธรรมด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดี โดยในด้านประวัติศาสตร์ระดับชาติ ใช้วิธีการศึกษาและทบทวนจากเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้องและตรวจสอบ

กับกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ แต่การศึกษาครั้งนี้เน้นการศึกษาประวัติศาสตร์และโบราณคดีท้องถิ่น กำหนดช่วงสมัยประวัติศาสตร์ตั้งแต่สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ในปี พ.ศ.2437 รัชกาลที่ 5 ได้จัดระเบียบการปกครองใหม่เป็นเจ้าเมืองข้าหลวงและได้ตราพระราชบัญญัติมณฑลพายัพขึ้นโดยให้นครเชียงใหม่เป็นที่ตั้งมณฑลรวมหัวเมืองต่าง ๆ ขึ้นอยู่กับมณฑลพายัพ ในปี พ.ศ. 2475 มีการเปลี่ยนแปลงระบบการปกครองยุบตำแหน่งเจ้าผู้ครองนคร เมืองต่างๆ จึงมีฐานะเป็นอำเภอ จังหวัด ส่วนเมืองพะเยาเป็นอำเภอหนึ่งของจังหวัดเชียงราย จนในปี พ.ศ.2520 จึงได้รับการจัดตั้งขึ้นเป็นจังหวัดพะเยาจนถึงทุกวันนี้ ซึ่งช่วงสมัยนี้เหตุเหตุการณ์ที่สำคัญคือ ใน พ.ศ. 2445 เกิดกบฏเงี้ยวยกกำลังเข้าปล้นหัวเมืองฝ่ายเหนือ เมืองลำปาง เมืองแพร่ เมืองสอง รวมทั้งเมืองพะเยา เกิดระส่ำระสายกันอยู่พักหนึ่ง แม้จะดำเนินการปราบปรามกบฏเงี้ยวเหล่านั้นได้เสร็จสิ้นลงแล้ว แต่ชาวเมืองทั้งหลายต่างตกอยู่ในความหวาดกลัวพากันรื้อเอาอิฐจากวัดต่างๆ ที่อยู่รอบๆ เมืองพะเยามาท่อซ่อมแซมกำแพงเมืองที่อยู่ในสภาพปรักหักพังทำให้ศิลปะสถาปัตยกรรมพะเยาที่เคยรุ่งเรืองอย่างมาก ได้ถูกทำลายลงอย่างมากในช่วงเวลานั้น และทำให้เกิดการอพยพโยกย้ายของประชากรมาตั้งถิ่นฐานในเมืองพะเยา เช่น กลุ่มที่โยกย้ายมาจากลำปางมาตั้งถิ่นฐานที่บ้านร่องไฮ กลุ่มเงี้ยวที่อพยพมาอยู่บริเวณชุมชนแม่ต้า เป็นต้น

กลุ่มที่ 2 แหล่งมรดกทางวัฒนธรรมด้านสถาปัตยกรรมทั้งทางด้านศาสนา ที่อยู่อาศัย ที่ปรากฏให้เห็นร่องรอยทางมรดกวัฒนธรรมในอดีต ใช้กระบวนการศึกษาผ่านการทำงานร่วมกับกลุ่มนักสืบวัฒนธรรม การทำงานร่วมกับคนในชุมชนในกิจกรรมภาพเก่าเล่าอดีต การสัมภาษณ์ การศึกษาประวัติศาสตร์ ร่วมกับการถ่ายภาพ (Photography) การรังวัด (Measure Work) จากกล้องสำรวจทางวิศวกรรม และการเขียนแบบ (Architecture Drawing) เพื่อจำลองรูปแบบทางสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมที่คงอยู่ เพื่อนำไปสู่การจำแนกลักษณะศิลปะ

กลุ่มที่ 3 แหล่งมรดกทางวัฒนธรรมด้านวิถีชีวิต ประเพณี และอาชีพที่ปรากฏให้เห็นร่องรอยทางมรดกวัฒนธรรมในอดีต เช่น อาชีพการทำปลาสามและประมงพื้นบ้านซึ่งมาพร้อมกับการมีกว๊านพะเยา การตีมีดของบ้านร่องไฮที่มาพร้อมกับการอพยพของคนลำปางที่มาหาที่ตั้งถิ่นฐานใหม่ในพะเยา อาชีพการแกะสลักหินซึ่งมีแรงบันดาลใจมาจากมรดกทางวัฒนธรรมพระพุทธรูปหินทรายสกุลช่างเมืองพะเยา เป็นต้น กระบวนการศึกษาผ่านการทำงานร่วมกับกลุ่มนักสืบวัฒนธรรม และผ่านการทำงานร่วมกับคนในชุมชนในกิจกรรมภาพเก่าเล่าอดีต การสัมภาษณ์ รวมถึงการศึกษาจากเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

4) จัดกิจกรรม “ภาพ: เล่าเรื่องเมืองพะเยา” เพื่อรวบรวมข้อมูลศิลปวัฒนธรรม ประเพณีจากในปัจจุบันเพื่อกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้วัฒนธรรม เพื่อให้ประชาชนทั่วไป ได้ส่งภาพถ่ายที่ถ่ายในปัจจุบันมีสถานที่อยู่ในเขตพื้นที่อำเภอเมืองพะเยาเข้าประกวด โดยมีเนื้อหาครอบคลุมมรดกทางวัฒนธรรมของเมืองพะเยา เช่น การแต่งกาย ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ความเชื่อ การเกิด การตาย สถาปัตยกรรม วิถีชีวิต เป็นต้น โดยผู้ส่งภาพเข้าประกวดต้องเป็นเจ้าของภาพ และสามารถอธิบายความจากภาพได้ ซึ่งนักวิจัยจะได้ข้อมูลทางมรดกวัฒนธรรมและการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมจากภาพเหล่านี้ด้วย และผลงานที่ส่งเข้าประกวดจะใช้เป็นฐานข้อมูลมรดกวัฒนธรรมต่อไป ทั้งนี้เป็นการกระตุ้นให้เกิดการรับรู้คุณค่าความสำคัญของมรดกทางวัฒนธรรมที่คงเหลืออยู่ในเมืองพะเยา

5) จัดเวทีชุมชน เพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลด้านมรดกทางวัฒนธรรมของเมืองพะเยา รวมถึงเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้น เพื่อตรวจสอบความถูกต้องของแหล่งที่มาของข้อมูลและความถูกต้องของข้อมูล โดยเป็นการคืนข้อมูลให้กับชุมชนเป็นระยะเพื่อให้การตรวจสอบแต่ละครั้งมีคำตอบที่ชัดเจน

6) จัดการประชุมกลุ่มของผู้ทรงคุณวุฒิภายในท้องถิ่นที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญด้านวัฒนธรรม เพื่อตรวจสอบข้อมูลด้านมรดกทางวัฒนธรรมของเมืองพะเยากับผู้ทรงคุณวุฒิภายในท้องถิ่นเป็นระยะ เพื่อให้ข้อมูลที่ได้มีแหล่งที่มาและความถูกต้องของข้อมูลมากที่สุด

7) สร้างเครือข่าย “วัฒนธรรมเมืองพะเยา” โดยอาศัยความร่วมมือของกลุ่มสมาชิกที่มีส่วนเกี่ยวข้องในโครงการ เช่น กลุ่มนักสืบวัฒนธรรม กลุ่มผู้ให้ข้อมูล กลุ่มผู้เชี่ยวชาญ เป็นต้น

8) จัดกิจกรรม “ขีรตถิปปแก้วเมืองพะเยา” เพื่อเป็นการขยายผลการรับรู้คุณค่าด้านต่างๆ ของเมืองพะเยา โดยรับสมัครผู้ที่สนใจทั่วไปให้ร่วมถักจักรยานเพื่อเรียนรู้แหล่งมรดกทางวัฒนธรรมของเมืองพะเยา

9) จัดทำแผนที่พัฒนาการมรดกทางวัฒนธรรมของเมืองพะเยา โดยใช้ข้อมูลจากโครงการเรียงเรียงแสดงให้เห็นพัฒนาการทางมรดกวัฒนธรรม

10) จัดทำแนวทางการพัฒนาเมืองพะเยาที่สอดคล้องกับมรดกทางวัฒนธรรมในด้านการวางผังเมือง การท่องเที่ยว และการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมของเมืองพะเยาอย่างยั่งยืนและสร้างสรรค์

11) การประชาคมเพื่อรับฟังข้อคิดเห็นจากกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและขยายผลไปสู่ประชาคมกลุ่มอื่นๆ

4. ขอบเขตพื้นที่

อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

5. ผลที่คาดว่าจะได้รับหลังสิ้นสุดโครงการ

5.1 ผลลัพธ์ด้านการวิจัย

1) ได้ฐานข้อมูลมรดกวัฒนธรรมที่สามารถนำไปอ้างอิงหรือประยุกต์ใช้ในงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

2) ได้แผนที่พัฒนาการมรดกวัฒนธรรมของเมืองพะเยาที่สามารถนำไปเป็นฐานข้อมูลและพัฒนางานที่เกี่ยวข้องต่อไป

3) ได้แนวทางการพัฒนาเมืองบนฐานวัฒนธรรม ในด้านการวางผังเมือง การท่องเที่ยวและการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมของเมืองพะเยาอย่างสร้างสรรค์

5.2 ผลลัพธ์ด้านการพัฒนา

1) ได้เครือข่ายวัฒนธรรมในการดำเนินงานด้านการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมต่อไป

2) เป็นเครื่องมือที่ช่วยในการตรวจสอบ เฝ้าระวังการพัฒนาที่ไม่เหมาะสมและตรวจสอบการเปลี่ยนแปลงที่จะทำให้ลดคุณค่าความสำคัญของพื้นที่

3) ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของคนท้องถิ่น ในกระบวนการวางแผนและบริหารจัดการมรดกทางวัฒนธรรมของตน

4) การสร้างความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับ คุณค่าความสำคัญของพื้นที่เพื่อสร้างการรับรู้สาธารณะ อันจะนำไปสู่ความร่วมมือของทุกภาคส่วนในการอนุรักษ์และพัฒนาต่อไปในอนาคต

5) เป็นองค์ความรู้ในการจัดการเรียนการสอนในรายวิชาที่เกี่ยวข้องในมหาวิทยาลัยพะเยา เช่น วิชาพะเยาศึกษา วิชามรดกและอารยธรรมไทย วิชาสถาปัตยกรรมไทย วิชาการอนุรักษ์กับการท่องเที่ยว วิชาการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และสัมผัสวัฒนธรรมท้องถิ่น

6. ผลการศึกษา

6.1. การศึกษาและรวบรวมข้อมูลด้านมรดกทางวัฒนธรรมของเมืองพะเยา

จากการศึกษาและรวบรวมข้อมูลด้านมรดกทางวัฒนธรรมของเมืองพะเยา เพื่อจัดทำแผนที่พัฒนาการมรดกทางวัฒนธรรมของเมืองพะเยาและเพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาเมืองพะเยาที่สอดคล้องกับมรดกทางวัฒนธรรมในด้านการวางผังเมืองการท่องเที่ยวและการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมของเมืองพะเยาอย่างยั่งยืน โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นตัวขับเคลื่อนในการค้นหาข้อมูลมรดกทางวัฒนธรรม เพื่อให้ได้แผนที่พัฒนาการมรดกทางวัฒนธรรม ซึ่งจะ

นำไปสู่แนวทางการพัฒนาเมืองพะเยาที่สอดคล้องกับมรดกทางวัฒนธรรมในด้านการวางผังเมือง การท่องเที่ยว และการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมของเมืองพะเยาอย่างยั่งยืน ซึ่งผลการดำเนินงานวิจัยสามารถสรุปได้ ดังนี้

1) การศึกษาและรวบรวมข้อมูลด้านมรดกทางวัฒนธรรมด้าน

ประวัติศาสตร์และโบราณคดีเมืองพะเยา

จากการศึกษาพบว่า ทางด้านหลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีของเมืองพะเยา หลักฐานทางประวัติศาสตร์ ประเภทตำนานและพงศาวดารที่เกี่ยวข้องกับสร้างเมืองพะเยา หลักฐานทางด้านโบราณคดี หลักฐานทางโบราณคดี ประเภทโบราณวัตถุ และเหตุการณ์สำคัญในพื้นที่ อ. เมืองพะเยา ระหว่างปี พ.ศ. 2330 – 2553 พบว่าหลักฐานที่ใช้ในการศึกษาข้อมูลของการตั้งถิ่นฐานของเมืองพะเยา มีความเป็นมาตั้งแต่ก่อนพุทธศตวรรษที่ 19 นั้นเป็นช่วงเวลาที่ยังไม่มีมีการจัดบันทึกเรื่องราวเป็นลายลักษณ์อักษร จึงจำเป็นต้องใช้หลักฐานประเภท ตำนาน นิทานปรัมปราเรื่องเล่าและหลักฐานทางด้านโบราณคดีทั้งโบราณสถานและโบราณวัตถุและในช่วงหลังพุทธศตวรรษที่ 19 เป็นต้นมา ในเมืองพะเยาพบจารึกหินทรายจำนวนมาก จารึกด้วยอักษรฝักขาม เนื้อหาของจารึกเกี่ยวข้องกับเมืองพะเยาภายใต้การปกครองของอาณาจักรล้านนา และความสัมพันธ์กับอาณาจักรสุโขทัย รวมทั้งเรื่องราวของพระพุทธศาสนาในเมืองพะเยา

สำหรับหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ประเภทตำนานและพงศาวดารที่เกี่ยวข้องกับสร้างเมืองพะเยา หาก กล่าวถึง ขุนลาวเงิน หรือลาวเงินสืบเชื้อสายมาจากราชวงศ์ลวจังกราชขึ้นเป็นกษัตริย์ครองเมืองหิรัญนครเงินยางเชียงแสน ในช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 17 มีโอรสสององค์ คือ ขุนชิน และขุนจอมธรรมต่อมาได้ให้ขุนชิน ครองเมืองหิรัญนครเงินยางเชียงแสนสืบต่อจากพระองค์ แล้วได้มอบสมบัติและไพร่พลส่วนหนึ่งให้กับขุนจอมธรรม เพื่อไปสร้างเมืองขึ้นใหม่ขุนจอมธรรมได้นำไพร่พลลงมาทางใต้จนถึงบริเวณปลายดอยด้วน หรือดอยชมพู ริมฝั่งแม่น้ำสายตา หรือแม่น้ำอิงในปัจจุบัน ได้พบเมืองร้างแห่งหนึ่งมีร่องรอยคูน้ำคันดินรอบเมือง รูปสัณฐานคล้ายผลน้ำเต้าทางทิศเหนือเป็นเนินสูงทางทิศใต้และทิศตะวันออกเป็นพื้นที่ลาดต่ำลงมา ทิศตะวันตกมีหนองน้ำขนาดใหญ่ และมีหนองน้ำทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ด้วยสัณฐานของเมืองมีลักษณะขั้วมกลตามนามเมืองว่า สี่หาราช ขุนจอมธรรมจึงสั่งให้ไพร่พลหักร้างทางพบริเวณนั้นและสร้างเมืองใหม่ขึ้นโดยตั้งชื่อว่า เมืองภูกามยาว ประมาณปี พ.ศ. 1639 ต่อมาน่าจะเรียกว่า เมืองพยาว

จากการศึกษาหลักฐานประเภทจารึก พบศิลาจารึกที่สามารถยืนยันว่ามีเมืองพะเยาอยู่จริง ตั้งแต่สมัยพุทธศตวรรษที่ 19 หลักฐานชิ้นสำคัญ ได้แก่ จารึกสมัยสุโขทัย หลักที่ 2 (วัดศรีชุม) จารึกขึ้นเมื่อ พ.ศ.1885 – 1910 โดยปรากฏนามของ สมเด็จพระมหาเถรศรีศรัทธาราชจุฬามณี ศรีรัตน

ลังกาที่ปมหาสามี หลานของพ่อขุนศรีนาวนำถม กษัตริย์ที่ปกครองเมืองศรีสัชนาลัย – สุโขทัย จารึก
 พญาเจ้าเมืองและพญาร่วง จารึกด้วยอักษรไทยฝักขามทำจากหินทรายสีแดงปัจจุบันอยู่ที่วัดลี อ.
 เมือง จ.พะเยา เนื้อหาในจารึกชำรุดไม่สามารถระบุได้ว่ากล่าวถึงเรื่องใดมีเพียงนามของ "ลาวจำเม็ง"
 และ"พระยาร่วง" ถือเป็นหลักฐานชิ้นสำคัญที่สามารถอ้างอิงถึงเหตุการณ์ที่สามกษัตริย์มาพบกันที่เมือง
 พะเยาบริเวณลุ่มแม่น้ำอิงและสามารถยืนยันได้อย่างชัดเจนว่ามีเมืองพะเยาอยู่แล้วและมี
 ความสัมพันธ์กับเมืองอื่นๆ อย่างเช่นเมืองเชียงแสนและเมืองสุโขทัยในช่วงพุทธศตวรรษที่ 19 เป็น
 ต้นมา และจารึกวัดเชียงมั่น กล่าวถึง ประวัติการก่อสร้างวัดเชียงมั่น ตั้งแต่ พ.ศ. 1839 จนถึง พ.ศ.
 2124 จารึกหลักนี้ แสดงถึงความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันของพระสหายทั้งสาม และการเป็นพันธมิตรของ
 เมืองเชียงใหม่ สำหรับจารึกที่พบในเมืองพะเยาที่เก่าแก่ที่สุด พบว่าจารึกในปี พ.ศ.1954 ได้แก่
 จารึกกษัตริย์ราชวงศ์มังราย (ลพ.9) จารึกเจ้าสีห่มื่นกระทำพระ (พย.44)จารึกเจ้าห่มเฒ่าเป็นเจ้าสี
 ห่มื่นเมืองพยาว (พย.47) จารึกวัดห้วยนาค (พย.52) เนื้อหาของจารึกกลุ่มนี้จะกล่าวถึงพญาสามฝั่ง
 แกนให้อาว์เฒ่ามาเป็นเจ้าสีห่มื่นเมืองพะเยาและได้สร้างวัดและพระเป็นพุทธรูปบูชาไว้ในเมืองพะเยา
 เมืองพะเยาปรากฏอย่างเด่นชัดอีกครั้งในสมัยของพระเจ้าติโลกราชโอรสของพญาสามฝั่งแกน เป็น
 กษัตริย์ครองเมืองเชียงใหม่ในระหว่าง ปีพ.ศ.1985 – 2030 เป็นช่วงที่อาณาจักรล้านนาเจริญสูงสุด
 เนื่องจากพระเจ้าติโลกราชสามารถยึดเมืองแพร่และเมืองน่านได้ทั้งสองเมือง

จากการสืบค้นหลักฐานทางโบราณคดี ประเภทโบราณวัตถุ (โบราณวัตถุในช่วงก่อนพุทธ
 ศตวรรษที่ 19) ได้พบ เครื่องมือหิน ที่กระจัดกระจายตามชุมชนโบราณ ในบริเวณแอ่งที่ราบ
 เชียงราย พะเยาในบริเวณเมืองพะเยาพบบริเวณม่อนผาเกียงเป็นเทือกเขาหินทรายเดี่ยว และเป็น
 ส่วนหนึ่งของดอยตัวนหรือดอยชมพู อยู่ทางทิศเหนือของตัวเมืองพะเยา และพบหินตั้ง ในเมือง
 พะเยา ได้มีการนำก้อนหินขนาดใหญ่มาตั้ง เพื่อกำหนดเขตสถานที่ศักดิ์สิทธิ์เพื่อประกอบพิธีกรรม
 แสดงถึงความเชื่อในเขตลุ่มแม่น้ำอิงก่อนที่จะมีการนับถือพุทธศาสนา

จากการศึกษาและสำรวจเมืองโบราณของ ได้ค้นพบเมืองโบราณในเขตจังหวัดพะเยาจำนวน
 22 แห่งอยู่ตามอำเภอต่างๆ ได้แก่ อำเภอเมืองพะเยา อำเภอดอกคำใต้ อำเภอจุน อำเภอแม่ใจ
 อำเภอปง และอำเภอเชียงคำ)ซึ่งพบร่องรอยของเมืองโบราณและแหล่งโบราณคดีที่สำคัญ
 ดังต่อไปนี้ 1) เวียงท่าวังทอง หรือ เวียงโบราณบ้านประตูชัย หรือเวียงน้ำเต้า พบร่องรอยคูน้ำคัน
 ดินล้อมรอบเมืองโบราณผังเมืองมีลักษณะคล้ายผลน้ำเต้า พบวัดลี และซากโบราณสถานบริเวณ
 ภายในและภายนอกกำแพงเมือง พบประติมากรรมหินทรายจำนวนมากทั้งพระพุทธรูปชิ้นส่วน
 พระพุทธรูป 2) เวียงปูลาม พบหลักฐานชิ้นสำคัญ คือ ศิลাজารึกที่กล่าวถึงชื่อ วัดอารามปาน้อย พบ
 พระพุทธรูปหินทราย ชิ้นส่วนของพระพุทธรูป ส่วนประกอบของสถาปัตยกรรม 3) เวียงหนองหวี
 พบเศษภาชนะดินเผา และเครื่องเคลือบ จากแหล่งเตาเผาเหนือ สันนิษฐานว่า เวียงหนองหวีและ

เวียงปูลาม เป็นเวียงที่ร่วมสมัยกัน 4) เวียงพระธาตุจอมทอง พบหลักฐานชั้นสำคัญคือเครื่องเคลือบจากแหล่งเตาภาคเหนือพระพุทธรูป ชิ้นส่วน พระพุทธรูปและประติมากรรมที่ทำจากหินทราย ตามแบบศิลปะสกุลช่างพะเยา 6) เวียงบัวหรือเวียงกำ พบเศษภาชนะดินเผาแบบเคลือบและไม่เคลือบ พบว่าเวียงโบราณนี้น่าจะเป็นแหล่งผลิตเครื่องถ้วยแหล่งใหญ่ของเมืองพะเยา 7) เวียงฮาง หรือเวียงห้าว พบมีส่วนของวิหาร และเจดีย์ทรงแปดเหลี่ยม พบเศษภาชนะดินแบบเคลือบและไม่เคลือบ และพบชิ้นส่วนของพระพุทธรูปหินทราย สกุลช่างพะเยา 8) เวียงแก พบซากโบราณสถานแต่ไม่สามารถศึกษารูปแบบได้ พบเศษภาชนะดินเผาแบบเคลือบและไม่เคลือบ เครื่องถ้วยจีนราชวงศ์หมิง (หมิง) และราชวงศ์เซ็ง (ชิง) 9) เวียงงุ่น สันนิษฐานว่า เวียงงุ่นน่าจะเป็นเวียงรุ่นเดียวกับเวียงแก 10) เวียงลอ พบซากโบราณสถาน และเนินดินมากกว่า 100 แห่ง ทำ เป็นเมืองขนาดใหญ่ พบเจดีย์ที่วัดศรีปิงเมือง นอกจากนี้ยังพบชิ้นส่วนของฐานพระพุทธรูปขนาดเล็ก โดยเฉพาะส่วนฐานมีจารึกด้วยอักษรไทยล้านนา เนื้อหาในจารึกกล่าวถึงการอุทิศถวายบิราร ข้าทาส ชื่อผู้อุทิศและจารึกชื่อดีดพระพุทธรเจ้าในแต่ละพระองค์ 11) แหล่งเตาเผาเครื่องถ้วยม่อนอ่อม สันนิษฐานว่าเป็นแหล่งผลิตเครื่องถ้วยที่สำคัญของเมืองพะเยา จากการสำรวจพบเนินดินที่น่าจะเป็นเตาเผา แต่ไม่ปรากฏร่องรอยของเตาเผาเครื่องถ้วย 12) แหล่งตัดหินทรายม่อนนาเกียง พบบริเวณที่มีร่องรอยการตัดหิน สันนิษฐานว่า น่าจะนำหินมาแกะสลักเป็นพระพุทธรูป และประติมากรรมหินทราย สกุลช่างพะเยา หลักฐานที่สำคัญ คือ จารึกอักษรไทยล้านนา ผสมกับอักษรสมัยสุโขทัย

2) การศึกษาและรวบรวมข้อมูลด้านสถาปัตยกรรมในเขตอำเภอเมือง

พะเยา

ได้มีการดำเนินการศึกษา ส่วนอาคารพักอาศัยและส่วนอาคารศาสนา โดยการศึกษาทางด้านสถาปัตยกรรมในเขตอำเภอเมืองจังหวัดพะเยา ได้ดำเนินการสำรวจทั้ง 2 ด้าน ดังนี้

2.2.1) ลักษณะทางสถาปัตยกรรมพื้นที่ประเภทเรือนพักอาศัย

พื้นที่

งานสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น ครอบคลุมการศึกษาในพื้นที่เขตอำเภอเมือง จังหวัดพะเยา มีพื้นที่ทั้งหมด 842.08 ตร.กม. จำนวน 172 หมู่บ้าน ทั้งหมด 15 ตำบล ดังนี้ ตำบลเวียง ตำบลแม่ต้า ตำบลแม่ณาเรื่อ ตำบลบ้านตู่ ตำบลบ้านต้า ตำบลบ้านต้อม ตำบลแม่ปืม ตำบลแม่กา ตำบลบ้านใหม่ตำบลจำปาหวาย ตำบลท่าวังทอง ตำบลแม่ใส ตำบลบ้านสา ตำบลท่าจำปี ตำบลสันป่าม่วง ซึ่งการศึกษาจากการสำรวจพบว่า เรือนพื้นถิ่นในเขตเมืองที่ยังคงอยู่สภาพที่มีการใช้งานปกติและยัง

สามารถเข้าไปดำเนินศึกษาวิจัยนั้นพบว่า อยู่ในเขตพื้นที่ตำบลแม่นาเรือ อ.เมือง จ.พะเยา ซึ่งจากการสำรวจเบื้องต้นพบว่าในพื้นที่ดังกล่าวพบเรือนพื้นถิ่นที่มีอายุการก่อสร้างตั้งแต่ 40 – 60 ปี พบว่ามีจำนวนทั้งหมด 15 หลัง ที่หลงเหลืออยู่ในสภาพที่มีการใช้งานและปล่อยรกร้างในบางหลัง และจากการสืบค้นและรวบรวมข้อมูลงานอาคารพักอาศัย หมู่บ้านแม่นาเรือ ได้สัมภาษณ์ข้อมูลพบว่าประชากรส่วนใหญ่เป็นคนพื้นเมืองและพบว่ามีบรรพบุรุษที่มีอายุมากกว่า 2 ชั่วอายุคนมากกว่า 100 ปี มีขนบธรรมเนียมและวัฒนธรรมเหมือนกลุ่มคนล้านนา ในชุมชนมีอาชีพหลักคือการทำอาชีพเกษตรกรรม และงานช่างในการแปรรูปไม้เป็นเครื่องใช้ ของตกแต่งและรวมถึงการทำพาหนะสำหรับขนส่งในอดีต เช่น การทำ “ล้อจัว” หรือ “ล้อควาย” หรือในภาษาไทยกลางเรียกว่าเกวียน มีการกลึงแกะสลักดุมหัวล้อเกวียน การกลึงเต้าไม้ลูกกรงสำหรับระเบียง เป็นต้น และจากการสืบค้นด้วยวิธีการสัมภาษณ์ภูมิโนเวศน์ ภูมิลักษณะ ทางวัฒนธรรม กับความสัมพันธ์กับผังของชุมชน พบว่าเริ่มแรกของการสร้างหมู่บ้านมีเพียง 3-4 หลัง และมีชุมชนเริ่มแรกเพียง 2-3 ชุมชนเท่านั้น และด้านคติและความเชื่อ องค์ความรู้ภูมิปัญญาที่ส่งผลต่อการกำหนดรูปแบบทางสถาปัตยกรรมประเภทเรือนพักอาศัยพื้นถิ่น ในหมู่บ้านแม่นาเรือ มีการอาศัยและเกื้อกูลกันอยู่กับธรรมชาติแวดล้อม การสร้างบ้านในอดีตมีองค์ความรู้ที่ถูกถ่ายทอดสืบต่อกันมาเป็นรุ่นต่อรุ่น โดยการเขียนถ่ายทอดลงบน “พิบสา” หรืออุปกรณ์สำหรับจดบันทึก ทำมาจากกระดาษสา นำมาเรียงหัวท้ายและตัดให้เท่ากัน ความรู้ด้านการตั้งบ้านเรือนได้มีการบันทึกไว้ อาทิ เช่น การเลือกทำเล ที่ตั้งบ้าน การกำหนดขนาดบ้านให้เป็นมงคลโดยใช้จำนวนของเสาเป็นตัวกำหนด การเลือกชนิดของไม้ที่นำมาปลูกบ้าน วันมงคลที่ควรทำการลงเสาเอกบ้าน วันฉลองทำบุญขึ้นบ้านใหม่ และองค์ความรู้อื่นที่เกี่ยวข้องกับการปลูกบ้าน เป็นต้น ทางด้านความเชื่อและประเพณี มีผลเชื่อมโยงต่อเนื่องคิดและส่งผลต่อการกำหนดทั้งที่ตั้ง ขนาดและสัดส่วนของเรือนพักอาศัย ทางด้านเอกลักษณ์และรูปแบบทางสถาปัตยกรรมของเรือนพื้นถิ่น ในพื้นที่หมู่บ้านแม่นาเรือ เรือนวาน หรือ “เฮือนวาน” มีวิธีการก่อสร้าง และใช้แรงงานการก่อสร้างโดยอาศัยเครือญาติและเจ้าของบ้านเป็นแรงงานที่ช่วยเหลือในการก่อสร้าง โดยอาศัยไหว้วาน หรือ การลงแขกขอแรงกันสลับสับเปลี่ยนกันก่อสร้างไปตามบ้านต่างๆ จนเป็นเหตุผลที่มาของการเรียกชื่อ “เฮือนวาน” นับแต่อดีตเป็นต้นมา ปัจจุบันได้ถูกทำการรื้อถอนไปค่อนข้างมาก ยังเหลือพบเพียงไม่กี่หลัง ซึ่งมีรูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่ค่อนข้างเด่นชัด ทั้งทางด้าน รูปแบบ ขนาด และองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมของตัวเรือนที่ครบถ้วน

2.2.2) ลักษณะทางสถาปัตยกรรมอาคารศาสนา

งานสถาปัตยกรรมอาคารศาสนา ครอบคลุมการศึกษาในพื้นที่เขตอำเภอเมือง จังหวัดพะเยา ครอบคลุมทั้งหมด 15 ตำบล ดังนี้ ตำบลเวียง ตำบลแม่ต๋ำ ตำบลแม่เนาเรื่อ ตำบลบ้านต๋อน ตำบลบ้านต้า ตำบลบ้านต๋อม ตำบลแม่ปืม ตำบลแม่กา ตำบลบ้านใหม่ตำบลจำป่าหวาย ตำบลท่าวังทอง ตำบลแม่ใส ตำบลบ้านสา ตำบลท่าจำปี ตำบลสันป่าม่วง จากการสำรวจงานสถาปัตยกรรมอาคารศาสนา พบว่ารูปแบบของหลังคาประกอบด้วย 9 รูปแบบ ส่วนอาคารทางศาสนาในด้านสีของอาคารทางศาสนา นิยมการใช้สีขาวเป็นสีพื้นและทำการตกแต่งด้วยการทาสีอื่น เช่น สีเหลือง สีแดง และสีทอง เป็นสีสำหรับทาสีประกอบของอาคารเช่นตำแหน่งเสา ชุ่มประตู่ ชุ่มหน้าต่าง ในส่วนของบริเวณเชิงชายของหลังคานิยมใช้สีแดงเข้ม และสีแดงสดเป็นสีสำหรับเก็บพบรูปแบบของหน้าบรรณซึ่งปรากฏรูปแบบในหลากหลายรูปแบบ ทั้งนี้ลดทอนส่วนใหญ่สามารถแบ่งออกเป็น 5 กลุ่ม ซึ่ง ประกอบด้วย หน้าบรรณลดทอนลายพันธุ์พฤกษา หน้าบรรณแบบตกแต่งลายเครือเถา หน้าบรรณแบบตกแต่งลายด้วยเทพพนม หน้าบรรณแบบตกแต่งลายเครือเถาและรูปปั้นพระพุทธรเจ้า หน้าบรรณแบบตกแต่งด้วยลายเครือเถาและรูปธรรมจักร ส่วนรูปแบบของส่วนตกแต่งทางสถาปัตยกรรมประเภทคันทวยพระวิหาร จากการสืบค้นพบว่า มีลักษณะอยู่สองประเภท ประกอบด้วย คันทวยตามแบบเอกลักษณ์งานสถาปัตยกรรมแบบวัดมาตรฐานภาคกลาง และคันทวยตามแบบเอกลักษณ์งานสถาปัตยกรรมแบบพื้นเมืองภาคเหนือสำหรับรูปแบบทางสถาปัตยกรรมของอาคารทางศาสนา ประเภท องค์ประกอบทางศิลปกรรม ประเภทงานประดับและตกแต่งด้วยลดทอนและกระจกสี และงานปูนปั้น พบว่ามีวัดในเขตพื้นที่อำเภอเมืองจังหวัดพะเยามีการประดับและตกแต่งชุมประตู่หน้าต่าง ด้วยงานปูนปั้นและกระจกสี ซึ่งรูปแบบทางสถาปัตยกรรมของชุมประตู่และหน้าต่างสามารถจำแนกได้เป็นสองรูปแบบ คือรูปแบบชุมประตู่แบบเรือนยอดแบบปราสาทและรูปแบบชุมประตู่แบบพื้นเมืองภาคเหนือ

3) การศึกษาและรวบรวมข้อมูลด้านแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมด้านภูมิปัญญาประเพณี และอาชีพของอำเภอเมืองพะเยา

จากการศึกษาแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมด้านภูมิปัญญาประเพณี และอาชีพของอำเภอเมืองพะเยา ได้สำรวจและศึกษาในพื้นที่อำเภอเมืองพะเยา จำแนกเป็นจำนวนองค์ความรู้ทั้งหมดได้ 73 องค์ความรู้ จากจำนวนผู้รู้ 274 คน ได้พบลักษณะจำเพาะของภูมิปัญญาที่เกี่ยวข้องกับประเภทภูมิปัญญาในพื้นที่ ๆ ที่สำรวจได้ คือ ด้านเกษตรพื้นบ้าน ภูมิปัญญาที่เกี่ยวข้องประกอบไปด้วย เกษตรกรรมพื้นบ้าน การปลูศัตว์บ้าน พันธุกรรมพืชท้องถิ่น สุขอนามัยสัตว์ที่ใช้ประโยชน์ การดูแล

รักษาพืชเพาะปลูก ด้านสุขอนามัย ภูมิปัญญาที่เกี่ยวข้องประกอบไปด้วย อาหารพื้นบ้าน ยาพื้นบ้าน พิธีกรรมพื้นบ้าน กายภาพบำบัดพื้นบ้าน ด้านสิ่งประดิษฐ์และเทคโนโลยีพื้นบ้าน ภูมิปัญญาที่เกี่ยวข้องประกอบไปด้วย เครื่องมืออุปกรณ์ เครื่องใช้ในครัวเรือน ศิลปะ หัตถกรรม เครื่องนุ่งห่ม ด้านการจัดการสังคมและวัฒนธรรมพื้นบ้าน ภูมิปัญญาที่เกี่ยวข้องประกอบไปด้วย การรักษาจารีตประเพณี พิธีกรรมความเชื่อ การปลูกฝัง/ส่งเสริมความสามัคคี การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมพื้นบ้าน ภูมิปัญญาที่เกี่ยวข้องประกอบไปด้วย การอนุรักษ์ดินและน้ำ การปรับตัวกับสภาวะอากาศ การจัดการทัศนียภาพ การจัดการที่อยู่อาศัย

จากข้อมูลเบื้องต้น สามารถบ่งบอกได้ว่า ประเภทสิ่งประดิษฐ์และเทคโนโลยีพื้นบ้าน มีจำนวนปราชญ์พื้นบ้านมากที่สุด ซึ่งมีจำนวน 171 คน รองลงมาคือ ประเภทสุขอนามัย มีปราชญ์พื้นบ้านทั้งหมด จำนวน 52 คน ประเภทการจัดการสังคมและวัฒนธรรมพื้นบ้าน มีปราชญ์พื้นบ้านทั้งหมด จำนวน 38 คน ประเภทเกษตรพื้นบ้าน มีปราชญ์พื้นบ้านทั้งหมด จำนวน 9 คนจำนวนปราชญ์ที่น้อยที่สุดคือ ประเภทการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีปราชญ์พื้นบ้านทั้งหมด จำนวน 4 คน รวมทั้งสิ้น 274 คน

6.2 การจัดทำแผนที่พัฒนาการมรดกทางวัฒนธรรมของเมืองพะเยา

จากการศึกษาแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมด้านประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรม และภูมิปัญญา อาชีพ ทำให้ได้เห็นตำแหน่งของแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมกระจายอยู่ในพื้นที่โดยรอบของอำเภอเมืองจังหวัดพะเยา ทั้งพื้นที่ประวัติศาสตร์ที่ทำให้เห็นพัฒนาการของเมืองพะเยา ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2330 - 2553 แหล่งมรดกทางสถาปัตยกรรมประเภทเรือนพื้นถิ่น จำนวน 15 หลัง อาคารทางศาสนา จำนวน 97 แห่ง และตำแหน่งปราชญ์ผู้รู้ด้านภูมิปัญญาและอาชีพ จำนวน 274 คน

6.3 แนวทางการพัฒนาเมืองพะเยาที่สอดคล้องกับมรดกทางวัฒนธรรมในด้านการวางผังเมือง การท่องเที่ยว และการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมของเมืองพะเยาอย่างยั่งยืน

จากการศึกษาแนวทางการพัฒนาแหล่งมรดกทางวัฒนธรรม สามารถสร้างแนวทางการพัฒนาได้ คือ

1) แนวทางการพัฒนาแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมด้านประวัติศาสตร์

แนวทางการพัฒนาแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมด้านประวัติศาสตร์ ควรส่งเสริมและสร้าง

ความตระหนักให้เล็งเห็นถึงความสำคัญ คุณค่าของประวัติศาสตร์ของเมืองพะเยา เพื่อให้เกิดความยั่งยืนและความภาคภูมิใจ รวมถึงการจัดงานประเพณี จัดกิจกรรมเพื่อเกิดการตระหนักและอนุรักษ์อย่างยั่งยืน รวมถึง การจัดสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานให้แก่นักท่องเที่ยว เพื่อเป็นการเพิ่มศักยภาพในการบริการ

2) แนวทางการพัฒนาแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมด้านสถาปัตยกรรม

แนวทางการพัฒนาแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมด้านสถาปัตยกรรม จากปัญหาที่พบควรมีแนวทางในด้านการอนุรักษ์มรดกทางสถาปัตยกรรมประเภทเรือนพักอาศัยพื้นถิ่น เช่น การสืบค้นเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ เพื่อให้คนรุ่นหลังได้รู้จักวิธีการสร้างบ้านและประเพณีและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว วัฒนธรรม องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ควรร่วมมือกันในการเข้ามาร่วมวางแผนกับชุมชนในการส่งเสริมให้เกิดการอนุรักษ์เอื้อนชวนอย่างจริงจัง ซึ่งจะนำไปสู่ความมีเอกลักษณ์และแรงจูงใจทางการท่องเที่ยวต่อไป สำหรับแนวทางการอนุรักษ์มรดกทางสถาปัตยกรรมประเภทมรดกทางสถาปัตยกรรมประเภทอาคารทางศาสนา ควรให้คนรุ่นหลังได้รู้คติความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับการสร้างวัดแบบดั้งเดิม ซึ่งทำให้เกิดการเห็นคุณค่าและความสำคัญ และการให้ความรู้และชี้ให้เห็นคุณค่า ความสำคัญของอาคารทางศาสนา รวมถึงการให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการดูแลรักษา

3) แนวทางการพัฒนาแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมด้านภูมิปัญญา ประเพณี

และอาชีพ

แนวทางการพัฒนาแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมด้านภูมิปัญญา ประเพณี และอาชีพสามารถทำได้ในแนวทางการพัฒนาแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมด้านภูมิปัญญา ประเพณี และอาชีพทั้ง 4 ด้าน ดังนี้ คือ

แนวทางการพัฒนาแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมด้านภูมิปัญญา ประเพณี และอาชีพ เพื่อเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจและสร้างรายได้ เช่น จัดการฝึกอบรมถ่ายทอดภูมิปัญญา การนำผลิตภัณฑ์ที่ได้ภูมิปัญญาท้องถิ่นมาต่อยอดในการพัฒนาคุณภาพและออกแบบผลิตภัณฑ์ให้มีรูปลักษณ์สวยงาม การพัฒนารูปแบบบรรจุภัณฑ์ให้มีเอกลักษณ์ การขอใบรับรองคุณภาพมาตรฐานของผลิตภัณฑ์ การพัฒนา วิจัยสร้างสรรค์และปรับปรุงภูมิปัญญาให้เหมาะสมกับยุคสมัยและการสร้างเครือข่ายการสืบสานและพัฒนาภูมิปัญญาของชุมชนต่าง ๆ

แนวทางการพัฒนาแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมด้านภูมิปัญญา ประเพณี และอาชีพ เพื่อการท่องเที่ยว โดยสามารถดำเนินการได้ดังนี้ คือ การนำเอาองค์ความรู้หรือภูมิปัญญามา

ถ่ายทอดเป็นกิจกรรมทางการท่องเที่ยวให้นักท่องเที่ยวได้ศึกษาเรียนรู้ การนำเอาองค์ความรู้หรือภูมิปัญญามาถ่ายทอดเป็นกิจกรรมประจำปี หรือ ประเพณีทางการท่องเที่ยว เป็นต้น

แนวทางการพัฒนาแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมด้านภูมิปัญญา ประเพณี และอาชีพ เพื่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ โดยมีแนวทางในการจัดการ ดังนี้ ศึกษา วิจัยและรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาที่มีส่วนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และถ่ายทอดองค์ความรู้ นั้น ๆ ให้กับหน่วยงานหรือกลุ่มผู้ที่มีโอกาสใช้ภูมิปัญญาในลักษณะเดียวกันนี้ พร้อมจัดทำหลักสูตรการเรียนการสอนท้องถิ่น และฟื้นฟูองค์ความรู้โดยการเลือกสรรภูมิปัญญาที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่กำลังสูญหาย หรือที่สูญหายไปแล้วมาทำให้มีคุณค่า และมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตในท้องถิ่น

แนวทางการพัฒนาแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมด้านภูมิปัญญา ประเพณี และอาชีพ เพื่อการศึกษาและอนุรักษ์ โดยสามารถดำเนินการได้ดังนี้ คือ ทำการศึกษาค้นคว้า และเก็บรวบรวมข้อมูลภูมิปัญญาของในแต่ละท้องถิ่น จัดการฝึกอบรมถ่ายทอดภูมิปัญญาให้กับคนในท้องถิ่น จัดทำหลักสูตรการเรียนการสอนท้องถิ่นเพื่อเผยแพร่ให้กับคนในท้องถิ่น จัดกิจกรรมที่มีความเกี่ยวเนื่องกับการอนุรักษ์ภูมิปัญญาและศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น และปลูกจิตสำนึกให้คนในท้องถิ่นตระหนักถึงคุณค่า แก่นสาระและความสำคัญของภูมิปัญญาในท้องถิ่นของตนเอง

4) แนวทางการพัฒนาแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมเพื่อการวางผังเมือง

แนวทางการพัฒนาแหล่งมรดกทางวัฒนธรรม เพื่อการวางผังเมือง การพัฒนาแหล่งมรดกทางวัฒนธรรม เพื่อการวางผังเมือง นั้นคือการพัฒนาสภาพทางกายภาพของแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมเหล่านั้น และการกำหนดการใช้ประโยชน์ที่ดิน การควบคุมอาคารสิ่งปลูกสร้างในพื้นที่และบริเวณโดยรอบ เพื่อให้เกิดสภาพแวดล้อม และสภาพภูมิทัศน์ที่มีความสวยงาม สอดคล้องกับอัตลักษณ์ ควบคุมกิจกรรมทางการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่มรดกทางวัฒนธรรม และพื้นที่อื่นๆ ในแผนผังการใช้ประโยชน์ที่ดิน เนื่องจากกิจกรรมการใช้ประโยชน์ที่ดินบางประเภทอาจจะไม่เหมาะสมต่อสภาพพื้นที่ พัฒนาโครงข่ายคมนาคมเพื่อส่งเสริม พัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน และระบบสาธารณูปโภค สาธารณูปการ และการสร้างแผนกลยุทธ์การพัฒนาพื้นที่

7. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

7.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ข้อเสนอแนะจากการวิจัยในครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ภาคราชการและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ทราบข้อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาเมืองพะเยาที่สอดคล้องกับมรดกทางวัฒนธรรมในด้านการวางผังเมือง การท่องเที่ยว และการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมของเมืองพะเยาอย่างยั่งยืน เพื่อเป็นแนวคิดในการวางแผนเพื่อการปฏิบัติงาน โดยแบ่งได้ดังนี้

1) ผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่ามรดกทางวัฒนธรรมของเมืองพะเยามีอยู่มากมายหลายด้าน โดยมีผลการวิจัยที่มีผู้ให้ข้อเสนอแนะและมุมมองในด้านต่างๆ อย่างหลากหลายซึ่งหน่วยงานทั้งภาคราชการและเอกชนควรใช้ข้อมูลเหล่านี้ให้เกิดประโยชน์ในพื้นที่ และใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานก่อนการตัดสินใจในการดำเนินงานในโครงการต่างๆ

2) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรสนับสนุนให้มีการดำเนินงานในส่วนของการเผยแพร่ข้อมูลทางอินเทอร์เน็ตอย่างต่อเนื่องและทันสมัยอยู่ตลอดเวลา

3) ผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่าประชาชนในพื้นที่เมืองพะเยามีมรดกทางวัฒนธรรมที่โดดเด่นเป็นเอกลักษณ์หลายด้าน เช่น การแกะสลักหิน การตีมีด การทำปลาสาม การสานผักตบชวา หมูบ้านเหือนวาน ฉะนั้นภาคราชการและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรดำเนินการส่งเสริมการพัฒนาให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ แหล่งท่องเที่ยว หรือแหล่งอาชีพอย่างต่อเนื่อง

4) การดำเนินงานของภาครัฐทั้งในส่วนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และส่วนราชการกลางควรให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการเข้าไปดำเนินงานในขั้นตอนต่างๆ ของชุมชน เนื่องจากประชาชนในชุมชนเป็นผู้ที่ทราบความต้องการ ปัญหา และความสามารถของการของชุมชนมากที่สุด

5) ควรมีหน่วยงานกลางที่จะประสานงานให้โรงเรียนหรือหน่วยงานที่ต้องการเรียนรู้เข้ามาศึกษาเรียนรู้ในพื้นที่ รวมถึงทำหน้าที่หลักในการประชาสัมพันธ์ข้อมูลความรู้ของชุมชนให้เป็นที่รู้จักแพร่หลาย

6) ควรมีหน่วยงานที่เข้าส่งเสริมและสนับสนุนการอนุรักษ์วิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชนไว้ เพื่อให้เกิดการรื้อฟื้นภูมิปัญญาดั้งเดิม ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งที่จะทำให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง

7) ควรมีการส่งเสริมให้ชุมชนเกิดรายได้จากการต่อยอดองค์ความรู้ทางวัฒนธรรม โดยอาจเกิดจากผลิตภัณฑ์หรือแรงงานชุมชน

8) องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ควรบรรจุแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมในแผนพัฒนาของตำบล เพื่อสนับสนุนงบประมาณในการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น ป้ายสื่อความหมาย รวมทั้งประชาสัมพันธ์ให้เป็นแหล่งข้อมูลความรู้และการท่องเที่ยวของตำบล

9) นักวิจัยและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรดำเนินงานกับชุมชน หลังจากเสร็จสิ้นโครงการ ประมาณ 1 – 2 ปี เพื่อเป็นที่ปรึกษาและหาแนวทางในการพัฒนาให้ต่อเนื่อง

10) สถาบันการศึกษาในพื้นที่ ควรพิจารณาให้การสนับสนุนด้านวิชาการโดยการถ่ายทอดความรู้ให้แก่สมาชิกในชุมชนอย่างต่อเนื่อง เช่น การจัดประชุมและการจัดอบรม สำหรับประเด็นเทคนิควิชาการที่ควรมีการดำเนินการถ่ายทอดเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานมีข้อเสนอแนะดังนี้

10.1) การจัดฝึกอบรมหลักสูตรการสื่อความหมายโดยบุคคล ซึ่งจากการดำเนินงานที่ผ่านมาพบว่าเมื่อมีผู้ไปเยือนแหล่งท่องเที่ยว เจ้าของมรดกทางวัฒนธรรมยังไม่กล้าแสดงออกในการถ่ายทอดเรื่องราวและองค์ความรู้ของตนเองมากนัก และควรส่งเสริมให้บุคคลที่เกี่ยวข้องหรือลูกหลานสามารถเล่าเรื่องราวของชุมชนตนเองได้

10.2) ถ่ายทอดวิธีการจัดกิจกรรมทางการท่องเที่ยวในรูปแบบต่าง ๆ ให้กับชุมชน เพื่อให้ชุมชนสามารถพัฒนารูปแบบกิจกรรมในชุมชนได้

10.3) ถ่ายทอดวิธีการอนุรักษ์แหล่งมรดกทางวัฒนธรรมที่เหมาะสมกับแต่ละพื้นที่ เช่น การอนุรักษ์และดูแลอาคารทางศาสนา การอนุรักษ์และดูแลบ้านเรือนवान การชี้ให้เห็นคุณค่าและความสำคัญของการอนุรักษ์ภูมิปัญญาและวิถีชีวิต

7.2 ข้อเสนอแนะต่องานวิจัยครั้งต่อไป

1) หลังจากเสร็จสิ้นโครงการวิจัยนี้แล้ว ควรส่งเสริมให้มีการทำวิจัยในประเด็นต่อเนื่อง เช่น การส่งเสริมการตลาด การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเฉพาะจุด การบริหารจัดการ เป็นต้น

2) ควรศึกษาในเรื่องความสามารถในการรองรับการพัฒนา รวมถึงข้อจำกัดของทรัพยากรในพื้นที่ศึกษา ตลอดจนระบุขีดความสามารถของสิ่งแวดล้อมและชุมชนในการรองรับกิจกรรมการท่องเที่ยว โดยไม่กระทบระบบนิเวศ สิ่งแวดล้อมและวิถีชีวิตของชุมชน

3) ควรมีการศึกษาแนวทางการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชน ระดับการมีส่วนร่วมที่ควรจะเป็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกลุ่มต่าง ๆ วิธีการที่จะสร้างการมีส่วนร่วม รวมถึงการกระจายผลประโยชน์อย่างทั่วถึงให้กับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง

4) ควรศึกษาเรื่องของการวางแผนพัฒนาแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมในแต่ละพื้นที่ แนวทางการบริหารจัดการที่เหมาะสม เพื่อนำไปสู่ความยั่งยืน

5) ศึกษารูปแบบการท่องเที่ยวกิจกรรมต่าง ๆ รวมถึงผลิตภัณฑ์ของชุมชนที่สามารถจัดขึ้นได้โดยอาศัยพื้นฐานการประกอบอาชีพหรือวัฒนธรรมวิถีชีวิตของชุมชน เพื่อให้สามารถแข่งขันในตลาดได้

6) ควรศึกษาแนวทางในการอนุรักษ์ ป้องกัน หรือสงวนรักษาทรัพยากรทางวัฒนธรรมของชุมชน ทั้งในด้านระบบนิเวศวิทยา สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิต เพื่อให้ชุมชนสามารถดำรงความเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนไว้ได้ และสามารถรักษาไว้ให้กับอนุชนรุ่นหลังได้

7.3 ข้อเสนอแนะต่อชุมชน

1) การสงวนรักษารูปแบบวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชน ควรหาแนวทางที่เหมาะสมกับลักษณะสังคมวัฒนธรรมของชุมชน เพราะลักษณะวิถีชีวิต วัฒนธรรมมีการเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาตามบริบทของสังคมวัฒนธรรมในยุคนั้น ซึ่งการแซ่แข่งวัฒนธรรมอาจไม่ใช่วิธีที่ดีในการสงวนรักษา ทั้งนี้วิธีที่จะช่วยชะลอความรวดเร็วในการเปลี่ยนแปลงได้อาจใช้วิธีการให้ความรู้ความเข้าใจ และสร้างความตระหนักให้เห็นถึงความสำคัญของรากเหง้าดั้งเดิมที่สามารถทำให้ชุมชนสามารถดำรงรักษาเอกลักษณ์เอาไว้ได้

2) ผู้ที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญา องค์ความรู้ ควรถ่ายทอดความรู้ให้กับลูกหลาน หรือผู้ที่คาดว่าจะสืบทอดได้ เพื่อไม่ให้ภูมิปัญญาเหล่านั้นสูญหายไป

3) ควรมีการปลูกฝังให้เยาวชนในชุมชนได้เรียนรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ ภูมิปัญญาภายในท้องถิ่นของตน เพื่อให้เกิดความรู้และความตระหนักในคุณค่าและความสำคัญของมรดกทางวัฒนธรรม

4) ควรมีการพัฒนาภูมิทัศน์ภายในชุมชนให้สวยงาม สะอาด พร้อมทั้งเตรียมต้อนรับผู้เยี่ยมชม

5) ควรมีการส่งข่าวประชาสัมพันธ์ไปยังภายนอกชุมชนอย่างต่อเนื่องเพื่อให้เกิดกิจกรรมการเรียนรู้ในชุมชนอย่างต่อเนื่อง ซึ่งจะเป็นขวัญกำลังใจต่อผู้ที่ตั้งใจทำงาน

6) พัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวในแหล่งมรดกวัฒนธรรมที่เหมาะสม ควรส่งเสริมให้มีรูปแบบการท่องเที่ยวที่หลากหลาย หาเอกลักษณ์หรือจุดเด่นของชุมชน หรือพัฒนารูปแบบเฉพาะตัวให้เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน ทั้งในด้านสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น ป้าย รูปแบบสิ่งก่อสร้าง หรือสินค้าและบริการ เพื่อสร้างความแตกต่างกับแหล่งท่องเที่ยวประเภทเดียวกัน

7) การจัดการท่องเที่ยวให้ประสบความสำเร็จได้ควรจัดในรูปแบบของกิจกรรมชุมชน การบริหารงาน ต้องมีความโปร่งใส มีกฎเกณฑ์ ระเบียบที่เป็นที่ยอมรับและรับรู้กันโดยทั่ว สามารถตรวจสอบได้ มีการเปลี่ยนแปลงผู้บริหารเป็นระยะเพื่อไม่ให้เกิดการผูกขาด

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยเรื่อง การสืบค้นและการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมเมืองพะเยาเพื่อการพัฒนาเมืองยั่งยืนอย่างสร้างสรรค์ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาและรวบรวมข้อมูลด้านมรดกทางวัฒนธรรมของเมืองพะเยา 2) จัดทำแผนที่พัฒนาการมรดกทางวัฒนธรรมของเมืองพะเยา 3) เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาเมืองพะเยาที่สอดคล้องกับมรดกทางวัฒนธรรมในด้านการวางผังเมือง การท่องเที่ยว และการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมของเมืองพะเยาอย่างยั่งยืน

ผลการศึกษาพบว่า ทางด้านหลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีของเมืองพะเยาพบว่าหลักฐานที่ใช้ในการศึกษาข้อมูลของการตั้งถิ่นฐานของเมืองพะเยา มีความเป็นมาตั้งแต่ก่อนพุทธศตวรรษที่ 19 นั้นเป็นช่วงเวลาที่ยังไม่มีมีการจดบันทึกเรื่องราวเป็นลายลักษณ์อักษร จึงจำเป็นต้องใช้หลักฐานประเภท ตำนาน นิทานปรัมปราเรื่องเล่า ส่วนหลักฐานในช่วงหลังพุทธศตวรรษที่ 19 เป็นต้นมา ในเมืองพะเยาพบจารึกหินทรายจำนวนมาก จารึกด้วยอักษรฝักขาม เนื้อหาของจารึกเกี่ยวข้องกับเมืองพะเยาภายใต้การปกครองของอาณาจักรล้านนา และความสัมพันธ์กับอาณาจักรสุโขทัย รวมทั้งเรื่องราวของพระพุทธรูปศาสนาในเมืองพะเยา

ในการศึกษาลักษณะทางการศึกษามรดกทางสถาปัตยกรรมด้านเรือนพักอาศัยพื้นถิ่น พบจำนวน 15 หลัง มีอายุการก่อสร้างตั้งแต่ 40 – 60 ปี มีวิธีการการก่อสร้าง และใช้แรงงานการก่อสร้างโดยอาศัยเครือญาติและเจ้าของบ้านเป็นแรงงานที่ช่วยเหลือในการก่อสร้าง โดยอาศัยให้वान หรือ การลงแขกขอแรงกันสลับสลับเปลี่ยนกันก่อสร้างไปตามบ้านต่างๆ จนเป็นเหตุผลที่มาของการเรียกชื่อ “เฮือนวาน” ส่วนมรดกทางสถาปัตยกรรมด้านอาคารศาสนา พบว่ารูปแบบของหลังคาประกอบด้วย 9 รูปแบบ นิยมการใช้สีชาวเป็นสีพื้นและทำการตกแต่งด้วยการทาสีอื่น เช่น สีเหลือง สีแดง และสีทอง รูปแบบของหน้าบรรณแบ่งออกเป็น 5 กลุ่ม ประกอบด้วย หน้าบรรณลาดลายพันธ์พฤษภา หน้าบรรณแบบตกแต่งลายเครือเถา หน้าบรรณแบบตกแต่งลายด้วยเทพพนม หน้าบรรณแบบตกแต่งลายเครือเถาและรูปปั้นพระพุทธรูป หน้าบรรณแบบตกแต่งด้วยลายเครือเถาและรูปธรรมจักร ส่วนรูปแบบของคันทวยพระวิหาร มีลักษณะอยู่ 2 กลุ่ม ประกอบด้วย คันทวยตามแบบเอกลักษณ์งานสถาปัตยกรรมแบบวัดมาตรฐานภาคกลาง และคันทวยตามแบบเอกลักษณ์งานสถาปัตยกรรมแบบพื้นเมืองภาคเหนือ ลักษณะของซุ้มประตูและหน้าต่างมี 2 ลักษณะคือ ซุ้มประตูแบบเรือนยอดแบบปราสาทและรูปแบบซุ้มประตูแบบพื้นเมืองภาคเหนือ มีการประดับและตกแต่งซุ้มประตูหน้าต่าง ด้วยงานปูนปั้นและกระຈกสี

การศึกษาแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมด้านภูมิปัญญาประเพณี และอาชีพของอำเภอเมืองพะเยา จำแนกเป็นจำนวนองค์ความรู้ทั้งหมดได้ 73 องค์ความรู้ จากจำนวนผู้รู้ 274 คน ได้พบ

ลักษณะจำเพาะของภูมิปัญญาที่เกี่ยวกับประเภทภูมิปัญญาในพื้นที่ ๆ ที่สำรวจได้ คือ 1) ด้านเกษตรพื้นบ้าน ภูมิปัญญาที่เกี่ยวข้องประกอบไปด้วย เกษตรกรรมพื้นบ้าน การปลูสดั้วบ้าน พันธุ์กรรมพืชท้องถิ่น สุขอนามัยสัตว์ที่ใช้ประโยชน์ การดูแลรักษาพืชเพาะปลูก 2) ด้านสุขอนามัย ภูมิปัญญาที่เกี่ยวข้องประกอบไปด้วย อาหารพื้นบ้าน ยาพื้นบ้าน พิธีกรรมพื้นบ้าน กายภาพบำบัดพื้นบ้าน 3) ด้านสิ่งประดิษฐ์และเทคโนโลยีพื้นบ้าน ภูมิปัญญาที่เกี่ยวข้องประกอบไปด้วย เครื่องมืออุปกรณ์ เครื่องใช้ในครัวเรือน ศิลปะ หัตถกรรม เครื่องนุ่งห่ม 4) ด้านการจัดการสังคมและวัฒนธรรมพื้นบ้าน ภูมิปัญญาที่เกี่ยวข้องประกอบไปด้วย การรักษาจารีตประเพณี พิธีกรรมความเชื่อ การปลูกฝัง/ส่งเสริมความสามัคคี และ 5) การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมพื้นบ้าน ภูมิปัญญาที่เกี่ยวข้องประกอบไปด้วย การอนุรักษ์ดินและน้ำ การปรับตัวกับสภาวะอากาศ การจัดการทัศนียภาพ การจัดการที่อยู่อาศัย

ด้านแนวทางการพัฒนาเมืองพะเยาที่สอดคล้องกับมรดกทางวัฒนธรรมในด้านการวางผังเมือง การท่องเที่ยว และการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมของเมืองพะเยาอย่างยั่งยืน พบว่า 1) การพัฒนาแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมด้านประวัติศาสตร์ ควรส่งเสริมและสร้างความตระหนักให้เล็งเห็นถึงความสำคัญ คุณค่าของประวัติศาสตร์ของเมืองพะเยา เพื่อให้เกิดความยั่งยืนและความภาคภูมิใจ รวมถึงการจัดงานประเพณี จัดกิจกรรมเพื่อเกิดการตระหนักและอนุรักษ์อย่างยั่งยืน รวมถึง การจัดสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานให้แก่นักท่องเที่ยว เพื่อเป็นการเพิ่มศักยภาพในการบริการ 2) การพัฒนาแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมด้านสถาปัตยกรรม พบว่าด้านสถาปัตยกรรมเรือนพักอาศัยพื้นถิ่น ควรสืบค้นเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ เพื่อให้คนรุ่นหลังได้รู้จักวิธีการสร้างบ้านและประเพณีที่เกี่ยวข้อง และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว วัฒนธรรม องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ควรร่วมมือกันในการเข้ามาร่วมวางแผนกับชุมชนในการส่งเสริมให้เกิดการอนุรักษ์เชื่อนวนอย่างจริงจัง ซึ่งจะนำไปสู่ความมีเอกลักษณ์และแรงจูงใจทางการท่องเที่ยวต่อไป สำหรับแนวทางการอนุรักษ์มรดกทางสถาปัตยกรรมประเภทอาคารทางศาสนา ควรให้คนรุ่นหลังได้รู้คติความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับการสร้างวัดแบบดั้งเดิม ซึ่งทำให้เกิดการเห็นคุณค่าและความสำคัญ และการให้ความรู้และชี้ให้เห็นคุณค่า ความสำคัญของอาคารทางศาสนา รวมถึงการให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการดูแลรักษา 3) การพัฒนาแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมด้านภูมิปัญญา ประเพณี และอาชีพ พบว่าควรเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจและสร้างรายได้ การต่อยอดทางการท่องเที่ยว การนำองค์ความรู้ไปใช้ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และนำไปสู่การศึกษาและการอนุรักษ์

คำสำคัญ: มรดกทางวัฒนธรรม การพัฒนาเมืองยั่งยืนอย่างสร้างสรรค์ จังหวัดพะเยา

Abstract

The research entitled “Detection and Cultural Heritage Management of Phayao Province for Sustainable Creative City Development” aims to 1) study and collect data on cultural heritage of Phayao Province 2) make a developing map for Cultural Heritage of Phayao Province 3) investigate guideline for developing Phayao city relating cultural heritage in term of city planning, tourism and sustainable cultural heritage management of Phayao province.

The research revealed the following findings: regarding to the historical and archaeological evidence, it was found that before 19th Buddhist Era, chronicles, myths and stories were used for examining the habitation of Phayao due to the fact that there were not any written evidences at that time. After 19th Buddhist Era, many sandstone inscriptions with Fakkham Scripts were found in Phayao city. The inscription content was related about Phayao city under Lanna Kingdom government and the relationship of Sukhothai Kingdom including religion of Phayao Province.

As for the study of characteristics of cultural heritage architecture in terms of the residence, 15 houses were built since 40-60 years old. They were built by their relatives and the owners themselves or asking help from their neighbors. The way of asking for help was the origin of naming all the houses that “Huean Wan” With regard to the architectural heritage in term of religious building; it was found that the roof composed of 9 patterns. The surface were painted with white color and decorated with other colors such as yellow, red and gold. The pediment was categorized into 5 groups by its design; flowers, intertwined sprays, Thai Thep Phanom, intertwined sprays and Buddhist statute, and intertwined sprays and Dharmacakra (Wheel of Law). Regarding to the corbel, there were 2 patterns; the corbel with Thai central standard and the corbel with traditional northern of Thailand. As for the arched entrance and windows, there were 2 patterns; the arched entrance with square hall with a pyramidal roof and the arched entrance with traditional northern decorating with colored glass-mosaic.

Regarding to the study of cultural heritage in terms of traditions wisdom and careers, it was indicated that there were 73 holistic knowledge and obtained from 274 knowledgeable

people. There were 5 specific characteristics found in the survey area; 1) local agriculture composing of local household agriculture, domestic animal, local plants heredity, sanitation of useful animal, and planting care 2) sanitation composing of local food, local medicine, traditional rite, and traditional physical therapy 3) local invention and technology composing equipments, household tools, arts, handicraft and clothes 4) local social and culture composing of custom conservation, rites and beliefs, unity culture and 5) nature resources management and local environment composing of soil and water conservation, adaptation of weather condition, scenery management and habitation management.

With regard to the guideline for developing Phayao city relating cultural heritage in term of city planning, tourism and sustainable cultural heritage management of Phayao province, it revealed that 1) development of the cultural heritage in terms of history should be promoted and focused on the value of Phayao history for sustainability and dignity, including providing traditions and basic convenient facilities for the tourists to enhance the service potential 2) development of the cultural heritage in terms of architecture, the architecture of local habitation should be detected the history. Therefore, the new generation will know how to build the house and related traditions knowledge. In addition, the organization related with tourism, culture and local administration office should coordinate with the community for promoting and conserving “Huean Wan” more seriously. This would be contributed towards the identity and tourism motivation further. As for the guideline of the conservation of architectural heritage in term of religious building, the young generation should be passed on knowledge about beliefs related with house construction in tradition style in order to arouse them to realize the value and importance, including giving knowledge and showing the importance and value of the religious building and people’s participation in maintenance process 3) development of the cultural heritage in terms of wisdom, tradition and career. The study suggested that the economic value should be added and income increased, tourism combination, application of holistic knowledge in nature resource management leading to the education and conservation.

Keywords: Cultural Heritage, Sustainable Creative City Development, Phayao Province

สารบัญ

บทที่	หน้า
บทสรุปผู้บริหาร	ก
บทคัดย่อภาษาไทย	ท
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	น
สารบัญ	ป
สารบัญตาราง	ฝ
สารบัญภาพ	พ
1 บทนำ	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญ	1
1.2 วัตถุประสงค์	3
1.3 แผนการดำเนินการวิจัย	3
2 ประวัติศาสตร์และโบราณคดีท้องถิ่นอำเภอเมืองพะเยา	8
2.1 หลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีของเมืองพะเยา	8
2.2 หลักฐานทางประวัติศาสตร์ ประเภทตำนานและพงศาวดารที่เกี่ยวข้องกับสร้างเมืองพะเยา	8
2.3 หลักฐานทางด้านโบราณคดี	11
2.4 หลักฐานทางโบราณคดี ประเภทโบราณวัตถุ	17
2.5 บันทึกเหตุการณ์สำคัญในพื้นที่ อำเภอเมืองพะเยา ระหว่างปี พ.ศ. 2330 - 2553	23
3 ลักษณะทางสถาปัตยกรรมในเขตอำเภอเมืองพะเยา	64
3.1 ส่วนอาคารพักอาศัย	66
3.2 ส่วนอาคารร้านค้า	173
3.2 ส่วนอาคารศาสนา	198
4 การสำรวจแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมด้านภูมิปัญญา ประเพณี และอาชีพของเมืองพะเยา	242

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
4.1 ขอบเขตการดำเนินงาน	242
4.2 วิธีสำรวจ	242
4.3 ผลการศึกษามรดกทางวัฒนธรรมด้านภูมิปัญญา ประเพณี และอาชีพ	244
5 แนวทางการพัฒนาแหล่งมรดกทางวัฒนธรรม	313
5.1 แนวทางการพัฒนาแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมด้านประวัติศาสตร์	313
5.2 แนวทางการพัฒนาแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมด้านสถาปัตยกรรม	315
5.3 แนวทางการพัฒนาแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมด้านภูมิปัญญา ประเพณี และอาชีพ	319
5.4 แนวทางการพัฒนาแหล่งมรดกทางวัฒนธรรม เพื่อการวางผังเมือง	333
6 กิจกรรมในโครงการ	343
6.1 กิจกรรม “ภาพถ่ายเมืองพะเยา”	343
6.2 โครงการอบรม “นักสืบวัฒนธรรม”	348
6.3 การสร้างเครือข่าย “วัฒนธรรมเมืองพะเยา”	350
6.4 กิจกรรม “ชี่รถถีบแอ่วเหื่อนวานเมืองพะเยา”	352
7 บทสรุป	362
7.1 สรุปผลการวิจัย	362
7.2 ข้อเสนอแนะจากการวิจัย	371
บรรณานุกรม	374

สารบัญตาราง

ตาราง	หน้า
ตารางที่ 2.1 บันทึกเหตุการณ์สำคัญในพื้นที่ อ.เมืองพะเยา ระหว่างปี พ.ศ. 2330 – 2553	23
ตารางที่ 3.1 แสดงพิกัดตำแหน่งอาคารที่ดำเนินการสำรวจประเภทบ้าน	68
ตารางที่ 3.2 แสดงพิกัดตำแหน่งอาคารที่ดำเนินการสำรวจประเภทร้านค้า	175
ตารางที่ 3.3 พิกัดแสดงตำแหน่งอาคารที่ดำเนินการสำรวจประเภทวัด	
ตาราง 4.1 จำนวนผู้รู้จำแนกตามตำบล	
ตาราง 4.2 จำนวนภูมิปัญญาจำแนกตามกลุ่มภูมิปัญญา	129
ตาราง 4.3 รายชื่อผู้รู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น ในพื้นที่ตำบลบ้านตุน	143
ตาราง 4.4 รายชื่อผู้รู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น ในพื้นที่ตำบลแม่ณาเรือ	144
ตาราง 4.5 รายชื่อผู้รู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น ในพื้นที่ตำบลบ้านต้า	145
ตาราง 4.6 รายชื่อผู้รู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น ในพื้นที่ตำบลจำปาหวาย	145
ตาราง 4.7 รายชื่อผู้รู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น ในพื้นที่ตำบลท่าวังทอง	146
ตาราง 4.8 รายชื่อผู้รู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น ในพื้นที่ตำบลแม่กา	147
ตาราง 4.9 รายชื่อผู้รู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น ในพื้นที่ตำบลบ้านตอม	148
ตาราง 4.10 รายชื่อผู้รู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น ในพื้นที่ตำบลบ้านสาง	149
ตาราง 4.11 รายชื่อผู้รู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น ในพื้นที่ตำบลสันป่าม่วง	150
ตาราง 4.12 รายชื่อผู้รู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น ในพื้นที่ตำบลบ้านแม่ปืม	151
ตาราง 4.13 รายชื่อผู้รู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น ในพื้นที่ตำบลท่าจำปี	153
ตาราง 4.14 รายชื่อผู้รู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น ในพื้นที่ตำบลแม่ใส	154
ตาราง 4.15 รายชื่อผู้รู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น ในพื้นที่ตำบลแม่ต้า	156
ตาราง 4.16 รายชื่อผู้รู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น ในพื้นที่ตำบลเวียง	157
ตาราง 4.17 พิกัดที่อยู่ของปราชญ์ชาวบ้านในพื้นที่ตำบลบ้านตุน	158
ตาราง 4.18 พิกัดที่อยู่ของปราชญ์ชาวบ้านในพื้นที่ตำบลแม่ณาเรือ	159
ตาราง 4.19 พิกัดที่อยู่ของปราชญ์ชาวบ้านในพื้นที่ตำบลบ้านต้า	161
ตาราง 4.20 พิกัดที่อยู่ของปราชญ์ชาวบ้านในพื้นที่ตำบลจำปาหวาย	161

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตาราง	หน้า
ตาราง 4.21 พิกัดที่อยู่ของปราชญ์ชาวบ้านในพื้นที่ตำบลท่าวังทอง	162
ตาราง 4.22 พิกัดที่อยู่ของปราชญ์ชาวบ้านในพื้นที่ตำบลแม่กา	163
ตาราง 4.23 พิกัดที่อยู่ของปราชญ์ชาวบ้านในพื้นที่ตำบลบ้านต๋อม	165
ตาราง 4.24 พิกัดที่อยู่ของปราชญ์ชาวบ้านในพื้นที่ตำบลบ้านสา	167
ตาราง 4.25 พิกัดที่อยู่ของปราชญ์ชาวบ้านในพื้นที่ตำบลสันป่าม่วง	169
ตาราง 4.26 พิกัดที่อยู่ของปราชญ์ชาวบ้านในพื้นที่ตำบลบ้านแม่ปืม	171
ตาราง 4.27 พิกัดที่อยู่ของปราชญ์ชาวบ้านในพื้นที่ตำบลท่าจำปี	174
ตาราง 4.28 พิกัดที่อยู่ของปราชญ์ชาวบ้านในพื้นที่ตำบลแม่ใส	176
ตาราง 4.29 พิกัดที่อยู่ของปราชญ์ชาวบ้านในพื้นที่ตำบลแม่ต๋ำ	178
ตาราง 4.30 พิกัดที่อยู่ของปราชญ์ชาวบ้านในพื้นที่ตำบลเวียง	181
ตารางที่ 5.1 แนวทางการต่อยอดภูมิปัญญาและการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนของเมืองพะเยา	207

สารบัญภาพ

ภาพ	หน้า
ภาพที่ 3.1: พื้นที่เขตอำเภอเมืองพะเยา	65
ภาพที่ 3.2: แสดงแผนที่ชุมชนบ้านแม่นาเรือ	66
ภาพที่ 3.3 : แสดงผังหมู่บ้านพื้นที่สำรวจทางสถาปัตยกรรมประเภทเรือนพื้นถิ่น	67
ภาพที่ 3.4 : แสดงผังบริเวณบ้าน นางต้อมแก้ว สุขัง	69
ภาพที่ 3.5 : แสดงแปลนบ้าน นางต้อมแก้ว สุขัง	70
ภาพที่ 3.6 : แสดงแปลนบ้าน นางต้อมแก้ว สุขัง	71
ภาพที่ 3.7: ภาพแสดงสภาพทั่วไปของบ้าน นางต้อมแก้ว สุขัง	72
ภาพที่ 3.8 : ภาพแสดงสภาพทั่วไปของบ้าน นางต้อมแก้ว สุขัง	73
ภาพที่ 3.9 : แสดงผังบริเวณบ้าน นางแสงแก้ว วันทา	74
ภาพที่ 3.10 : ภาพแสดงสภาพทั่วไปของบ้าน นางแสงแก้ว วันทา	75
ภาพที่ 3.11 : ภาพแสดงสภาพทั่วไปของบ้าน นางแสงแก้ว วันทา	76
ภาพที่ 3.12 : ภาพแสดงสภาพทั่วไปของบ้าน นางแสงแก้ว วันทา	77
ภาพที่ 3.13 : แสดงผังบริเวณบ้าน นายอนันต์ พ่อคำ	78
ภาพที่ 3.14 : ภาพแสดงสภาพทั่วไปของบ้าน นายอนันต์ พ่อคำ	79
ภาพที่ 3.15 : ภาพแสดงสภาพทั่วไปของบ้าน นายอนันต์ พ่อคำ	80
ภาพที่ 3.16 : ภาพแสดงสภาพทั่วไปของบ้าน นายอนันต์ พ่อคำ	81
ภาพที่ 3.17 : ภาพแสดงสภาพทั่วไปของบ้าน นายอนันต์ พ่อคำ	82
ภาพที่ 3.18 : แสดงผังบริเวณบ้าน นางภาวิณี ชันรัฐ	83
ภาพที่ 3.19 : ภาพแสดงสภาพทั่วไปของบ้าน นางภาวิณี ชันรัฐ	84
ภาพที่ 3.20 : ภาพแสดงสภาพทั่วไปของบ้าน นางภาวิณี ชันรัฐ	85
ภาพที่ 3.21 : ภาพแสดงสภาพทั่วไปของบ้าน นางภาวิณี ชันรัฐ	86
ภาพที่ 3.22 : ภาพแสดงสภาพทั่วไปของบ้าน นางภาวิณี ชันรัฐ	87
ภาพที่ 3.23 : แสดงผังบริเวณบ้าน นายถวัลย์พงษ์ บุญเรือง	88
ภาพที่ 3.24 : ภาพแสดงสภาพทั่วไปของบ้าน นายถวัลย์พงษ์ บุญเรือง	89
ภาพที่ 3.25 : ภาพแสดงสภาพทั่วไปของบ้าน นายถวัลย์พงษ์ บุญเรือง	90
ภาพที่ 3.26 : ภาพแสดงสภาพทั่วไปของบ้าน นายถวัลย์พงษ์ บุญเรือง	91
ภาพที่ 3.27 : ภาพแสดงสภาพทั่วไปของบ้าน นายถวัลย์พงษ์ บุญเรือง	92
ภาพที่ 3.28 : ภาพแสดงสภาพทั่วไปของบ้าน นายไข่ ยะตา	93

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพ	หน้า
ภาพที่ 3.29 : ภาพแสดงสภาพทั่วไปของบ้าน นายไข่ ยะตา	94
ภาพที่ 3.30: ภาพแสดงสภาพทั่วไปของบ้าน นายไข่ ยะตา	95
ภาพที่ 3.31: ภาพแสดงสภาพทั่วไปของบ้าน นายไข่ ยะตา	96
ภาพที่ 3.32: แสดงผังบริเวณบ้าน นางเหลียม ปัญญาวงศ์	98
ภาพที่ 3.33 : ภาพแสดงสภาพทั่วไปของบ้าน นางเหลียม ปัญญาวงศ์	99
ภาพที่ 3.34 : ภาพแสดงสภาพทั่วไปของบ้าน นางเหลียม ปัญญาวงศ์	100
ภาพที่ 3.35: ภาพแสดงสภาพทั่วไปของบ้าน นางเหลียม ปัญญาวงศ์	101
ภาพที่ 3.36 : ภาพแสดงสภาพทั่วไปของบ้าน นางเหลียม ปัญญาวงศ์	102
ภาพที่ 3.37: แสดงผังบริเวณบ้าน นายแก้วมา นนทะกา	103
ภาพที่ 3.38: ภาพแสดงสภาพทั่วไปของบ้าน นายแก้วมา นนทะกา	104
ภาพที่ 3.39: ภาพแสดงสภาพทั่วไปของบ้าน นายแก้วมา นนทะกา	105
ภาพที่ 3.40 : ภาพแสดงสภาพทั่วไปของบ้าน นายแก้วมา นนทะกา	106
ภาพที่ 3.41 : ภาพแสดงสภาพทั่วไปของบ้าน นายแก้วมา นนทะกา	107
ภาพที่ 3.42 : แสดงผังบริเวณบ้าน นายสม ใจเสมอ	108
ภาพที่ 3.43 : ภาพแสดงสภาพทั่วไปของบ้าน นายสม ใจเสมอ	109
ภาพที่ 3.44 : ภาพแสดงสภาพทั่วไปของบ้าน นายสม ใจเสมอ	110
ภาพที่ 3.45 : ภาพแสดงสภาพทั่วไปของบ้าน นายสม ใจเสมอ	111
ภาพที่ 3.46 : ภาพแสดงสภาพทั่วไปของบ้าน นายสม ใจเสมอ	112
ภาพที่ 3.47 : แสดงผังบริเวณบ้าน นายมัว อุปาปิง	113
ภาพที่ 3.48 : ภาพแสดงสภาพทั่วไปของบ้าน นายมัว อุปาปิง	114
ภาพที่ 3.49 : ภาพแสดงสภาพทั่วไปของบ้าน นายมัว อุปาปิง	115
ภาพที่ 3.50 : ภาพแสดงสภาพทั่วไปของบ้าน นายมัว อุปาปิง	116
ภาพที่ 3.51 : แสดงผังบริเวณบ้าน นายน้อย ทะปัญญา	117
ภาพที่ 3.52 : ภาพแสดงสภาพทั่วไปของบ้าน นายน้อย ทะปัญญา	118
ภาพที่ 3.53 : ภาพแสดงสภาพทั่วไปของบ้าน นายน้อย ทะปัญญา	119

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพ	หน้า
ภาพที่ 3.54 : ภาพแสดงสภาพทั่วไปของบ้าน นายน้อย ทะปัญญา	120
ภาพที่ 3.55 : ภาพแสดงสภาพทั่วไปของบ้าน นายน้อย ทะปัญญา	121
ภาพที่ 3.56 : แสดงผังบริเวณบ้าน นายศรีนวล เมืองมา	122
ภาพที่ 3.57 : ภาพแสดงสภาพทั่วไปของบ้าน นายศรีนวล เมืองมา	123
ภาพที่ 3.58 : : ภาพแสดงสภาพทั่วไปของบ้าน นายศรีนวล เมืองมา	124
ภาพที่ 3.59 : ภาพแสดงสภาพทั่วไปของบ้าน นายศรีนวล เมืองมา	125
ภาพที่ 3.60 : ภาพแสดงสภาพทั่วไปของบ้าน นายศรีนวล เมืองมา	126
ภาพที่ 3.61 : แสดงผังบริเวณบ้าน นายเหรียญทอง ปัญญาวงศ์	127
ภาพที่ 3.62 : ภาพแสดงสภาพทั่วไปของบ้าน นายเหรียญทอง ปัญญาวงศ์	128
ภาพที่ 3.63 : ภาพแสดงสภาพทั่วไปของบ้าน นายเหรียญทอง ปัญญาวงศ์	129
ภาพที่ 3.64 : ภาพแสดงสภาพทั่วไปของบ้าน นายเหรียญทอง ปัญญาวงศ์	130
ภาพที่ 3.65 : ภาพแสดงสภาพทั่วไปของบ้าน นายเหรียญทอง ปัญญาวงศ์	131
ภาพที่ 3.66 : แสดงผังบริเวณบ้าน นายธีรยุทธ วาเพชร	132
ภาพที่ 3.67 : ภาพแสดงสภาพทั่วไปของบ้าน นายธีรยุทธ วาเพชร	133
ภาพที่ 3.68 : ภาพแสดงสภาพทั่วไปของบ้าน นายธีรยุทธ วาเพชร	134
ภาพที่ 3.69 : ภาพแสดงสภาพทั่วไปของบ้าน นายธีรยุทธ วาเพชร	135
ภาพที่ 3.70 : ภาพแสดงสภาพทั่วไปของบ้าน นายธีรยุทธ วาเพชร	136
ภาพที่ 3.71 : แสดงผังบริเวณบ้าน นางต่อม อุปาบิง	137
ภาพที่ 3.72 : ภาพแสดงสภาพทั่วไปของบ้าน นางต่อม อุปาบิง	138
ภาพที่ 3.73 : ภาพแสดงสภาพทั่วไปของบ้าน นางต่อม อุปาบิง	139
ภาพที่ 3.74 : ภาพแสดงสภาพทั่วไปของบ้าน นางต่อม อุปาบิง	140
ภาพที่ 3.75 : ภาพแสดงสภาพทั่วไปของบ้าน นางต่อม อุปาบิง	141
ภาพที่ 3.76 : แสดงการผ่าหมากเสียบสำหรับขาย	143
ภาพที่ 3.77 : แสดงแผนที่ชุมชนบ้านแม่นาเรือ	144
ภาพที่ 3.78 : แสดงแผนที่ชุมชนบ้านแม่นาเรือ	145
ภาพที่ 3.79 : การอ่านพิบสา พ่อหนานเสาร์ เมืองมา	146
ภาพที่ 3.80 : รูปตารางพิบสา สำหรับกำหนดจำนวนเสาบ้าน	148
ภาพที่ 3.81 : รูปแสดงทิศทางการวางผังเรือน	150

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพ	หน้า
ภาพที่ 3.82 : รูปแสดงการแสดงผลการวิเคราะห์ทิศทางการเข้าสู่ตัวเรือน เปรียบเทียบกับทิศเหนือ	150
ภาพที่ 3.83 : รูปแสดงหอผีประจำบ้าน องค์ประกอบของช่วงเรือนพักอาศัยพื้น ถิ่น	151
ภาพที่ 3.84 : รูปแสดงโรงเก็บฟืน องค์ประกอบของช่วงเรือนพักอาศัยพื้นถิ่น	152
ภาพที่ 3.85 : รูปแสดงโรงเก็บฟืน องค์ประกอบของช่วงเรือนพักอาศัยพื้นถิ่น	152
ภาพที่ 3.86 : รั้วบ้านแบบขัดตะ องค์ประกอบของช่วงเรือนพักอาศัยพื้นถิ่น	153
ภาพที่ 3.87 : รั้วบ้าน องค์ประกอบของช่วงเรือนพักอาศัยพื้นถิ่น	153
ภาพที่ 3.88 : เล้าหมู เล้าไก่ (คอกสัตว์) องค์ประกอบของช่วงเรือนพักอาศัย พื้นถิ่น	154
ภาพที่ 3.89 : สวนผักสวนครัวหน้าบ้านองค์ประกอบของช่วงเรือนพักอาศัย พื้นถิ่น	154
ภาพที่ 3.90 : ภาพแสดงยุงฉางที่ติดกับตัวบ้าน วัฒนธรรมทางการเกษตร องค์ประกอบของช่วงเรือนพักอาศัยพื้นถิ่น	155
ภาพที่ 3.91 : รูปแบบหลังคาอาคารพักอาศัยแบบพื้นเมืองแบบจั่วผสม	156
ภาพที่ 3.92 : รูปแบบหลังคาอาคารพักอาศัยแบบพื้นเมืองแบบปั้นหย่า	156
ภาพที่ 3.93 : รูปแบบหลังคาอาคารพักอาศัยแบบพื้นเมืองแบบจั่วแฝด	157
ภาพที่ 3.94 : รูปแบบหลังคาอาคารพักอาศัยแบบพื้นเมืองแบบจั่ว	157
ภาพที่ 3.95 : รูปแบบหลังคาอาคารพักอาศัยแบบพื้นเมืองแบบจั่วผสม	157
ภาพที่ 3.96 : รูปแบบหลังคาอาคารพักอาศัยแบบพื้นเมืองแบบจั่วผสม	158
ภาพที่ 3.97 : รูปแบบโครงสร้างหลังคาอาคารพักอาศัยพื้นถิ่น	159
ภาพที่ 3.98 : รูปแบบการก่อสร้างเสาอาคารพักอาศัยพื้นถิ่น	160
ภาพที่ 3.99 : รูปแบบการเสริมไม้เนื้อแข็งในเสาอาคารพักอาศัยพื้นถิ่นตำบลแม่ นาเรือ	160
ภาพที่ 3.100 : การวิเคราะห์การใช้งานเส้นทางสัญจรภายในอาคารพักอาศัย ของนางต้อมแก้ว สุขัง	161

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพ	หน้า
ภาพที่ 3.101 : การวิเคราะห์การใช้งานเส้นทางสัญจรภายในอาคารพักอาศัยของนางแสงแก้ว วันทา	162
ภาพที่ 3.102 : การวิเคราะห์การใช้งานเส้นทางสัญจรภายในอาคารพักอาศัยของนายอนันต์ พ้อนา	162
ภาพที่ 3.103 : การวิเคราะห์การใช้งานเส้นทางสัญจรภายในอาคารพักอาศัยของนางภาวิณี ชันรัฐ	163
ภาพที่ 3.104 : การวิเคราะห์การใช้งานเส้นทางสัญจรภายในอาคารพักอาศัยของนายณัฐพงษ์ บุญเรือง	163
ภาพที่ 3.105 : การวิเคราะห์การใช้งานเส้นทางสัญจรภายในอาคารพักอาศัยของนายไช่ ยะตา	163
ภาพที่ 3.106 : การวิเคราะห์การใช้งานเส้นทางสัญจรภายในอาคารพักอาศัยของนายเหลี่ยม ปัญญาวงศ์	164
ภาพที่ 3.107 : การวิเคราะห์การใช้งานเส้นทางสัญจรภายในอาคารพักอาศัยของนายแก้วมา นนท์ทะกาครั้งที่1	164
ภาพที่ 3.108 : การวิเคราะห์การใช้งานเส้นทางสัญจรภายในอาคารพักอาศัยของนายสม ใจเสมอ	165
ภาพที่ 3.109 : การวิเคราะห์การใช้งานเส้นทางสัญจรภายในอาคารพักอาศัยของนายมัว อุปาปิง	165
ภาพที่ 3.110 : การวิเคราะห์การใช้งานเส้นทางสัญจรภายในอาคารพักอาศัยของนายน้อย ทะปัญญา	166

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพ	หน้า
ภาพที่ 3.111 : การวิเคราะห์การใช้งานเส้นทางสัญจรภายในอาคารพักอาศัยของ นายศรีนวล ปัญญาวงศ์	166
ภาพที่ 3.112: การวิเคราะห์การใช้งานเส้นทางสัญจรภายในอาคารพักอาศัย นายเหรียญทอง ปัญญาวงศ์	167
ภาพที่ 3.113: การวิเคราะห์การใช้งานเส้นทางสัญจรภายในอาคารพักอาศัยของ นายธีรยุทธ วาเพชร	167
ภาพที่ 3.114: การวิเคราะห์การใช้งานเส้นทางสัญจรภายในอาคารพักอาศัยของ นายต่อม อุปาปิง	168
ภาพที่ 3.115 : แผนที่แสดงตำแหน่งบ้านเก่า ตำบลแม่เนาเรือ อำเภอมือง จังหวัดพะเยา	172
ภาพที่ 3.116: พื้นที่เขตอำเภอมืองพะเยา เขตตำบลเวียง พื้นที่เก็บข้อมูล อาคารประเภทเรือนร้านค้า	173
ภาพที่ 3.117: แสดงตำแหน่งอาคาร พื้นที่เก็บข้อมูลอาคารประเภทเรือน ร้านค้า	174
ภาพที่ 3.118: แผนที่แสดงตำแหน่งที่ตั้งอาคาร 001 กลุ่มอาคาร A ร้านพะเยา มิวสิค	176
ภาพที่ 3.119: แปลนอาคาร กลุ่มอาคาร A ร้านพะเยามิวสิค	176
ภาพที่ 3.120: แสดงภาพอาคาร กลุ่มอาคาร A ร้านพะเยามิวสิค	177
ภาพที่ 3.121: แผนที่แสดงตำแหน่งที่ตั้งอาคาร 001 กลุ่มอาคาร B ร้าน ไพบูลย์	178
ภาพที่ 3.122: แปลนอาคาร กลุ่มอาคาร B ร้านไพบูลย์	178
ภาพที่ 3.123: แสดงภาพอาคาร กลุ่มอาคาร B ร้านไพบูลย์	179
ภาพที่ 3.124: แผนที่แสดงตำแหน่งที่ตั้งอาคาร 001 กลุ่มอาคาร C ร้านขาย เครื่องจักรสาน	180
ภาพที่ 3.125: แปลนอาคาร กลุ่มอาคาร C ร้านขายเครื่องจักรสาน	180
ภาพที่ 3.126: แปลนอาคาร กลุ่มอาคาร C ร้านขายเครื่องจักรสาน	181

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพ	หน้า
ภาพที่ 3.127: แผนที่แสดงตำแหน่งที่ตั้งอาคาร 001 กลุ่มอาคาร D ร้านพะเยา ทวีผล	182
ภาพที่ 3.128 : แปลนอาคาร กลุ่มอาคาร กลุ่มอาคาร D ร้านพะเยาทวีผล	182
ภาพที่ 3.129: แสดงภาพอาคาร กลุ่มอาคาร D ร้านพะเยาทวีผล	183
ภาพที่ 3.130: แผนที่แสดงตำแหน่งที่ตั้งอาคาร 001 กลุ่มอาคาร F อาคารร้าง บริเวณมูมถนน	184
ภาพที่ 3.131 : แปลนอาคาร กลุ่มอาคาร กลุ่มอาคาร F อาคารร้างบริเวณมูม ถนนเรือนพักอาศัยพื้นถิ่น	184
ภาพที่ 3.132: แสดงภาพอาคาร กลุ่มอาคาร F อาคารร้างบริเวณมูมถนน	185
ภาพที่ 3.133: แผนที่แสดงตำแหน่งที่ตั้งอาคาร G อาคารร้างบริเวณโรงสี	186
ภาพที่ 3.134 : แปลนอาคาร กลุ่มอาคาร กลุ่มอาคาร G อาคารร้างบริเวณ โรงสี	186
ภาพที่ 3.135: แสดงภาพอาคาร กลุ่มอาคาร G อาคารร้างบริเวณโรงสี	187
ภาพที่ 3.136: แผนที่แสดงตำแหน่งที่ตั้งกลุ่มอาคาร H กลุ่มอาคารร้านเจ ธรรมชาติ	188
ภาพที่ 3.137 : แปลนอาคาร กลุ่มอาคาร กลุ่มอาคาร H กลุ่มอาคารร้านเจ ธรรมชาติ	188
ภาพที่ 3.138: แสดงภาพอาคาร กลุ่มอาคาร H กลุ่มอาคารร้านเจธรรมชาติ	189
ภาพที่ 3.139: แผนที่แสดงตำแหน่งที่ตั้งกลุ่มอาคาร I ร้านพิพัฒน์ - อนุวัตร คลินิก	190
ภาพที่ 3.140 : แปลนอาคาร กลุ่มอาคาร กลุ่มอาคาร I ร้านพิพัฒน์ - อนุวัตร คลินิก	190
ภาพที่ 3.141: แสดงภาพอาคาร กลุ่มอาคาร I ร้านพิพัฒน์ - อนุวัตรคลินิก	191
ภาพที่ 3.142: แผนที่แสดงตำแหน่งที่ตั้งกลุ่มอาคาร J ร้านญาณิศา	192
ภาพที่ 3.143 : แปลนอาคาร กลุ่มอาคาร J ร้านญาณิศา	192
ภาพที่ 3.144: แสดงภาพอาคาร กลุ่มอาคาร J ร้านญาณิศา	193
ภาพที่ 3.145: แผนที่แสดงตำแหน่งที่ตั้งกลุ่มอาคาร K ร้านเจริญชัยเครื่องเย็น	194
ภาพที่ 3.146 : แปลนอาคาร กลุ่มอาคาร K ร้านเจริญชัยเครื่องเย็น	194

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพ	หน้า
ภาพที่ 3.147: แสดงภาพอาคาร กลุ่มอาคาร K ร้านเจริญชัยเครื่องเย็น	195
ภาพที่ 3.148: แผนที่แสดงตำแหน่งที่ตั้งกลุ่มอาคาร L ร้านไพศาลและเพื่อน ทนายความ	196
ภาพที่ 3.149 : แปลนอาคาร กลุ่มอาคาร L ร้านไพศาลและเพื่อนทนายความ	196
ภาพที่ 3.150: แสดงภาพอาคาร กลุ่มอาคาร L ร้านไพศาลและเพื่อน ทนายความ	197
ภาพที่ 3.151: วิหารและพระเจดีย์ วัดศรีอุโมงคำ	204
ภาพที่ 3.152: วิหาร วัดศรีโคมคำ	205
ภาพที่ 3.153: ผังอาคารขึ้นทะเบียนกับกรมศิลปากร วัดศรีโคมคำ	206
ภาพที่ 3.154: วิหาร วัดหลวงราชस्थान	207
ภาพที่ 3.155: ผังอาคารขึ้นทะเบียนกับกรมศิลปากร วัดหลวงราชस्थान	208
ภาพที่ 3.156: วิหาร และ เจดีย์ พระธาตุจอมทอง	209
ภาพที่ 3.157: วิหาร และ เจดีย์ วัดลี	210
ภาพที่ 3.158: ผังอาคารขึ้นทะเบียนกับกรมศิลปากร วัดลี	211
ภาพที่ 3.159: วิหาร และ เจดีย์ วัดป่าแดงดอนไชยบุญนาค	212
ภาพที่ 3.160: ผังอาคารขึ้นทะเบียนกับกรมศิลปากร วัดลี	213
ภาพที่ 3.161 : รูปแบบหลังคาอาคารพระวิหารแบบที่ 1	214
ภาพที่ 3.162 : รูปแบบหลังคาอาคารพระวิหารแบบที่ 2	214
ภาพที่ 3.163 : รูปแบบหลังคาอาคารพระวิหารแบบที่ 3	215
ภาพที่ 3.164 : รูปแบบหลังคาอาคารพระวิหารแบบที่ 4	215
ภาพที่ 3.165 : รูปแบบหลังคาอาคารพระวิหารแบบที่ 5	215
ภาพที่ 3.166 : รูปแบบหลังคาอาคารพระวิหารแบบที่ 6	216
ภาพที่ 3.167 : รูปแบบหลังคาอาคารพระวิหารแบบที่ 7	216
ภาพที่ 3.168 : รูปแบบหลังคาอาคารพระวิหารแบบที่ 8	216
ภาพที่ 3.169 : รูปแบบหลังคาอาคารพระวิหารแบบที่ 9	217
ภาพที่ 3.170 : รูปแบบของวัสดุหลังคา	217
ภาพที่ 3.171 : แบบแปลนพระวิหารแบบที่ 1 รูปแบบที่มีโถงทางเข้าด้านหน้า และด้านหลัง อัตราส่วนส่วนโถงด้านหน้าต่อพื้นที่ภายใน เท่ากับ 2 ต่อ 7 ส่วน	218

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพ	หน้า
ภาพที่ 3.172 : แบบแปลนพระวิหารแบบที่ 2 รูปแบบที่มีโถงทางเข้าด้านหน้าและด้านหลัง อัตราส่วนส่วนโถงด้านหน้าต่อพื้นที่ภายใน เท่ากับ 1 ต่อ 7 ส่วน	218
ภาพที่ 3.173 : แบบแปลนพระวิหารแบบที่ 3 รูปแบบที่มีโถงทางเข้าด้านหน้าและด้านหลัง อัตราส่วนส่วนโถงด้านหน้าต่อพื้นที่ภายใน เท่ากับ 1 ต่อ 5 ส่วน	219
ภาพที่ 3.174 : แบบแปลนพระวิหารแบบที่ 4 รูปแบบที่มีโถงทางเข้าด้านหน้าและด้านหลัง อัตราส่วนส่วนโถงด้านหน้าต่อพื้นที่ภายใน เท่ากับ 1 ต่อ 4 ส่วน	219
ภาพที่ 3.175 : แบบแปลนพระวิหารแบบที่ 5 รูปแบบที่มีโถงทางเข้าด้านหน้าและด้านหลัง และด้านข้างอาคารทั้งสองฝั่ง อัตราส่วนส่วนโถงด้านหน้าต่อพื้นที่ภายใน เท่ากับ 1.5 ต่อ 6 ส่วน	219
ภาพที่ 3.176 : แบบแปลนพระวิหารแบบที่ 5 รูปแบบที่มีโถงทางเข้าด้านหน้าและด้านหลัง และด้านข้างอาคารทั้งสองฝั่ง อัตราส่วนส่วนโถงด้านหน้าต่อพื้นที่ภายใน เท่ากับ 1.5 ต่อ 6 ส่วน	220
ภาพที่ 3.177 : แสดงตัวอย่างของสีทาอาคารทางศาสนา	220
ภาพที่ 3.178 : ลวดลายพันธุ์พฤกษามีสัตว์ป่าหิมพานเป็นองค์ประกอบภายในและมีการประดับด้วยตราครุฑ	221
ภาพที่ 3.179 : ลวดลายพันธุ์พฤกษาแบบเครือเถาวัล	221
ภาพที่ 3.180 : ลวดลายพันธุ์พฤกษาแบบเครือเถาวัล	222
ภาพที่ 3.181 : ลวดลายเครือเถาวัลและรูปปั้นพระพุทธรเจ้า	222
ภาพที่ 3.182 : ลวดลายลายเครือเถาวัลและรูปธรรมจักร	223
ภาพที่ 3.183 : คันทวยตามแบบเอกลักษณ์งานสถาปัตยกรรมแบบวัดมาตรฐานภาคกลาง	223
ภาพที่ 3.184 : คันทวยตามแบบเอกลักษณ์งานสถาปัตยกรรมแบบพื้นเมืองภาคเหนือ	224
ภาพที่ 3.185 : การตกแต่งด้วยกระจกสีบริเวณเสาอาคารพระวิหาร	224
ภาพที่ 3.186 : การตกแต่งด้วยกระจกสีบริเวณใต้ฐานประดิษฐานพระประธานในพระวิหาร	225
ภาพที่ 3.187 : การตกแต่งด้วยกระจกสีบริเวณใต้ฐานประดิษฐานพระประธานในพระวิหาร	225

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพ	หน้า
ภาพที่ 3.188 : ชุ่มประตูปแบบเรือนยอดแบบปราสาท	226
ภาพที่ 3.189 : ชุ่มหน้าต่าง แบบเรือนยอดแบบปราสาท	226
ภาพที่ 3.190 : รูปแบบชุ่มประตูปแบบพื้นเมืองภาคเหนือ	227
ภาพที่ 3.191 : รูปแบบชุ่มหน้าต่างแบบพื้นเมืองภาคเหนือ	227
ภาพที่ 3.192 : แผนที่แสดงตำแหน่งวัดในตำบลเวียง	228
ภาพที่ 3.193 : แผนที่แสดงตำแหน่งวัดในตำบลแม่ต้า	229
ภาพที่ 3.194 : แผนที่แสดงตำแหน่งวัดในตำบลแม่นาเรือ	230
ภาพที่ 3.195 : แผนที่แสดงตำแหน่งวัดในตำบลบ้านต๋น	231
ภาพที่ 3.196 : แผนที่แสดงตำแหน่งวัดในตำบลบ้านต้า	232
ภาพที่ 3.197 : แสดงตำแหน่งแผนที่ตั้งวัดตำบลบ้านต๋ม	233
ภาพที่ 3.198 : แผนที่แสดงตำแหน่งวัดในตำบลแม่ปืม	234
ภาพที่ 3.199 : แผนที่แสดงตำแหน่งวัดในตำบลแม่กา	235
ภาพที่ 3.200 : แผนที่แสดงตำแหน่งวัดในตำบลจำปาหวาย	236
ภาพที่ 3.201 : แผนที่แสดงตำแหน่งวัดในตำบลท่าวังทอง	237
ภาพที่ 3.202 : แผนที่แสดงตำแหน่งวัดในตำบลแม่ใส	238
ภาพที่ 3.203 : แผนที่แสดงตำแหน่งวัดในตำบลบ้านสา	239
ภาพที่ 3.204 : แผนที่แสดงตำแหน่งวัดในตำบลท่าจำปี	240
ภาพที่ 3.205 : แผนที่แสดงตำแหน่งวัดในตำบลสันป่าม่วง	241

ในการศึกษาเรื่อง การสืบค้นและจัดการมรดกทางวัฒนธรรมเมืองพะเยาเพื่อการพัฒนาเมืองยั่งยืนอย่างสร้างสรรค์ มีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญ

1.2 วัตถุประสงค์

1.3 แผนการดำเนินการวิจัย

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญ

“เมืองพะเยา” เป็นเมืองประวัติศาสตร์ที่สำคัญของภาคเหนือเมืองหนึ่ง เดิมมีชื่อว่า ภูกามยาว หรือพยาว มีอายุกว่า 900 ปี ก่อตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 1638 โดยพ่อขุนศรีจอมธรรม กษัตริย์แห่งราชวงศ์ลาวะจักรราชหิรัญนครเงินยาง และเจริญรุ่งเรืองสูงสุดในสมัยพ่อขุนงำเมือง ในช่วงสมัยพ่อขุนงำเมืองอาณาจักรภูกามยาวมีความสำคัญในฐานะเครือญาติกับอาณาจักรล้านนาที่ให้ความช่วยเหลือพญามังราย รวมทั้งมีความสัมพันธ์อันดีกับพ่อขุนรามคำแหงแห่งอาณาจักรสุโขทัย ซึ่งกษัตริย์ทั้งสามพระองค์ได้ร่วมมือกันสร้างเมืองเชียงใหม่ขึ้นในช่วงพุทธศตวรรษที่ 19 และเมืองเชียงใหม่ได้กลายเป็นศูนย์กลางแห่งอาณาจักรล้านนา

ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 20 อาณาจักรภูกามยาวได้ถูกลดบทบาทเหลือแค่เมืองพะเยา แต่ยังคงปรากฏหลักฐานความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมและเครือญาติกับเมืองเชียงใหม่และสุโขทัย การเปลี่ยนแปลงทางด้านการปกครองของเมืองพะเยาขึ้นอยู่กับอาณาจักรล้านนา ตั้งแต่สมัยพม่าเข้ามาปกครอง จนกระทั่งสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ในปี พ.ศ. 2437 รัชกาลที่ 5 ได้จัดระเบียบการปกครองใหม่เป็นเจ้าเมืองข้าหลวงและได้ตราพระราชบัญญัติมณฑลพายัพขึ้นโดยให้นครเชียงใหม่เป็นที่ตั้งมณฑลรวมหัวเมืองต่าง ๆ ขึ้นอยู่กับมณฑลพายัพ ในปี พ.ศ. 2475 มีการเปลี่ยนแปลงระบบการปกครองยุบตำแหน่งเจ้าผู้ครองนคร เมืองต่างๆ จึงมีฐานะเป็นอำเภอ จังหวัด ส่วนเมืองพะเยาเป็นอำเภอหนึ่งของจังหวัดเชียงราย จนในปี พ.ศ. 2520 จึงได้รับการจัดตั้งขึ้นเป็นจังหวัดพะเยาจนถึงทุกวันนี้จากประวัติศาสตร์ความเป็นมาที่ยาวนานของจังหวัดพะเยายังคงให้เห็นร่องรอยทางมรดกวัฒนธรรมของพะเยา ที่ปรากฏให้เห็นในรูปแบบของลักษณะทางสถาปัตยกรรมที่เกี่ยวข้องกับวัด ที่อยู่อาศัย ร่องรอยคูน้ำคันดินโบราณ ภาชนะดินเผา พระพุทธรูปหินทราย ศิลาคาริก ซึ่งตัวอย่างของแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมที่พบ เช่น วัดศรีโคมคำซึ่งเป็นวัดประจำเมืองพะเยาที่ถูก

สร้างขึ้นราวพุทธศตวรรษที่ 20 ในสมัยของพระเมืองตู้เจ้าผู้ครองพะเยา ประดิษฐานพระเจ้านตนหลวงซึ่งเป็นพระพุทธรูปศิลปะล้านนาที่ใหญ่ที่สุด วัดหลวงราชสันฐานสร้างขึ้นในราวพุทธศตวรรษที่ 18 เป็นที่ศึกษาศิลปวิทยาการของพ่อขุนงำเมืองกษัตริย์แห่งภูกามยาวและพระสหายจากอาณาจักรใกล้เคียงคือ พ่อขุนเม็งรายแห่งเชียงใหม่ พ่อขุนรามแห่งแห่งสุโขทัย มีวิหารครึ่งปูนครึ่งไม้สร้างตามคติการสร้างวิหารแบบล้านนา มีจิตรกรรมฝาผนังเล่าเรื่องราวพุทธประวัติเขียนบนผนังส่วนที่เป็นไม้ อายุราวพุทธศตวรรษที่ 22 ซึ่งพบเพียงแห่งเดียวในพะเยา วัดติโลกอารามเป็นวัดโบราณแห่งหนึ่งที่จมอยู่ในกว๊านพะเยา จากการพบศิลาจารึก ทำให้ทราบ่วัดติโลกอารามมีอายุประมาณได้มากกว่า 500 ปี สร้างในสมัยของพระเจ้าติโลกราช ราวพุทธศตวรรษที่ 20 กษัตริย์แห่งล้านนา วัดนี้มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์มาก เนื่องจากเจ้าผู้ครองพะเยาตอนนั้นได้สร้างถวายเพื่อเป็นการเทิดพระเกียรติแด่พระเจ้าติโลกราช เป็นวัดที่มีเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ด้านความสัมพันธ์ทางการเมืองระหว่างเมืองเชียงใหม่กับเมืองพะเยา ย่านชุมชนหนองระบูนซึ่งในอดีตเป็นถนนเส้นหลักในการเดินทางเข้าสู่ตัวเมืองพะเยา เป็นย่านการค้าที่คึกคัก เป็นย่านรับซื้อพืชผลทางการเกษตร ปัจจุบันยังปรากฏให้เห็นโรงสี เรือนแถวค้าขายแบบไม้ค้ำขายจวบจนปัจจุบัน ชุมชนย่านถนนท่ากว๊านซึ่งแต่เดิมเป็นแหล่งทำการค้าขายที่เก่าแก่ที่สุดของพะเยา เรียกกันว่า บ้านท่า แต่เดิมก่อนที่กรมประมงจะทำการสร้างท่าบ่อน้ำชุมชนทั้งสองฝากของกว๊านพะเยาสามารถเดินทางไปมาติดต่อค้าขายกันได้โดยอาศัยคันดินและแอ่งที่ราบ เมื่อกรมประมงได้สร้างท่าบ่อน้ำแล้วจึงเกิดการเดินทางติดต่อค้าขายเส้นทางใหม่ คือทางเรือ ทำให้เกิดท่าเรือมากมายตามแนวชายฝั่งกว๊านบริเวณชุมชนบ้านท่าได้แก่ บริเวณกระซังปลา ชุมชนประตูประสาธ บบริเวณแยกถนนประสาธ ถนนชายกว๊านและบริเวณหน้าอนุสาวรีย์พ่อขุนงำเมือง ชุมชนบ้านท่านอกจากการค้าขายในชุมชนและเป็นตัวกลางผ่านสินค้าไปยังตลาดในตัวเมืองแล้ว แต่ต่อมาภายหลังเมื่อมีการตัดถนนรอบกว๊านแล้วทำให้การเดินทางสะดวกขึ้นบรรดาพ่อค้า ชาวบ้านสามารถเข้าถึง แหล่งค้าขายแห่งอื่นได้ง่ายขึ้นจึงทำให้การค้าขายบริเวณชุมชนท่ากว๊านซบเซาลงจนไม่เหลือร่องรอยย่านการค้าที่คึกคักในอดีต

ส่วนมรดกทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในระหว่างการพัฒนาการของเมือง ส่วนใหญ่สามารถพบได้จากวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับอาชีพ เช่น การแกะสลักพระพุทธรูปหินทรายสกุลช่างพะเยา ที่ตกทอดมาสู่รุ่นปัจจุบันที่ยังดำเนินการอยู่ และเกิดเป็นอาชีพที่ต่อเนื่องเกิดขึ้นคือการแกะสลักครกหินซึ่งส่งไปจำหน่ายที่อ่างศิลาแหล่งจำหน่ายครกหินขึ้นชื่อของประเทศไทย การตีมีดของชุมชนบ้านร่องไฮที่เกิดจากการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษที่ย้ายถิ่นฐานมาจากจังหวัดลำปาง การประมงพื้นบ้านที่เริ่มต้นขึ้นเมื่อการก่อสร้างท่าบ่อน้ำแล้วเสร็จในปี พ.ศ. 2484 จนเกิดเป็นกว๊านพะเยา การทำปลาสามและการสานผักตบชวาที่มาพร้อมกับการกำเนิดของกว๊านพะเยา เช่นกัน

ถึงแม้ว่ามรดกทางวัฒนธรรมของเมืองพะเยาจะยังคงปรากฏร่องรอยให้เห็นแต่ทั้งนี้ประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องในบางช่วงเวลาได้หายไปและในบางช่วงเวลาที่ได้ถูกละเลยไป รวมถึง

การมีอยู่แต่กระจายกระจายไม่มีเรื่องเล่าที่ทรงพลังพอที่จะทำให้เห็นถึงความเชื่อมโยงจึงเป็นอุปสรรคอย่างมากที่คนในท้องถิ่นได้เรียนรู้วัฒนธรรมของตนเองจะทำความเข้าใจ ศึกษา เรียนรู้มรดกทางวัฒนธรรมของเมืองพะเยา

การทำแผนที่พัฒนาการทางวัฒนธรรมจะเป็นการช่วยยกระดับประวัติศาสตร์ท้องถิ่นให้เป็นความทรงจำร่วมกันของคนในสังคม เป็นการร่วมกันร่างประวัติศาสตร์ความทรงจำร่วมกันในระดับหนึ่ง ตลอดจนช่วยกันระบุให้คุณค่าสิ่งที่เป็นมรดกของคนพะเยา การสร้างแผนที่พัฒนาการทางวัฒนธรรมจึงจะเป็นเครื่องมือหนึ่งที่แปลงข้อมูลนามธรรมไปสู่ข้อมูลที่เป็นรูปธรรมที่เห็นและจับต้องได้ โดยมีเป้าประสงค์ว่าจะทำให้ภาพเมืองเก่าพะเยาในจินตนาการได้เข้าไปทับซ้อนกับพื้นที่จริง ตลอดจนร้อยเรียงภาพมรดกที่คงเหลืออยู่และที่หายไปให้เข้ามาอยู่ด้วยกันได้อย่างเป็นเอกภาพขึ้นกว่าที่เป็นมา ผลลัพธ์ของการจัดทำแผนที่พัฒนาการมรดกทางวัฒนธรรมจะช่วยกระตุ้นให้เกิดกระบวนการเรียนรู้และตระหนักในคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรมของคนในท้องถิ่น อันถือได้ว่าเป็นบันไดขั้นแรกของการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการมรดกทางวัฒนธรรมโดยท้องถิ่น อีกทั้งแผนที่พัฒนาการทางวัฒนธรรมจะใช้เป็นฐานข้อมูล ฐานความคิดต่อการพัฒนาเมืองในด้านการวางผังเมือง การท่องเที่ยว และการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมเพื่อความยั่งยืนในอนาคตของผู้เป็นเจ้าของพื้นที่และมรดกทางวัฒนธรรมเหล่านั้นโดยตรง

1.2 วัตถุประสงค์

- 1) เพื่อศึกษาและรวบรวมข้อมูลด้านมรดกทางวัฒนธรรมของเมืองพะเยา
- 2) เพื่อจัดทำแผนที่พัฒนาการมรดกทางวัฒนธรรมของเมืองพะเยา
- 3) เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาเมืองพะเยาที่สอดคล้องกับมรดกทางวัฒนธรรมในด้านการวางผังเมืองการท่องเที่ยวและการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมของเมืองพะเยาอย่างยั่งยืน

1.3 แผนการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยและพัฒนา (research and development) โดยการใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นตัวขับเคลื่อนในการค้นหาข้อมูลมรดกทางวัฒนธรรมเพื่อให้ได้แผนที่พัฒนาการมรดกทางวัฒนธรรม ซึ่งจะนำไปสู่แนวทางการพัฒนาเมืองพะเยาที่สอดคล้องกับมรดกทางวัฒนธรรมในด้านการวางผังเมือง การท่องเที่ยว และการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมของเมืองพะเยาอย่างยั่งยืน กระบวนการวิจัยและพัฒนาประกอบไปด้วยขั้นตอนหลักดังนี้

- 1) สืบค้นและรวบรวมเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเมืองพะเยา ทั้งในรูปแบบของเอกสาร งานวิจัย วิทยานิพนธ์ หนังสือ รายงานการศึกษา ภาพถ่าย รวมถึงภาพถ่ายจากกิจกรรม “ภาพเก่าเล่าอดีต” และ “เล่าเรื่องเมืองพะเยาจากภาพ” และอื่นๆ โดยส่วนหนึ่งเป็น

ข้อมูลที่ได้จากโครงการวิจัย เรื่องแหล่งการเรียนรู้ชุมชนรอบกว๊านพะเยา (ประกอบศิริ ภักดีพินิจ และคณะ, 2553) ซึ่งได้รับการสนับสนุนโครงการวิจัยจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ซึ่งพบเอกสารที่เกี่ยวข้องทางด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น ประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรมทั้งสิ้นจำนวน 22 เรื่อง เช่น ประวัติศาสตร์เมืองพะเยายุคหลัง ประวัติกว๊านพะเยา นิทานพื้นบ้านเมืองพะเยา รวมถึงจากผลการพัฒนาชุมชนบ้านร่องไฮ ตำบลแม่ใส อำเภอเมืองพะเยาให้เป็นชุมชนต้นแบบแหล่งการเรียนรู้ ซึ่งพบองค์ความรู้ใน 3 ด้าน คือ องค์ความรู้ด้านประวัติศาสตร์ชุมชน องค์ความรู้ด้านการตีเหล็ก และองค์ความรู้ด้านการประมง ทั้งนี้จะนำความรู้กลุ่มนี้มาจัดเรียบเรียงแสดงให้เห็นพัฒนาการทางมรดกวัฒนธรรมในส่วนที่เกี่ยวข้องและเชื่อมโยงกับมรดกทางวัฒนธรรมที่จะทำการศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติม

2) การอบรม “นักสืบวัฒนธรรม” เพื่อการลงสำรวจพื้นที่จริงในชุมชนของตนเองโดย

กลุ่มที่ 1 เครือข่ายทางวัฒนธรรม “อาสาสมัครท้องถิ่นในการดูแลมรดกทางศิลปวัฒนธรรม” หรือ อส.มส. ซึ่งมีสมาชิกอยู่ในทุกตำบล โดยอยู่ในความดูแลของกรมศิลปากร ทั้งนี้จังหวัดพะเยามีหน่วยงานที่รับผิดชอบเครือข่ายคือ หอจดหมายเหตุจังหวัดพะเยา

กลุ่มที่ 2 โรงเรียนในพื้นที่ โดยรับสมัครนักเรียนที่สนใจเข้าร่วมโครงการ

กลุ่มที่ 3 ประชาชนทั่วไปที่สนใจเข้าร่วมโครงการ

เมื่อได้สมาชิกตามเป้าหมายแล้วจึงดำเนินการอบรม “นักสืบวัฒนธรรม” เพื่อให้สมาชิกในโครงการมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับลักษณะของมรดกทางวัฒนธรรม และสำรวจพื้นที่จริงในชุมชนของตนเองกับนักวิจัยในโครงการ

3) สำรวจพื้นที่และสถานที่มรดกทางวัฒนธรรมของเมืองพะเยาร่วมกับชุมชนในกลุ่ม

กลุ่มที่ 1 แหล่งมรดกทางวัฒนธรรมด้านสถาปัตยกรรมทั้งทางด้านศาสนา ที่อยู่อาศัย และเรือนร้านค้าที่ปรากฏให้เห็นร่องรอยทางมรดกวัฒนธรรมในอดีต ใช้กระบวนการศึกษาผ่านการทำงานร่วมกับกลุ่มนักสืบวัฒนธรรม การทำงานร่วมกับคนในชุมชนในกิจกรรมภาพเก่าเล่าอดีต การสัมภาษณ์ การศึกษาประวัติศาสตร์ ร่วมกับการถ่ายภาพ (Photography) การรังวัด (Measure Work) จากกล้องสำรวจทางวิศวกรรม และการเขียนแบบ (Architecture Drawing) เพื่อจำลองรูปแบบทางสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมที่คงอยู่ เพื่อนำไปสู่การจำแนกลักษณะศิลปะและช่วงสมัย

กลุ่มที่ 2 แหล่งมรดกทางวัฒนธรรมด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดี โดยในด้านประวัติศาสตร์ระดับชาติ ใช้วิธีการศึกษาและทบทวนจากเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้องและตรวจสอบกับกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ แต่การศึกษาครั้งนี้เน้นการศึกษาประวัติศาสตร์และโบราณคดีท้องถิ่น กำหนดช่วงสมัยประวัติศาสตร์ตั้งแต่สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ในปี พ.ศ.2437 รัชกาลที่ 5 ได้จัดระเบียบการปกครองใหม่เป็นเจ้าเมืองข้าหลวงและได้ตราพระราชบัญญัติมณฑลพายัพขึ้น โดยให้นครเชียงใหม่เป็นที่ตั้งมณฑลรวมหัวเมืองต่าง ๆ ขึ้นอยู่กับมณฑลพายัพ ในปี พ.ศ. 2475 มีการเปลี่ยนแปลงระบบการปกครองยุบตำแหน่งเจ้าผู้ครองนคร เมืองต่างๆ จึงมีฐานะเป็นอำเภอ

จังหวัด ส่วนเมืองพะเยาเป็นอำเภอหนึ่งของจังหวัดเชียงราย จนในปี พ.ศ.2520 จึงได้รับการจัดตั้งขึ้นเป็นจังหวัดพะเยาจนถึงทุกวันนี้ ซึ่งช่วงสมัยนี้เหตุการณ์ที่สำคัญคือ ใน พ.ศ. 2445 เกิดกบฏเงี้ยวยกกำลังเข้าปล้นหัวเมืองฝ่ายเหนือ เมืองลำปาง เมืองแพร่ เมืองสง รวมทั้งเมืองพะเยา เกิดระส่ำระสายกันอยู่พักหนึ่ง แม้จะดำเนินการปราบปรามกบฏเงี้ยวเหล่านั้นได้เสร็จสิ้นลงแล้ว แต่ชาวเมืองทั้งหลายต่างตกอยู่ในความหวาดกลัวพากันรื้อเอาอิฐจากวัดต่างๆ ที่อยู่รอบๆ เมืองพะเยามาก่อซ่อมแซมกำแพงเมืองที่อยู่ในสภาพปรักหักพังทำให้ศิลปะสถาปัตยกรรมพะเยาที่เคยรุ่งเรืองอย่างมาก ได้ถูกทำลายลงอย่างมากในช่วงเวลานั้น และทำให้เกิดการอพยพโยกย้ายของประชากรมาตั้งถิ่นฐานในเมืองพะเยา เช่น กลุ่มที่โยกย้ายมาจากลำปางมาตั้งถิ่นฐานที่บ้านร่องไฮ กลุ่มเงี้ยวที่อพยพมาอยู่บริเวณชุมชนแม่ต้า เป็นต้น

ใช้กระบวนการศึกษาผ่านการทำงานร่วมกับกลุ่มนักสืบวัฒนธรรม การทำงานร่วมกับคนในชุมชนในกิจกรรมภาพเก่าเล่าอดีต การสำรวจร่องรอยทางโบราณคดีและลักษณะทางสถาปัตยกรรม การสัมภาษณ์ รวมถึงการศึกษาจากเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้องและตรวจสอบกับกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ

กลุ่มที่ 3 แหล่งมรดกทางวัฒนธรรมด้านวิถีชีวิต ประเพณีและอาชีพที่ปรากฏให้เห็นร่องรอยทางมรดกวัฒนธรรมในอดีต เช่น อาชีพการทำปลาสามและประมงพื้นบ้านซึ่งมาพร้อมกับการมีกวนพะเยา การต้มมัดของบ้านร่องไฮที่มาพร้อมกับการอพยพของคนลำปางที่มาหาที่ตั้งถิ่นฐานใหม่ในพะเยา อาชีพการแกะสลักหินซึ่งมีแรงบันดาลใจมาจากมรดกทางวัฒนธรรมพระพุทธรูปหินทรายสกุลช่างเมืองพะเยา เป็นต้น กระบวนการศึกษาผ่านการทำงานร่วมกับกลุ่มนักสืบวัฒนธรรม และผ่านการทำงานร่วมกับคนในชุมชนในกิจกรรมภาพเก่าเล่าอดีต การสัมภาษณ์ รวมถึงการศึกษาจากเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

4) จัดกิจกรรม “ภาพ : เล่าเรื่องเมืองพะเยา” เพื่อรวบรวมข้อมูลศิลปวัฒนธรรม ประเพณีจากภาพเหตุการณ์ในอดีตของเมืองพะเยา และรูปถ่ายในปัจจุบันเพื่อกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้วัฒนธรรม แบ่งเป็น 2 กิจกรรมคือ

กิจกรรมที่ 1 “ภาพเก่าเล่าอดีต” โดยมีเนื้อหาครอบคลุมมรดกทางวัฒนธรรมของเมืองพะเยา เช่น การแต่งกาย ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ความเชื่อ การเกิด การตาย สถาปัตยกรรม วิถีชีวิต เป็นต้น โดยผู้ส่งภาพเข้าประกวดต้องเป็นเจ้าของภาพ และสามารถอธิบายความจากภาพได้ ซึ่งนักวิจัยจะได้ข้อมูลทางมรดกวัฒนธรรมจากภาพถ่ายเหล่านี้ด้วย และจะดำเนินการขอบันทึกภาพถ่ายเพื่อเป็นฐานข้อมูลมรดกวัฒนธรรมต่อไป

กิจกรรมที่ 2 “เล่าเรื่องเมืองพะเยาจากภาพ” เพื่อให้ประชาชนทั่วไป ได้ส่งภาพถ่ายที่ถ่ายในปัจจุบันมีสถานที่อยู่ในเขตพื้นที่อำเภอเมืองพะเยาเข้าประกวด โดยมีเนื้อหาครอบคลุมมรดกทางวัฒนธรรมของเมืองพะเยา เช่น การแต่งกาย ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ความเชื่อ การเกิด การตาย สถาปัตยกรรม วิถีชีวิต เป็นต้น โดยผู้ส่งภาพเข้าประกวดต้องเป็นเจ้าของภาพ และสามารถอธิบายความจากภาพได้ ซึ่งนักวิจัยจะได้ข้อมูลทางมรดกวัฒนธรรม

และการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมจากภาพถ่ายเหล่านี้ด้วย และผลงานที่ส่งเข้าประกวดจะใช้เป็นฐานข้อมูลมรดกวัฒนธรรมต่อไป ทั้งนี้เป็นการกระตุ้นให้เกิดการรับรู้คุณค่าความสำคัญของมรดกทางวัฒนธรรมที่คงเหลืออยู่ในเมืองพะเยา

5) จัดเวทีชุมชน (จำนวน 6 ครั้ง) เพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลด้านมรดกทางวัฒนธรรมของเมืองพะเยา รวมถึงเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้น เพื่อตรวจสอบความถูกต้องของแหล่งที่มาของข้อมูลและความถูกต้องของข้อมูล โดยเป็นการคืนข้อมูลให้กับชุมชนเป็นระยะเพื่อให้การตรวจสอบแต่ละครั้งมีคำตอบที่ชัดเจน

6) จัดการประชุมกลุ่มของผู้ทรงคุณวุฒิภายในท้องถิ่นที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญด้านวัฒนธรรม (จำนวน 4 ครั้ง) เพื่อตรวจสอบข้อมูลด้านมรดกทางวัฒนธรรมของเมืองพะเยากับผู้ทรงคุณวุฒิภายในท้องถิ่นเป็นระยะ เพื่อให้ข้อมูลที่ได้มีแหล่งที่มาและความถูกต้องของข้อมูลมากที่สุด

7) สร้างเครือข่าย “วัฒนธรรมเมืองพะเยา” โดยอาศัยความร่วมมือของกลุ่มสมาชิกที่มีส่วนเกี่ยวข้องในโครงการ เช่น กลุ่มนักสืบวัฒนธรรม กลุ่มผู้ให้ข้อมูล กลุ่มผู้เชี่ยวชาญ เป็นต้น

8) จัดกิจกรรม “ขีรถถีบแอ่วเมืองพะเยา” เพื่อเป็นการขยายผลการรับรู้คุณค่าด้านต่าง ๆ ของเมืองพะเยา โดยรับสมัครผู้ที่สนใจทั่วไปให้ร่วมถีบจักรยานเพื่อเรียนรู้แหล่งมรดกทางวัฒนธรรมของเมืองพะเยา

9) จัดทำแผนที่พัฒนาการมรดกทางวัฒนธรรมของเมืองพะเยา โดยใช้ข้อมูลจากโครงการเรียบเรียงแสดงให้เห็นพัฒนาการทางมรดกวัฒนธรรม

10) จัดทำแนวทางการพัฒนาเมืองพะเยาที่สอดคล้องกับมรดกทางวัฒนธรรมในด้านการวางผังเมือง การท่องเที่ยวและการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมของเมืองพะเยาอย่างยั่งยืน และสร้างสรรค์ โดยใช้รูปแบบกิจกรรมการประชุมเพื่อสร้างอนาคตร่วม (Future Search Conference: FSC) โดยเป็นการประชุมเชิงปฏิบัติการของผู้แทนกลุ่มเฉพาะหลายประเภท ซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องกับการวางผังเมือง การท่องเที่ยว และงานวัฒนธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในแต่ละพื้นที่ เพื่อให้ได้มาซึ่งการสร้างวิสัยทัศน์ และแนวทางการพัฒนาเมืองพะเยาที่สอดคล้องกับมรดกทางวัฒนธรรม องค์ประกอบในกระบวนการของกิจกรรม FSC ประกอบด้วย 3 ส่วน คือ การวิเคราะห์เหตุการณ์ในอดีตเพื่อเชื่อมโยงกับสถานการณ์และแนวโน้มในปัจจุบัน การวิเคราะห์ สังเคราะห์สถานการณ์ปัจจุบัน เพื่อความเข้าใจในทิศทางและปัจจัยที่มีอิทธิพลกับประเด็นหลักของการประชุม และการสร้างจินตนาการถึงอนาคตที่พึงปรารถนามรประเด็นของการประชุม เพื่อร่วมกันกำหนดความคิดเห็นและสร้างแผนปฏิบัติการไปสู่อนาคตร่วมกัน

11) การประชาคมเพื่อรับฟังข้อคิดเห็นจากกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและขยายผลไปสู่ประชาคมกลุ่มอื่นๆ

ประวัติศาสตร์และโบราณคดีท้องถิ่นอำเภอเมืองพะเยา

ในการศึกษาด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดีท้องถิ่นของเมืองพะเยา มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

2.1 หลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีของเมืองพะเยา

2.2 หลักฐานทางประวัติศาสตร์ ประเภทตำนานและพงศาวดารที่เกี่ยวข้องกับสร้างเมืองพะเยา

2.3 หลักฐานทางด้านโบราณคดี

2.4 หลักฐานทางโบราณคดี ประเภทโบราณวัตถุ

2.5 บันทึกเหตุการณ์สำคัญในพื้นที่ อำเภอเมืองพะเยา ระหว่างปี พ.ศ. 2330 - 2553

2.1 หลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีของเมืองพะเยา

หลักฐานที่ใช้ในการศึกษาข้อมูลของการตั้งถิ่นฐานของเมืองพะเยา มีความเป็นมาตั้งแต่ก่อนพุทธศตวรรษที่ 19 นั้นเป็นช่วงเวลาที่ยังไม่มี การจดบันทึกเรื่องราวเป็นลายลักษณ์อักษร จึงจำเป็นต้องใช้หลักฐานประเภท ตำนาน นิทานปรัมปราเรื่องเล่าและหลักฐานทางด้านโบราณคดี ทั้งโบราณสถานและโบราณวัตถุและในช่วงหลังพุทธศตวรรษที่ 19 เป็นต้นมา บริเวณอาณาจักรล้านนาเริ่มมีการจดบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร อักษรที่พบมาก ได้แก่ อักษรธรรมล้านนาและอักษรฝักขาม ในเมืองพะเยาพบจารึกหินทรายจำนวนมาก จารึกด้วยอักษรฝักขาม เนื้อหาของจารึกเกี่ยวข้องกับเมืองพะเยาภายใต้การปกครองของอาณาจักรล้านนา และความสัมพันธ์กับอาณาจักรสุโขทัย รวมทั้งเรื่องราวของพระพุทธรูปในเมืองพะเยา มาเป็นข้อมูลในการศึกษาในครั้งนี้ โดยสามารถจำแนกได้ดังนี้

2.2 หลักฐานทางประวัติศาสตร์ ประเภทตำนานและพงศาวดารที่เกี่ยวข้องกับสร้างเมืองพะเยา

ตำนานสุวรรณโคตมคำเป็นตำนานบอกเล่าเรื่องราวการตั้งถิ่นฐานของชุมชนโบราณบริเวณแม่น้ำโขง ที่กล่าวถึงชื่อเมืองสุวรรณโคตมคำอยู่ในช่วงประมาณพุทธศตวรรษที่ 11-12 โดยได้กล่าวถึงพวก “กล่อม” หรือ “ขอม” อพยพมาจากเมืองโพธิสารหลวง (เมืองอินทปัฐ) มีปฐมกษัตริย์สืบเชื้อสายมาจากพระยาสมันตราช ได้สร้างเมืองสุวรรณโคตมคำที่ปากแม่น้ำกกบริเวณอำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงรายและสืบเชื้อสาย ต่อมา มีพวกกล่อมคำอยู่และทำตนผิดจารีตไม่

เหมาะสมทำให้พญานาคในแม่น้ำโขงบันดาลให้เมืองสุวรรณโคตมคำจมหายลงไปแม่น้ำโขง จนกระทั่งมีชนกลุ่มใหม่เข้ามาแทนที่ ปรากฏชื่อเรียกว่า สิงหนวัติกุมาร

1) ตำนานสิงหนวัติ

ตำนานบอกเล่าถึงการตั้งถิ่นฐานของชนกลุ่มใหม่ บริเวณลุ่มแม่น้ำกกและแม่น้ำโขง หลังจากที่เมืองสุวรรณโคตมคำจมหายไปแล้วอยู่ในช่วงประมาณพุทธศตวรรษที่ 12-16 โดยมีผู้นำที่ชื่อว่า สิงหนวัติกุมารเป็นโอรสของเทวกาลกษัตริย์เมืองราชคฤห์ นครหลวงสืบเชื้อสายมาจากพระยาสมันตราช เช่นเดียวกับตำนานสุวรรณโคตมคำโดยปรากฏว่ามีการตั้งเมืองใหม่ที่ชื่อว่า โยนกนาคพันธ์ ได้กล่าวว่ากษัตริย์เชื้อสายสิงหนวัติกุมารได้นำพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้าไปประดิษฐานบรรจุไว้ในสถูปบนดอยตุง โดยให้พวกลาวจากเป็นผู้ดูแลพระธาตุหลังจากนั้นเกิดน้ำท่วมขึ้นที่เมืองโยนกนาคพันธ์เมืองล่มจมหายไปกลายเป็นหนองน้ำขนาดใหญ่สันนิษฐานว่าเป็นบริเวณที่เรียกว่าเวียงหนองล่อง ในปัจจุบันชาวเมืองโยนกนาคพันธ์ที่หนีมาได้ได้ตั้งเมืองขึ้นใหม่บริเวณริมฝั่งแม่น้ำโขง เรียกว่า “เวียงปรีक्षा” หรือปัจจุบันคือบริเวณ เชียงแสนน้อย อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย

2) ตำนานลวจังกราช (ต้นตระกูลของผู้สร้างเมืองพะเยา)

ตำนานที่เล่าเรื่องต่อจากตำนานสิงหนวัติกุมารหลังจากที่เมืองโยนกนาคพันธ์ล่มสลายไปแล้วมีคนหนีจากน้ำท่วมมาได้และมาสร้างเวียงปรีक्षाขึ้นมาแต่ไม่มีกษัตริย์ จึงมีการอัญเชิญปู่เจ้าลาวจกผู้นำชนเผ่าลัวะที่อยู่บริเวณดอยตุง และน่าจะเป็นกลุ่มที่ดูแลพระธาตุที่ดอยตุงในช่วงสิงหนวัติกุมารนั่นเอง ซึ่งตำนานเล่าว่าปู่เจ้าลาวจกได้ตายและไปเกิดเป็นเทพบุตรอยู่บนสวรรค์พระอินทร์จึงส่งปู่เจ้าลาวจกกลับมาจุติอีกครั้งและตั้งราชวงศ์ขึ้นมาใหม่ คือ ราชวงศ์ลวจังกราช ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 13 เป็นต้นมา และสร้างเมืองหิรัญนครเงินยางเชียงแสน บริเวณลุ่มแม่น้ำสายและแม่น้ำโขงนับได้ว่าเป็นบรรพบุรุษของพญามังราย Maharaja แห่งอาณาจักรล้านนา ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 19

กษัตริย์ราชวงศ์ลวจังกราชได้ปกครองสืบต่อมา โดยมีศูนย์กลางที่เมืองหิรัญนครเงินยางเชียงแสน และได้ส่งลูกหลานไปได้ขยายอำนาจไปยังดินแดนต่างๆ ในลุ่มแม่น้ำโขงและลุ่มแม่น้ำอื่นๆ รวมทั้งลุ่มแม่น้ำอิง ปรากฏว่า เชื้อสายของปู่เจ้าลาวจก คือ ขุนจอมธรรมโอรสของลาวเงินได้นำไพร่พลจากเมืองหิรัญนครเงินยางมาสร้างเมืองใหม่บริเวณปลายดอยตัวน หรือดอยชมพูริมฝั่งแม่น้ำสายตา ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 17 (พ.ศ. 1639)

3) ตำนานเมืองพะเยา

กล่าวถึง ขุนลาวเงิน หรือลาวเงินสืบเชื้อสายมาจากราชวงศ์ลวจังกราชขึ้นเป็นกษัตริย์ครองเมืองหิรัญนครเงินยางเชียงแสน ในช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 17 มีโอรสสององค์ คือ ขุนชิน

และขุนจอมธรรมต่อมาได้ให้ขุนชิน ครองเมืองหิรัญนครเงินยางเชียงแสนสืบต่อจากพระองค์ แล้วได้มอบสมบัติและไพร่พลส่วนหนึ่งให้กับขุนจอมธรรม เพื่อไปสร้างเมืองขึ้นใหม่ขุนจอมธรรมได้นำไพร่พลลงมาทางใต้จนถึงบริเวณปลายดอยตัวน หรือดอยชมพู ริมฝั่งแม่น้ำสายตา หรือแม่น้ำอิงในปัจจุบัน ได้พบเมืองร้างแห่งหนึ่งมีร่องรอยคูน้ำคันดินรอบเมือง รูปสัณฐานคล้ายผลน้ำเต้าทางทิศเหนือเป็นเนินสูงทางทิศใต้และทิศตะวันออกเป็นพื้นที่ลาดต่ำลงมา ทิศตะวันตกมีหนองน้ำขนาดใหญ่และมีหนองน้ำทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือด้วยด้วยสันฐานของเมืองมีลักษณะขั้วมกลตามนามเมืองว่า สีหราช ขุนจอมธรรมจึงสั่งให้ไพร่พลหักล้างถางพงบริเวณนั้น และสร้างเมืองใหม่ขึ้นโดยตั้งชื่อว่า เมืองภูกามยาว ประมาณปี พ.ศ. 1639 และต่อมาน่าจะเรียกว่า เมืองพยาว และตำนานได้กล่าวถึงอาณาเขตของเมืองภูกามหรือเมืองพยาวไว้ว่า

“... มีจำนวนพลเมืองทั้งภายใน และภายนอกหัวเมืองรวมได้ 180,000 คน จัดแบ่งออกได้ 36 พันนา พันนาละ 5,000 คน คือ พันนาเชียงดี พันนาโคกหลวง พันนาแซ่ตาก พันนาม่วง พันนาแลง พันนาทุ่งหลวง พันนาไชย พันนาลอใต้ พันนาเชียงเคี่ยน พันนาทน พันนาครัว พันนาสาร พันนาชะนาค พันนาแหน พันนาเชียงเค็ง พันนาเร้ง พันนารินทร์ พันนาแก้ว พันนาฉางหลวง พันนามูล พันนาแควน้อย พันนาท่าไคร้ พันนาแซ่หาด พันนาแป้น พันนาคง พันนาปิมพันนาจัน พันนากิม พันนาเซาว์ พันนาช่วย พันนาเชียงชี พันนาช้าง พันนาแซ่โหว่ พันนาซางพันนาคิม พันนาแซ่ห่ม พันนาแซ่ซ้อน

เมืองพะเยามีอาณาเขตแคว้นแดนเมือง ดังต่อไปนี้ คือ ทิศบูรพาจรดขุนผากาด (ขุน คือ ที่สุดของต้นน้ำ) จำบอน ตาดม่าน (ตาด คือ ฝาน้ำตก) ปางสีก้า (ปางสีพันไหมสามเชื้อ) ไทรสามต้น สบห้วยปู (สบคือปากน้ำ) น้ำพุ สบปั้ง น้ำยม ห้วยบ่อทอง ตาดซาววา (น้ำตกสูง 20 วา) กัวแก้ว กัวสามช่วงนี้มีหลักหิน 3 ก้อนฝังไว้ กัวฤๅษี แม่น้ำสายตาม กัวช้าง กัวงัม กัวเปี้ย ดอยปางแม่พาด ทางทิศตะวันตกไปง่ปุด ห้วยแก้ว ดอกปุย แม่คาว ทางทิศใต้ถึงภูหลวง (ภูเหว) ดอกจิกจ้อง ขุนถ้ำ ดอยต้งดอยนอก ผาคอกวัว แซ่ม่าน ไปจบเอาดอยาหลักไก่ออยู่ทางทิศเหนือเป็นแดนหัวเมืองน้อยใหญ่ต่าง ๆ ที่ขึ้นอยู่ในอำนาจปกครองของอาณาจักรพะเยา คือ เมืองงาว เมืองกวาสะเียบ เชียงม่วน เมืองสระ เมืองออย สะลาว เมืองคอบ เมืองลอ เชียงคำ เมืองเชียงแรง เมืองหงาว เมืองเทิง แซ่เหียง แซ่ลูล ปากบอง หนองขวาง เมืองป่าเป้า เมืองวัง แซ่ซ้อน เมืองปราณ แซ่ห่ม ทิศใต้จรดนครเขราจ (ลำปาง) และนครหริภุญชัย (ลำพูน) ไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือต่อแดนขรนคร (เชียงใหม่)” (พระธรรมวิมลโมลี.เมืองพะเยา:จากตำนานและประวัติศาสตร์, หน้า 35 – 36)

4) พงศาวดารโยนก

แต่งขึ้นโดยพระยาประกาศกิจกรจักร (แช่ม บุนนาค) เป็นเล่าประวัติศาสตร์ของบ้านเมืองในอาณาจักรล้านนาตั้งแต่สมัยลวจักราชและได้กล่าวถึงสมัยขุนจอมธรรมสร้างเมืองภูกามยาวหรือเมืองพยาวและมีไอรสปกครองสืบต่อมา ชื่อว่า ขุนเจือง ครองราชย์ขึ้นครองราชย์เมืองภูกาม

ยาว ประมาณปี พ.ศ. 1663 ต่อมาเมืองหิรัญนครเงินยางมีศึกสงครามกับพวกแก้วประกัน (เวียดนามตอนเหนือ) ขุนชินขอความช่วยเหลือจากขุนเจืองผู้เป็นหลานขุนเจืองมีความชำนาญในการรบสามารถรบชนะพวกแก้วประกันได้ ขุนชินจึงยกธิดาให้แต่งงานกับขุนเจืองพร้อมทั้งมอบเมืองหิรัญนครเงินยางให้ปกครอง ส่วนเมืองภูกามยาวได้ให้ขุนลาวเงินเรืองโอรสของขุนเจืองปกครองสืบมา

ขุนเจืองเป็นวีรบุรุษที่กล่าวไว้ตำนานของเมืองที่ตั้งอยู่สองฝั่งแม่น้ำโขงในตำนานของลาว (ล้านช้าง) ได้กล่าวทำนองสันนิษฐานว่าเป็นคนเดียวกันกับขุนเจืองแห่งเมืองภูกามยาว หลังจากที่ขุนเจืองไปปกครองหิรัญนครเงินยางเชียงแสน พระองค์ได้ทำศึกสงครามกับพวกแก้วตลอดรัชสมัยจนกระทั่งพระองค์สิ้นพระชนม์ในสนามรบที่เมืองแมนตาทอบขอบฟ้าตายีน (เมืองแถน หรือเดียนเบียนฟูในปัจจุบัน)

หลักฐานที่ยืนยันมาขุนเจืองมีตัวตนจริงหรือไม่เพียงภาพสลักกองทัพสยาม ที่ระเบียงปราสาทนครวัดประเทศกัมพูชาเท่านั้น จิตร ภูมิศักดิ์ นักประวัติศาสตร์เชื่อว่าภาพสลักนั้นเป็นภาพของขุนเจืองมหาราชแห่งลุ่มแม่น้ำกก อิงและโขง เนื่องจากที่ภาพนั้นมีอักษรจารึกที่อธิบายว่า “ เนะ สย้ากุก ” นี้เสียมกุกเสียม หมายถึง สยาม คือ คำที่เขมรเรียกคนไทย คำว่า กุก หมายถึง แม่น้ำกกในจังหวัดเชียงรายดังนั้นคำว่า เสียมกุก หมายถึงคนไทยที่อาศัยอยู่บริเวณลุ่มแม่น้ำกกและสันนิษฐานว่า เป็นกองทัพของขุนเจืองที่ยกทัพไปช่วยพระเจ้าสุริยวรมันที่ 2 มหาราชแห่งอาณาจักรเขมรโบราณที่ทำสงครามกับพวกจามท ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 17 (วราวุธ ศรีโสภาค.การศึกษาแหล่งโบราณคดีที่มีคูน้ำคันดินล้อมรอบในบริเวณเมืองพะเยา, หน้า 60)

หลังสมัยของขุนเจืองตำนานกล่าวถึงเมืองพะเยาบ้างเล็กน้อยจนมาถึงสมัยของพญาเง้าเมือง ปกครองเมืองพยาวหรือเมืองพะเยา ในปี พ.ศ.1801 จึงปรากฏหลักฐานว่ามีเมืองพะเยาชัดเจนมากขึ้น เนื่องจากพบหลักฐานประเภทศิลาจารึกที่พบในเมืองพะเยาและจารึกสมัยสุโขทัยที่มีอายุร่วมสมัยกันตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 19 เป็นต้นมา

2.3 หลักฐานทางด้านโบราณคดี (ปรากฏหลักฐานว่ามีเมืองพะเยา ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 19)

จากตำนานและพงศาวดารที่กล่าวมาแล้วนั้นเป็นการเล่าเรื่องของเมืองพะเยาในช่วงพุทธศตวรรษที่ 17 เป็นต้นมา ซึ่งตำนานและพงศาวดารเหล่านั้นต่างเขียนขึ้นมาในภายหลังแทบทั้งสิ้นไม่สามารถยืนยันว่ามีเมืองภูกามยาวหรือเมืองพะเยาอยู่จริงหรือไม่

2.3.1) หลักฐานประเภทศิลาจารึก

1) ศิลาจารึกสุโขทัย หลักที่ 2 (วัดศรีชุม)

จากการศึกษาหลักฐานประเภทจารึกเพิ่มเติม พบศิลาจารึกที่สามารถยืนยันว่ามีเมืองพะเยาอยู่จริง ตั้งแต่สมัยพุทธศตวรรษที่ 19 หลักฐานชิ้นสำคัญได้แก่ ศิลาจารึกสมัยสุโขทัย หลักที่ 2 (วัดศรีชุม) จารึกขึ้นเมื่อ พ.ศ.1885 – 1910 โดยปรากฏนามของ สมเด็จพระมหาเถรศรีศรัทธาราชจุฬามณี ศรีรัตนลังกาภิรมหาสวามี หลานของพ่อขุนศรีนาวนำถม กษัตริย์ที่ปกครองเมืองศรีสัชนาลัย – สุโขทัย ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 18 เป็นผู้เล่าเรื่องราวในศิลาจารึกหลักนี้ จารึกทำจากหินดินดาน มีสองด้าน และในด้านที่ 1 บรรทัดที่ 14 ได้กล่าวถึงชื่อเมืองพะเยา ว่าเมืองพยาว ได้ดังนี้

“ . . . เป็นขุนในเมืองเชลียง . . . เมืองไต่อก
 พ่อขุนนำถม เบื้องตะวันออก ถึง
 เบื้องหัวนอนถึงขุนลุนตา ขุนดา ขุน
 ด่าน เมืองในหริตถึงยอดเวียง
 เหล็ก
 เบื้องตะวันตกถึง ละพูน
 เบื้องพายัพถึงเชียงแสน พยาว . . . ลาว
 เบื้องตีนนอนถึงเมืองด ขุนด่าน”
 (กรมศิลปากร, ศิลาจารึกสุโขทัย หลักที่ 2)

จากข้อความที่ปรากฏในศิลาจารึกสุโขทัย หลักที่ 2 (วัดศรีชุม) แสดงว่ามีเมืองพยาวหรือเมืองพะเยาอยู่จริงตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 18 ซึ่งร่วมสมัยกับพ่อขุนศรีนาวนำถมกษัตริย์ที่ปกครองเมืองศรีสัชนาลัย – สุโขทัย ก่อนที่พ่อขุนศรีอินทราทิตย์จะสถาปนากรุงสุโขทัยขึ้น

2) จารึกพญาเมืองและพญาร่วง (จารึกพะเยา พย.54)

ประชุมจารึกเมืองพะเยา เรียกว่า "จารึกลาวจำเมืองและพญาร่วง" พบเมื่อ พ.ศ.2526 วัดสบร่องขุย (วัดร้าง) ริมแม่น้ำอิงฝั่งเหนือ ต.น้ำยง อ.เมือง จ.พะเยา จารึกด้วยอักษรไทยฝักขาม ทำจากหินทรายสีแดงปัจจุบันอยู่ที่วัดลี อ.เมือง จ.พะเยา

เนื้อหาในจารึกชำรุดไม่สามารถระบุได้ว่ากล่าวถึงเรื่องใดมีเพียงนามของ "ลาวจำเมือง" และ"พระยาร่วง" สันนิษฐานว่าคือนามของพญาเมืองกษัตริย์เมืองพะเยาขึ้นครองราชย์ในปี

พ.ศ. 1801 และพ่อขุนรามคำแหงกษัตริย์กรุงสุโขทัยทั้งสองปกครองบ้านเมืองในช่วงพุทธศตวรรษที่ 19

จารึกพะเยา พย.54 น่าจะเกี่ยวข้องกับตำนานของเมืองพะเยา ในตอนที่สามกษัตริย์ซึ่งเป็นพระสหายสนิทกัน เพราะได้เรียนที่สำนักดักศิลาเมืองละโว้มาด้วยกันมาพบปะกันที่เมืองพะเยาสามกษัตริย์ที่วานี้ หมายถึง พญามังรายกษัตริย์เมืองหริภุญชรเงินยางเชียงแสน พญางำเมืองกษัตริย์เมืองพะเยาและพญาร่วง (พ่อขุนรามคำแหง) กษัตริย์กรุงสุโขทัย ต่อมาเกิดเหตุการณ์ที่พญาร่วงเสด็จมาเยี่ยมพญางำเมืองถึงเมืองพะเยา และมีจิตเสนหาต่อนางอัวเชียงแสนชายาของพญางำเมืองในคืนหนึ่งพญาร่วงได้ปลอมพระองค์เป็นพญางำเมืองเสด็จไปหานางอัวเชียงแสนถึงห้องบรรทมขณะเดียวกันพญางำเมืองได้เสด็จมาที่ห้องบรรทม นางอัวเชียงแสนจึงสงสัยและตรัสถามว่า “ทำไมคืนนี้พญางำเมืองมาถึงสองครา” พญางำเมืองเชื่อว่าเป็นพญาร่วงที่ปลอมพระองค์มาอย่างแนบเนียน รับสั่งให้ทหารจับพญาร่วงมาลงโทษพญาร่วงเป็นผู้มีคาถาอาคมจึงแปลงกายเป็นนกเอี้ยงบินหนี แต่พญางำเมืองก็ได้รัยมนต์ทำให้นกเอี้ยงอ่อนกำลังลงบินไปหยุดข้างหนองน้ำซึ่งปัจจุบันเรียกหนองน้ำนี้ว่า หนองเอี้ยง (กว๊านพะเยา) พญาร่วงได้แปลงกายเป็นวัวแดง วิ่งลงไปในน้ำบริเวณที่จับวัวแดงได้ เรียกว่า “ร่องวัวแดง” จากนั้นพญาร่วงแปลงกายเป็นตุ่นขุดดินพญางำเมืองรัยมนต์และสามารถจับตัวตุ่นไว้ได้บริเวณนี้จึงเรียกว่า “บ้านตุ่น” หลังจากนั้นพญางำเมืองได้เชิญพญามังรายพระญาติจากเมืองเชียงแสนมาตัดสินคดีความพญามังรายเห็นว่าลงโทษพญาร่วงกษัตริย์แห่งกรุงสุโขทัยก็จะเป็นการมิบังควรพญามังรายจึงตัดสินให้พญาร่วงเสียค่าปรับไหมเป็นเบี้ยแก้ลุนแก้ลวง (99,000 เบี้ย) และให้กษัตริย์ทั้งสองกล่าวสัจปฎิญาต่อกันว่าจะไม่ผูกเวรกรรมแก่กันและทำร้ายกันอีก จากนั้นสามกษัตริย์ได้มาที่ริมฝั่งแม่น้ำสายตาหันหลังชนกันและกล่าวคำสัตย์ว่าจะไม่ทำสงครามกันต่อมาแม่น้ำสายตา จึงเรียกว่า แม่น้ำอิงมาจนทุกวันนี้

อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่าเรื่องในตำนานสามกษัตริย์มาพบกันที่เมืองพะเยาเป็นเรื่องที่แต่งขึ้นและไม่สามารถบอกว่าเป็นจริงหรือไม่ แต่ตำนานเรื่องนี้ได้ผูกเรื่องราวเหตุการณ์กับภูมินามของหมู่บ้านและสถานที่ที่ปรากฏในเมืองพะเยาในปัจจุบัน นักวิชาการหลายท่านได้วิเคราะห์ตำนาน เรื่องนี้เป็นเหตุการณ์ในสมัยประวัติศาสตร์ที่เกิดขึ้นจริงในการพบกันระหว่างสามกษัตริย์การมาพบปะกันที่เมืองพะเยานั้นน่าจะมีสาเหตุที่สำคัญ 2 ประเด็น ได้แก่

ประการแรก ปรีกษาหารือกันในเรื่องที่พญามังรายจะยึดเมืองหริภุญชัย ซึ่งเป็นเมืองที่มีความเจริญทางการค้าและทางพุทธศาสนาที่สุดในลุ่มแม่น้ำปิงตอนบนในช่วงขณะนั้น

ประการที่สอง ปรีกษาหารือเพื่อป้องกันศึกสงครามกับจันราชวงศ์หยวน นำโดยกูปไลข่านที่กำลังแผ่ขยายอำนาจมายังบริเวณลุ่มแม่น้ำโขงและสาละวิน โดยสามารถยึดอาณาจักรพุกามไว้ได้ทำให้พญามังรายกลัวว่าจันจะทำสงครามกับเมืองเชียงแสน จึงต้องให้พระสหายจากเมืองพะเยาและเมืองสุโขทัยช่วยเหลือถ้าต้องทำสงครามกับจัน

ดังนั้น จารึกพะเยา พย.54 "จารึกลาวจำเมืองและพญาร่วง" น่าจะเป็นหลักฐานชิ้นสำคัญที่สามารถอ้างอิงถึงเหตุการณ์ที่สามกษัตริย์มาพบกันที่เมืองพะเยาบริเวณลุ่มแม่น้ำอิงและสามารถยืนยันได้อย่างชัดเจนว่ามีเมืองพะเยาอยู่แล้วและมีความสัมพันธ์กับเมืองอื่นๆ อย่างเช่นเมืองเชียงแสนและเมืองสุโขทัยในช่วงพุทธศตวรรษที่ 19 เป็นต้นมา

3) จารึกวัดเชียงมั่น "หลักที่ 76 ศิลาจารึกวัดเชียงมั่น จังหวัดเชียงใหม่ จ.ศ. 943 (พ.ศ. 2124) "

จารึกด้วยอักษรฝักขาม กล่าวถึง ประวัติการก่อสร้างวัดเชียงมั่น ตั้งแต่ พ.ศ. 1839 จนถึง พ.ศ.2124 กล่าวคือ เมื่อ พ.ศ. 1839 พญามังรายเจ้า พญางำเมืองและพญาร่วง ร่วมกันตั้งหอ นอน ณ ราชมณเทียร ขุดคู ก่อกำแพงสามชั้น ทั้ง 4 ด้าน และก่อพระเจดีย์ที่บ้านเชียงมั่นแล้ว สร้างเป็นวัดให้ชื่อว่า วัดเชียงมั่น จารึกหลักนี้แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ของสามกษัตริย์อีกครั้งหนึ่ง ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 19 หลังจากที่พญามังรายขยายอำนาจมายังบริเวณลุ่มแม่น้ำอิง ตอนบน โดยสามารถยึดครองเมืองหริภุญชัยรวมทั้งเมืองบริเวณอื่นๆ ได้สำเร็จ จึงอัญเชิญพญางำเมืองและพญาร่วงมาช่วยกันสร้างเมืองขึ้นใหม่และให้ชื่อว่า นพบุรีศรีนครพิงค์เชียงใหม่ ศูนย์กลางของอาณาจักรล้านนาในเวลาต่อมา เหตุการณ์ดังกล่าวนี้แสดงถึงความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันของพระสหายทั้งสาม และการเป็นพันธมิตรของเมืองเชียงใหม่ เมืองพะเยาและเมืองสุโขทัย ตามที่ได้กระทำสัตย์สาบานต่อกันที่เมืองพะเยาแต่หลังจากสมัยของสามกษัตริย์ พบว่าเชื้อสายของทั้งสามกษัตริย์ไม่ได้ทำตามที่บรรพบุรุษได้ให้คำมั่นสัญญากันไว้ อย่างเช่นในสมัยของพญาคำฟู กษัตริย์เมืองเชียงใหม่ได้ร่วมมือกับพญากาวนานเข้ายึดครองเมืองพะเยาได้สำเร็จ ในปี พ.ศ. 1881และนับแต่นั้นมาเมืองพะเยาก็เป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรล้านนา โดยมีเมืองเชียงใหม่เป็นราชธานี

4) จารึกที่พบในเมืองพะเยา

ในช่วงที่เมืองพะเยาเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรล้านนาพบจารึกจำนวน 112 หลัก และจากการศึกษาของนักวิชาการ พบว่าจารึกที่พบส่วนใหญ่สร้างขึ้นในช่วงพุทธศตวรรษที่ 20 - 21 และจารึกด้วยอักษรฝักขามมากที่สุด รองลงมาจารึกด้วยอักษรธรรมล้านนา อักษรสุโขทัย และอักษรสิงหล

จารึกพะเยาที่เก่าแก่ที่สุด พบว่าจารึกในปี พ.ศ.1954 ได้แก่

- จารึกกษัตริย์ราชวงศ์มังราย (ลพ.9)
- จารึกเจ้าสีหิ้นกระทำพระ (พย.44)
- จารึกเจ้าหมีนเลี้ยงเป็นเจ้าสีหิ้นเมืองพายว (พย.47)
- จารึกวัดห้วยนาค (พย.52)

จาริกที่พบในปี พ.ศ.1954 จาริกด้วยอักษรฝักขาม ซึ่งช่วงเวลาดังกล่าว ตรงกับสมัยของ พญาสามฝั่งแกนกษัตริย์แห่งอาณาจักรล้านนา เนื้อหาของจาริกกลุ่มนี้จะกล่าวถึงพญาสามฝั่งแกนให้อาว์เลียงมาเป็นเจ้าสีหิ้นเมืองพะเยาและได้สร้างวัดและพระเป็นพุทธานุชาไว้ในเมืองพะเยา

จาริกที่พบน่าจะเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ในช่วงเวลาที่ ท้าวเย็กมกามเจ้าเมืองเชียงรายไปรบกับพญาสามฝั่งแกนกษัตริย์เมืองเชียงใหม่ แต่ไม่สำเร็จท้าวเย็กมกามจึงไปขอความช่วยเหลือจากพระยาไสลือไทแห่งกรุงสุโขทัย พระยาไสลือไทได้ยกกองทัพขึ้นมาช่วยได้ใช้เส้นทางแม่น้ำยมมาจนถึงเมืองพะเยาและเตรียมเข้าโจมตีเมืองพะเยา ชาวเมืองพะเยาช่วยกันต่อสู้โดยช่วยกันรื้อหลังคาที่ทำจากทองเหลือง จากวัดมหาพนมาหล่อละบุ (ปืนใหญ่) ซึ่งทำให้พระยาไสลือไทและท้าวเย็กมกามเปลี่ยนเส้นทางผ่านไปทางเมืองแจ้พรวน จนถึงเมืองเชียงรายเมืองพะเยาจึงปลอดภัยจากสงคราม ถึงแม้ว่าไม่ปรากฏชื่อเจ้าเมืองพะเยาสันนิษฐานว่า เจ้าเมืองพะเยาในขณะนั้นน่าจะเป็นอ่าวเลียงของพญาสามฝั่งแกนที่ได้รับพระราชทานรางวัลตอบแทนที่ ทำให้พญาสามฝั่งแกนขึ้นเป็นกษัตริย์เมืองเชียงใหม่มาเป็นเจ้าสีหิ้นเมืองพะเยา ตามหลักฐานที่ปรากฏเป็นจาริกหินทรายดังกล่าวมาข้างต้น

นอกจากนี้จาริกยังแสดงสถานภาพของเมืองพะเยาในช่วงพุทธศตวรรษที่ 20 ได้ว่าเมืองพะเยาเป็นเมืองหนึ่งของอาณาจักรล้านนา เจ้าเมืองที่มาปกครองส่วนมาเป็นพระญาติกับกษัตริย์ของเมืองเชียงใหม่โดยศักดิ์นาเป็นเจ้าสีหิ้น สอดคล้องกับพื้นที่ในอาณาเขตของเมืองพะเยาที่ถูกแบ่งออกเป็น 36 พันนา (36,000 นา) ใกล้เคียงกับจำนวนสีหิ้น

เมืองพะเยาปรากฏอย่างเด่นชัดอีกครั้งในสมัยของพระเจ้าติโลกราชโอรสของพญาสามฝั่งแกน เป็นกษัตริย์ครองเมืองเชียงใหม่ในระหว่าง ปีพ.ศ.1985 – 2030 เป็นช่วงที่อาณาจักรล้านนาเจริญสูงสุดเนื่องจากพระเจ้าติโลกราชสามารถยึดเมืองแพร่และเมืองน่านได้ทั้งสองเมืองในปีพ.ศ.1993 และได้ขยายอำนาจไปทำสงครามกับพระบรมไตรโลกนาถแห่งกรุงศรีอยุธยา โดยสามารถยึดเมืองศรีสัชนาลัยไว้ได้และกำลังจะยึดเมืองสองแคว (พิษณุโลก) แต่ไม่สำเร็จการทำสงครามครั้งนี้พระบรมไตรโลกนาถจำเป็นต้องย้ายราชธานีมาที่เมืองสองแควและตั้งชื่อใหม่ว่าเมืองพิษณุโลกและมีการแต่งตั้งลิขิตยวนพ่ายขึ้นมาในสมัยอยุธยาเพื่อเล่าเหตุการณ์ในครั้งนี้

การทำสงครามระหว่างพระเจ้าติโลกราชและพระบรมไตรโลกนาถในครั้งนี้ น่าจะมีสาเหตุมาจากพระยาสองแควหรือพระยาอุษิษฐิระ พระญาติของพระบรมไตรโลกนาถโกรธที่พระบรมไตรโลกนาถไม่กระทำตามสัญญาที่ให้ไว้ว่า เมื่อใดที่พระบรมไตรโลกนาถขึ้นครองราชย์ที่กรุงศรีอยุธยาแล้วจะยกพระยาอุษิษฐิระให้เป็นพระยาสองแควมีฐานะเป็นอุปราชในหัวเมืองฝ่ายเหนือ

พระยาอุษิษฐิระจึงไปร่วมมือกับพระเจ้าติโลกราชแห่งอาณาจักรล้านนาและยุให้มาตีเมืองศรีสัชนาลัยและเมืองสองแคว ถึงแม้ยึดเมืองสองแควไม่สำเร็จพระเจ้าติโลกราชได้รับพระยา

ยุทธิษฐิระให้เป็นโอรส และส่งไปปกครองเมืองพันทนาภูคา และได้เป็นเจ้าเมืองพะเยาในเวลาต่อมาดังปรากฏในจารึกที่พบในเมืองพะเยา ได้แก่

- จารึกพระยาสองแคว (ลพ.24) ระบุปี พ.ศ.2017
- จารึกฐานพระพุทธรูปราชายุทธิษฐิระ (กท.93) พ.ศ.2019
- จารึกสมเด็จพระราชาอโศกราช (พย.45) พ.ศ.2012

สมัยพระยาอุทธิษฐิระมาปกครองเมืองพะเยา นับเป็นช่วงที่เมืองพะเยามีความเจริญรุ่งเรืองอย่างเด่นชัด โดยเฉพาะการสร้างวัดและพระพุทธรูป อย่างเช่น วัดร้างที่พบในบริเวณวัดป่าแดงขุนาค อ.เมือง จ.พะเยา ซึ่งพบจารึกที่ระบุ ปี พ.ศ.2042 ว่าวัดนี้เดิมชื่อวัดพญาร่วงมีการสร้างพระพุทธรูป (หลวงพ่อนาคและพระแก่นจันทน์) ประดิษฐานไว้ที่วัดนี้ ในปัจจุบันยังคงปรากฏเจดีย์ทรงลังกาตามแบบศิลปะสุโขทัยอย่างชัดเจน

หลังจากสมัยพระยาอุทธิษฐิระเชื้อสายของพระองค์ได้ครองเมืองพะเยาสืบมา ซึ่งปรากฏชื่อของหมื่นหน่อเทพครูในจารึก พย.3 (พ.ศ.2033) ซึ่งตรงกับรัชสมัยพระยอดเชียงรายพระนัดดาของพระเจ้าติโลกราช ขึ้นเป็นกษัตริย์เมืองเชียงใหม่และปรากฏนามของเจ้าเมืองพะเยาในฐานะเจ้าสี่หมื่นเมืองพะเยา เรื่อยมาถึงรัชกาลของพระเมืองแก้วโอรสของพระยอดเชียงรายในช่วงเวลานี้พบจารึกมากที่สุดอยู่ในระหว่างพุทธศตวรรษที่ 21 กล่าวได้ว่าสมัยพระเมืองแก้ว เป็นช่วงยุคทองทางพุทธศาสนาของอาณาจักรล้านนา ดำเนินการกัมภีร์ทางพุทธศาสนาต่าง ๆ ได้แต่งขึ้นมาในช่วงเวลานี้อย่างเช่น ชินกาลมาลีปกรณ์ แต่งโดยพระรัตนปัญญาเถระ เป็นต้น

จารึกสำคัญในสมัยพระเมืองแก้ว ได้แก่ จารึกพระเจ้าตนหลวงเมืองพยาว (ลพ.29) ระบุปี พ.ศ. 2067 (ตรงกับสมัยพระเมืองแก้ว) เนื้อหากล่าวถึงการสร้างพระเจ้าตนหลวงที่เมืองพยาวเป็นพระพุทธรูปที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในภาคเหนือ เมื่อตรวจสอบศักราชที่พบในจารึกกับตำนานการสร้างพระเจ้าตนหลวงพบว่าพระเจ้าตนหลวง เริ่มสร้างขึ้นในปี พ.ศ.2034 ในสมัยเจ้าเมืองยี่เป็นเจ้าเมืองพะเยาตรงกับสมัยพระยอดเชียงราย ในปี พ.ศ.2038 เจ้าเมืองยี่และพระยอดเชียงรายสวรรคต พระเมืองแก้วโอรสของพระยอดเชียงรายขึ้นครองราชย์แทนได้แต่งตั้งเจ้าหัวเคียนเป็นเจ้าเมืองพะเยา เมื่อเจ้าหัวเคียนถึงแก่พิลาลัยจึงโปรดเกล้าให้พระเมืองตู่บุตรของเจ้าหัวเคียนเป็นเจ้าเมืองพะเยาแทน ซึ่งการสร้างพระเจ้าตนหลวงมาแล้วเสร็จในสมัยของพระเมืองตู่ ในปี พ.ศ.2067 หนั้นเองใช้เวลาในการก่อสร้าง 33 ปี

หลังจากสมัยพระเมืองแก้วมาถึงสมัยพระเมืองเกศเกล้า ยังปรากฏจารึกในเมืองพะเยาอยู่บ้างแต่ลดน้อยลง ซึ่งตรงกับเหตุการณ์ในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 21 อาณาจักรล้านนาเริ่มอ่อนแอลงและถูกบุเรงนอง กษัตริย์แห่งราชวงศ์ตองอูยึดครองอาณาจักรล้านนาไว้ได้ ในช่วงต้นของพุทธศตวรรษที่ 22 - 24 (พ.ศ.2101-พ.ศ.2317) ซึ่งทำเมืองพะเยาลดความสำคัญลง โดยเฉพาะในช่วงพ.ศ.2330 ตรงกับรัชกาลที่ 1 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์เมืองพะเยากลายเป็นเมืองร้างในระยะเวลา 56 ปี จนกระทั่งสมัยรัชกาลที่ 3 จึงได้สร้างเมืองพะเยาขึ้นใหม่ในปี พ.ศ.2386 และมีพัฒนาการมาจนเป็นจังหวัดพะเยาเมื่อปี พ.ศ.2520 จนถึงปัจจุบัน

2.4 หลักฐานทางโบราณคดี ประเภทโบราณวัตถุ (โบราณวัตถุในช่วงก่อนพุทธศตวรรษที่ 19)

2.4.1) เครื่องมือหิน (เครื่องมือหินกะเทาะ และเครื่องมือหินขัด)

พบเครื่องมือหินกระจายตามชุมชนโบราณ ในบริเวณแอ่งที่ราบ เชียงราย พะเยา ในบริเวณเมืองพะเยาพบบริเวณม่อนผาเกี๋ยงเป็นเทือกเขาหินทรายเตี้ยๆ และเป็นส่วนหนึ่งของ ดอยด้วนหรือดอยชมพู อยู่ทางทิศเหนือของตัวเมืองพะเยาปัจจุบันเป็นที่ตั้งของวัดผาธรรมนิมิตมี นักวิชาการหลายท่านสันนิษฐานว่าบริเวณผาเกี๋ยงแห่งนี้น่าจะเป็นแหล่งผลิตเครื่องมือหินและ แหล่งตัดหินทรายที่สำคัญของเมืองพะเยา ในการนำหินทรายไปแกะสลักเป็นพระพุทธรูปและ จารึกหินทรายที่พบมากที่สุด ในภาคเหนือ (สุจิตต์ วงษ์เทศ. ประวัติศาสตร์ สังคมและวัฒนธรรม เมืองพะเยา. หน้า 116)

2.4.2) หินตั้ง

พบว่า ในเมืองพะเยามีการนำก้อนหินขนาดใหญ่มาตั้ง เพื่อกำหนดเขตสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ เพื่อประกอบพิธีกรรม ซึ่งเป็นวัฒนธรรมที่ปรากฏในช่วงสมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่เรียกว่า วัฒนธรรมหินใหญ่ (Megalithic Period) สมบัติ วิทยาคม ได้สำรวจพบแหล่งโบราณคดีประเภท หินตั้งบริเวณลุ่มแม่น้ำอิงหลายแห่ง หลักฐานเหล่านี้อาจแสดงถึงความเชื่อของกลุ่มคนบนที่สูงใน ลุ่มแม่น้ำอิงในช่วงก่อนรับพระพุทธศาสนา ซึ่งมีเรื่องราวปรากฏในตำนานเมืองพะเยาที่กล่าวถึง การกำหนดเขตแดนด้านหนึ่งของเมืองพะเยาในสมัยสมัยขุนจอมธรรมว่ามีหลักหินสามก้อนฝังไว้ สถานที่ที่พบหินตั้งอยู่บริเวณเนินเขาในแถบลุ่มแม่น้ำอิง สำหรับในเขตจังหวัดพะเยาพบที่บ้าน สักล่อ อำเภอจุน อยู่ใกล้กับม่อนผาด้ายอำเภอเทิง จังหวัดเชียงราย พบว่ามีการนำหินขนาดใหญ่ สามก้อนมาวางเรียงกันเป็นรูปสามเหลี่ยมที่ม่อนเลี่ยม อำเภอเทิง จังหวัดเชียงราย และที่บริเวณพระ ราชตุหงส์หิน บ้านสักล่อ อำเภอจุน จังหวัดพะเยา พบว่ามีการแท่งหินขนาดใหญ่หนึ่งแท่ง (Menhir) ปักอยู่กลางลานบนยอดเขา (สมบัติ วิทยาคม.ประวัติศาสตร์สังคมและวัฒนธรรมเมือง พะเยา. หน้า 112 - 127)

หลักฐานหินตั้งที่พบนี้แสดงถึงความเชื่อในเขตลุ่มแม่น้ำอิงก่อนที่จะมีการนับถือพุทธ ศาสนา การนำหินมาวางเช่นนี้เป็นการกำหนดเขตพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์เพื่อเป็นสัญลักษณ์ในพิธีกรรม ของความเชื่อ ดังที่ปรากฏทั่วไปในแอ่งอารยธรรมของโลกในช่วงสมัยก่อนประวัติศาสตร์

2.4.3) เมืองโบราณและแหล่งโบราณคดี ที่พบในเขตเมืองพะเยา

จากการศึกษาและสำรวจเมืองโบราณของกรมศิลปากรและนักวิชาการหลายท่านได้ค้นพบเมืองโบราณในเขตจังหวัดพะเยาจำนวน 22 แห่งอยู่ตามอำเภอต่าง ๆ ได้แก่ อำเภอเมืองพะเยา อำเภอดอกคำใต้ อำเภอจุน อำเภอแม่ใจ อำเภอปง และอำเภอเชียงคำ

เมื่อปี พ.ศ. 2529 กรมศิลปากรได้ทำการสำรวจเก็บข้อมูลเมืองโบราณในจังหวัดพะเยาภายใต้โครงการโบราณคดีประเทศไทย(ภาคเหนือ)ซึ่งมีพบร่องรอยของเมืองโบราณและแหล่งโบราณคดีที่สำคัญ ดังต่อไปนี้

1) เวียงท่าวังทอง หรือ เวียงโบราณบ้านประตูลัย หรือเวียงน้ำเต้า

เวียงท่าวังทองอยู่บริเวณประตูลัย บ้านห้วยน้ำขาว ตำบลท่าวังทอง อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา พบร่องรอยคูน้ำคันดินล้อมรอบเมืองโบราณผังเมืองมีลักษณะคล้ายผลน้ำเต้า หลักฐานทางโบราณคดีที่พบในเมืองโบราณ

โบราณสถาน พบวัดลี ตั้งอยู่ภายในตัวเมืองโบราณ มีเจดีย์ทรงกลมแปดเหลี่ยมแบบล้านนา ซึ่งได้รับการบูรณะมาแล้วในช่วงสมัยรัตนโกสินทร์ นอกจากนี้ยังพบซากโบราณสถานบริเวณภายในและภายนอกกำแพงเมือง แต่ไม่อยู่ในสภาพที่สามารถศึกษารูปแบบทางศิลปกรรมได้เนื่องจากพังทลายและบางส่วนฝังอยู่ใต้ดิน

โบราณวัตถุ พบประติมากรรมหินทรายจำนวนมากทั้งพระพุทธรูปชิ้นส่วนพระพุทธรูปส่วนประกอบของสถาปัตยกรรม สกูปจำลอง ซึ่งได้เก็บรวบรวมไว้ที่วัดลี

พบจารึกจำนวน 4 หลัก มีอายุในช่วงพุทธศตวรรษที่ 21 ที่พบในเขตเมืองโบราณแห่งนี้ ได้แก่ จารึกวัดลี (พ.ศ.2038) จารึกวัดพระเกิด (พ.ศ.2056) จารึกวัดสิบสองห้อง (พ.ศ.2058) และจารึกวัดสุวรรณาราม

จากการสำรวจหลักฐานจากผิวดิน พบเศษภาชนะดินเผา เครื่องเคลือบ และเครื่องถ้วยจีน แต่มีปริมาณไม่มาก

การขุดค้นตรวจชั้นดินทางด้านโบราณคดี พบว่าเมืองโบราณแห่งนี้มีชั้นดินธรรมชาติเพียง 2 – 3 ชั้น และมีชั้นดินอยู่อาศัยเพียงชั้นเดียว ซึ่งในชั้นดินนี้ พบเศษภาชนะดินเผาเครื่องเคลือบจากแหล่งเตาภาคเหนือเป็นจำนวนมาก บางชิ้นน่าจะมาจากแหล่งเตาม่อนออม ในเขตเวียงบัว ตำบลแม่กา อำเภอเมืองพะเยา ซึ่งมีการกำหนดอายุในช่วงประมาณพุทธศตวรรษที่ 20 – 21 และยังพบเศษเครื่องถ้วยจีนในราชวงศ์หมิง (หมิง) มีอายุร่วมสมัยกันรวมอยู่ด้วย

การกำหนดอายุสมัย จากหลักฐานที่กล่าวมาแล้ว กรมศิลปากรได้กำหนดอายุของเมืองโบราณแห่งนี้ ว่ามีอายุไม่เก่าเกินไปกว่าพุทธศตวรรษที่ 20 – 21 ร่วมสมัยกับอาณาจักรล้านนา และกรุงศรีอยุธยาตอนต้น หรืออาจจะเป็นเมืองที่พระยาอุไทยธรรมะมาปกครองก็ได้

2) เวียงปูล่าม ตั้งอยู่ในเขตตำบลท่าวังทอง อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

เวียงปูล่าม มีผังเมืองเป็นรูปวงกลม อยู่บริเวณที่ราบลุ่มริมฝั่งแม่น้ำอิง มีคูน้ำคันดินล้อมรอบ หลักฐานทางโบราณคดีที่พบในเมืองโบราณแห่งนี้ ได้แก่

โบราณสถาน พบซากวัดร้างในบริเวณเวียงโบราณนี้ ปัจจุบันตัววิหารเป็นที่ตั้งของวัดอารามป่าน้อย

โบราณวัตถุ พบหลักฐานชิ้นสำคัญ คือ ศิลาจารึกที่กล่าวถึงชื่อ วัดอารามป่าน้อย ปรากฏศักราช พ.ศ.2037 และยังพบพระพุทธรูปหินทราย ชิ้นส่วนของพระพุทธรูป ส่วนประกอบของสถาปัตยกรรม เก็บรวบรวมไว้บริเวณศาลาและเจดีย์ร้างด้านหลังวิหาร ซึ่งมีลักษณะเช่นเดียวกับพบทั่วไปในเขตจังหวัดพะเยา

หลักฐานอื่นๆที่ได้จากการสำรวจบริเวณผิวดินภายในเมืองได้แก่เศษภาชนะดินเผา เครื่องเคลือบและเศษกระเบื้อง หลักฐานที่พบมีลักษณะใกล้เคียงกับ เวียงโบราณท่าวังทอง (ประตูชัย)

การกำหนดอายุสมัย จากโบราณวัตถุที่พบ และพบจารึกการสร้างวัดที่ระบุศักราช พ.ศ.2037 จึงสันนิษฐานว่า เวียงปูล่ามมีอายุในช่วงพุทธศตวรรษที่ 21 ร่วมสมัยกับเวียงโบราณท่าวังทอง (ประตูชัย) หรืออาจเก่ากว่าเล็กน้อยแต่ไม่เก่าเกินไปกว่าพุทธศตวรรษที่ 19 – 20

3) เวียงหนองหวี อยู่ในเขตตำบลท่าวังทอง อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

เวียงหนองหวีตั้งอยู่ห่างจากเวียงปูล่ามประมาณ 250 เมตร เมืองมีคูน้ำคันดินเพียงชั้นเดียวหลักฐานที่ได้จากการสำรวจ พบเศษภาชนะดินเผา และเครื่องเคลือบ จากแหล่งเตาภาคเหนือ สันนิษฐานว่า เวียงหนองหวีและเวียงปูล่าม เป็นเวียงที่ร่วมสมัยกัน เนื่องจากพบร่องรอยของคันดินที่น่าเป็นทางที่เชื่อมกันระหว่างสองเวียงนี้

การกำหนดอายุสมัย จากโบราณวัตถุที่พบ สันนิษฐานว่า เวียงหนองหวีมีอายุในช่วงพุทธศตวรรษที่ 21 ร่วมสมัยกับเวียงปูล่ามและเวียงโบราณท่าวังทอง (ประตูชัย) หรืออาจเก่ากว่าเล็กน้อยแต่ไม่เก่าเกินไปกว่าพุทธศตวรรษที่ 19 – 20

4) เวียงพระธาตุจอมทอง

ตั้งอยู่ตรงข้ามวัดศรีโคมคำ ด้านฝั่งตะวันออกของกว๊านพะเยา ภายในตัวเมืองมีลักษณะเป็นเนินเขาเตี้ย ๆ และมีพื้นที่ลาดลงไปทุกด้าน มีวัดพระธาตุจอมทองตั้งอยู่บนเนินเขา ซึ่งเป็นโบราณสถานที่สำคัญของจังหวัดพะเยา

หลักฐานที่ได้จากการสำรวจพบว่ามีลักษณะใกล้เคียงกับโบราณวัตถุที่พบที่เวียงท่าวังทอง หลักฐานชิ้นสำคัญคือเครื่องเคลือบจากแหล่งเตาภาคเหนือพระพุทธรูป ชิ้นส่วน พระพุทธรูปและประติมากรรมที่ทำจากหินทราย ตามแบบศิลปะสกุลช่างพะเยา

การกำหนดอายุสมัย จากโบราณวัตถุที่พบ สันนิษฐานว่า เวียงพระธาตุจอมทอง มีอายุในช่วงพุทธศตวรรษที่ 21 ร่วมสมัยกับเวียงโบราณท่าวังทอง (ประตูชัย)

5) เวียงต้อมดง อยู่ในเขตบ้านต้อมดง ตำบลต้อม อำเภอมือง จังหวัดพะเยา ห่างจากเวียงพระธาตุจอมทองไปประมาณ 7 กิโลเมตร ลักษณะของเมืองตั้งอยู่บนเนินเขามีทางลาดเขาสูงสู่กว๊านพะเยา มีลักษณะของผังเมืองไม่แน่นอนมีคูน้ำและคันดินแยกเป็น 2 เมืองเชื่อมต่อกันหลักฐานที่ได้จากการสำรวจ พบ เครื่องเคลือบ จากแหล่งเตาภาคเหนือ และเครื่องถ้วยจีน แต่พบปริมาณไม่มาก สันนิษฐานว่า เวียงต้อมดงน่าจะมีอายุอย่างน้อยในช่วงพุทธศตวรรษที่ 20

6) เวียงบัวหรือเวียงกำ

เวียงบัว ตั้งอยู่ในเขตบ้านบัว ตำบลแม่กา อำเภอมือง จังหวัดพะเยา มีลักษณะเป็นเมืองแฝด เชื่อมต่อกัน ตั้งอยู่บนเนินเขาเตี้ย ๆ ทอดตัวตามแนวเขา ทางทิศใต้ของตัวเมืองพะเยา หลักฐานที่ได้จากการสำรวจ พบเศษภาชนะดินเผาแบบเคลือบและไม่เคลือบ พบว่าเวียงโบราณนี้น่าจะเป็นแหล่งผลิตเครื่องถ้วยแหล่งใหญ่ของเมืองพะเยา ซึ่งพบแหล่งเตาเผาห่างจากเวียงบัวไปประมาณ 2 กิโลเมตร สันนิษฐานว่าเวียงบัวน่าจะมีอายุอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 20 – 21

7) เวียงฮาง หรือเวียงห้าว

เวียงฮางตั้งอยู่ในเขตบ้านปาง ตำบลบ้านถ้ำ อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา มีพื้นที่อยู่บนเนินเขาค่อนข้างสูง ล้อมรอบด้วยที่ราบลุ่ม มีลักษณะผังเมืองไม่แน่นอน

โบราณสถาน มีพระธาตุแจโว้ ตั้งอยู่บนยอดเขากลางเมือง เป็นโบราณสถานที่ขึ้นทะเบียนไว้แล้ว โบราณสถานที่พบมีส่วนของวิหาร และเจดีย์ทรงแปดเหลี่ยม ซึ่งน่าจะบูรณะเพิ่มเติมในสมัยรัตนโกสินทร์

โบราณวัตถุ พบเศษภาชนะดินเผาแบบเคลือบและไม่เคลือบ เครื่องเคลือบส่วนใหญ่มาจากแหล่งเตาภาคเหนือ เครื่องถ้วยจีนราชวงศ์หมิง (หมิง) และพบชิ้นส่วนของพระพุทธรูปหินทรายสกุลช่างพะเยา สันนิษฐานว่า เวียงฮาง น่าจะมีอายุอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 21

8) เวียงแก

เวียงแกตั้งอยู่ในเขตบ้านแกใหม่ ตำบลภูซาง อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา มีลักษณะเป็นเมืองโบราณสองเมืองเชื่อมต่อกัน

โบราณสถาน พบซากโบราณสถานแต่ไม่สามารถศึกษารูปแบบได้

โบราณวัตถุ พบเศษภาชนะดินเผาแบบเคลือบและไม่เคลือบ เครื่องถ้วยจีนราชวงศ์หมิง (หมิง) และราชวงศ์ชิง (ชิง) สันนิษฐานว่า เวียงแก น่าจะมีอายุอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 21- 22

9) เวียงงุ่น

เวียงงุ่นตั้งอยู่ในเขตบ้านงุ่น ตำบลทุ่งกล้วย อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา มีพื้นที่ตั้งอยู่บนเนินเขา ผังเมืองเป็นรูปรียาว หลักฐานที่ได้จากการสำรวจมีน้อยมาก สันนิษฐานว่า เวียงงุ่น น่าจะเป็นเวียงรุ่นเดียวกับเวียงแก น่าจะมีอายุอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 2

10) เวียงล่อ

เวียงล่อ ตั้งอยู่ในเขตอำเภอจุน จังหวัดพะเยาเป็นเมืองโบราณที่สำคัญเมืองหนึ่ง บนที่ราบลุ่มแม่น้ำอิงลักษณะเป็นเมืองอกแตกเพราะมีแม่น้ำอิงไหลผ่านกลางเมืองจากการสำรวจพบซากโบราณสถาน และเนินดินมากกว่า 100 แห่ง ทำให้ทราบว่า เวียงล่อ เป็นเมืองขนาดใหญ่

โบราณสถาน พบเจดีย์ที่วัดศรีปิงเมือง ลักษณะของเจดีย์ทรงกลมแบบล้านนา เป็นรูปแบบที่พบในศิลปะล้านนาในช่วงพุทธศตวรรษที่ 21 พบว่ารูปแบบของเจดีย์วัดศรีปิงเมืองมีลักษณะใกล้เคียงกับพระธาตุหริภุญชัย จังหวัดลำพูน

โบราณวัตถุ พบจารึกหินลอมงคัล (พ.ย.28) พ.ศ.2044 กล่าวถึงหินลอมงคัลเป็นประธานในการสร้างพระมหาเจดีย์เป็นที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ 312,029 องค์ และสร้างพระพุทธรูปได้ 1,730 องค์

พบหลักฐานที่ยืนยันว่ามีการสร้างพระพุทธรูปตามจารึก คือ พระพุทธรูป ชิ้นส่วนพระพุทธรูป และชิ้นส่วนของประติมากรรมที่ทำจากหินทรายจำนวนมากที่เก็บรวบรวมไว้ที่วัดศรีปิงเมือง นอกจากนี้ยังพบชิ้นส่วนของฐานพระพุทธรูปขนาดเล็ก โดยเฉพาะส่วนฐานมีจารึกด้วยอักษรไทยล้านนา เนื้อหาในจารึกกล่าวถึงการอุทิศถวายบริวาร ข้าทาส ชื่อผู้อุทิศและจารึกชื่ออดีตพระพุทธเจ้าในแต่ละพระองค์ วิเคราะห์จากรูปแบบของตัวอักษรแล้ว สันนิษฐานว่า เวียงล่อ น่ามีอายุในช่วงประมาณพุทธศตวรรษที่ 20 – 21

11) แหล่งเตาเผาเครื่องถ้วยม่อนนอม

แหล่งเตาเผาเครื่องถ้วยม่อนนอม ตั้งอยู่ห่างจากเวียงบัว ประมาณ 2 กิโลเมตร อยู่ในเขตตำบลแม่กา อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา สันนิษฐานว่าเป็นแหล่งผลิตเครื่องถ้วยที่สำคัญของเมืองพะเยา จากการสำรวจพบเนินดินที่น่าจะเป็นเตาเผา แต่ไม่ปรากฏร่องรอยของเตาเผาเครื่องถ้วย สันนิษฐานว่าลักษณะของเตาเป็นเตาเผาขนาดเล็กที่ต้องขุดลงไปใต้ดิน ตามเชิงเขาแบบเดียวกับเตาเผาสันกำแพง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ หรือเตาเผาเวียงกาหลง อำเภอเวียงป่าเป้า

จังหวัดเชียงรายเครื่องถ้วยที่พบที่แหล่งเตาหมอนอ้อม เป็นเครื่องถ้วยประเภท จาน ชาม แบบเคลือบด้วยน้ำเคลือบสีเขียว คล้ายเครื่องถ้วยสันกำแพง แต่ของที่แหล่งเตาหมอนอ้อม ด้านในจะออกสีเขียวเข้ม น้ำเคลือบค่อนข้างหนา ด้านนอกเป็นสีน้ำตาลดำ มีการทำลายประทับเป็นลายปลาคู่บริเวณด้านในตรงกลางของจาน ส่วนเนื้อของภาชนะของแหล่งเตาหมอนอ้อมจะมีสีดำมากกว่าของเตาสันกำแพง แต่ในด้านรูปแบบและเทคนิคในการทำเครื่องถ้วย แหล่งเตาหมอนอ้อมมีลักษณะใกล้เคียงกับเครื่องถ้วยสันกำแพงมาก และถ้าอยู่ในช่วงระยะเวลาเดียวกัน เครื่องถ้วยที่แหล่งเตาหมอนอ้อม มีอายุอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 21

12) แหล่งตัดหินทรายม่อนาเกียง

จากการสำรวจของนักวิชาการ ได้พบแหล่งตัดหินบนเทือกเขา ใกล้กับสำนักวิปัสนาธรรมนิมิต ปัจจุบันคือ วัดผาธรรมนิมิต อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา ลักษณะของเทือกเขาเป็นเทือกเขาหินทราย ด้านหนึ่งตัดเป็นหน้าผา มีถ้ำเล็ก ๆ อยู่หลายแห่ง มีการสำรวจพบเครื่องมือหินขัด พบบริเวณที่มีร่องรอยการตัดหิน มีลักษณะเป็นลานกว้าง มีร่องรอยการสกัดหิน โดยเจาะเป็นรูในแนวยาว เพื่อตอกเอาหินทั้งก้อนไปใช้งาน รอยสกัดเป็นรูนี้ ชาวบ้านเล่ากันเป็นรอยโซ่ของช้างลากซุง หรือหินทราย และยังพบชิ้นส่วนของสะเก็ดหินที่ถูกกะเทาะ และโกนหินกระจายอยู่ทั่วไป

จากลักษณะร่องรอยของการตัดหิน และโกนหิน สันนิษฐานว่า น่าจะนำหินมาแกะสลักเป็นพระพุทธรูป และประติมากรรมหินทราย สกุลช่างพะเยา หลักฐานที่สำคัญ คือ จารึกอักษรไทยล้านนา ผสมกับอักษรสมัยสุโขทัย ปรากฏอยู่บนลานหินที่ถูกตัดไปใช้งาน จากรูปแบบตัวอักษร สันนิษฐานว่า ช่วงเวลาที่มีการนำหินทรายไปทำประติมากรรมหินทรายอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 21 – 22 หลักฐานทางด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดีที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ผู้ศึกษาได้รวบรวมข้อมูล มาใช้เป็นหลักฐานการอ้างอิงในงานวิจัยครั้งนี้ เพื่อสืบค้นประวัติศาสตร์ของเมืองพะเยาในยุคต่าง ๆ ต่อไป

2.5 บันทึกเหตุการณ์สำคัญในพื้นที่ อ.เมืองพะเยา ระหว่างปี พ.ศ. 2330 – 2553

ตารางที่ 2.1 บันทึกเหตุการณ์สำคัญในพื้นที่ อ.เมืองพะเยา ระหว่างปี พ.ศ. 2330 – 2553

ปี	เนื้อหา	อ้างอิง	รูปภาพ
พ.ศ.			
2330	ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชขึ้นเมืองเชียงแสนยังอยู่ในอำนาจพม่าและฝ่ายพม่ากองทัพมาสมทบเข้าตีเมืองฝางได้ แล้วให้ปราบปรามเมืองเล็กเมืองน้อยอื่นๆ ต่อไปเป็นเหตุให้เจ้าเมืองฝายล้านนาต่างลี้ภัยอพยพครัวเรือนหนีไปอยู่เมืองลำปาง เอกสารระบุว่ามีความเมืองพะเยาจำนวนหนึ่งได้หนีลงไปเมืองลำปางด้วย	ประวัติศาสตร์ สังคมและวัฒนธรรม เมืองพะเยา. พ.ศ. 2538 หน้า 51	
2386	สมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่3แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ทรงกรุณาโปรดเกล้าฯให้ตั้งเมืองเชียงราย เมืองพะเยา และเมืองงาวขึ้นใหม่เมื่อ พ.ศ. 2386 มีฐานะเป็นเมืองหน้าด่านแต่เมืองพะเยากับเมืองงาวให้ขึ้นต่อเมืองลำปาง การเป็นเมืองหน้าด่านย่อมเกี่ยวข้องกับสงครามอยู่เสมอ โดยเฉพาะสงครามเชียงตุงทั้ง 3 ครั้ง (ครั้งแรก พ.ศ. 2392 –ครั้งที่2 พ.ศ. 2395 ครั้งที่3 พ.ศ. 2397) ชาวเมืองพะเยาต้องถูกเกณฑ์ไปทำสงครามด้วยทุกครั้ง เมื่อย้ายกลับจากเมืองลำปางคืนเมืองพะเยา พ.ศ. 2386 นั้นเมืองพะเยามีสภาพเป็นป่ารก้างจึงพากันตั้งบ้านเรือนกันอยู่ที่แห่งหนึ่ง ภายหลังเรียกว่า “บ้านสันเวียงใหม่” ในตำบลตุนทุกันนี้	ประวัติศาสตร์ สังคมและวัฒนธรรม เมืองพะเยา. พ.ศ. 2538 หน้า 53	 บ้านสันเวียงใหม่จังหวัดพะเยา เมื่อชาวเมืองพะเยากลับมาเริ่มหักกร้างถักถักพงอีกครั้งเมื่อสมัยรัชกาลที่3 (ประวัติศาสตร์สังคมและวัฒนธรรมเมืองพะเยา

			พ.ศ.2538. หน้า 52)
ปี พ.ศ.	เนื้อหา	อ้างอิง	รูปภาพ
2437	หลัง 2400 ดินแดนล้านนาทั้งหมด ถูกผนวกเข้ากับกรุงเทพฯ (สยาม) จนกระทั่งสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ในปี พ.ศ. 2437 รัชกาลที่ 5 ได้จัดระเบียบการปกครองใหม่เป็นเจ้าเมืองข้าหลวงและได้ตราพระราชบัญญัติมณฑลพายัพขึ้นโดยให้นครเชียงใหม่เป็นที่ตั้งมณฑลรวมหัวเมืองต่าง ๆ ขึ้นอยู่กับมณฑลพายัพ ยุทธวิธีของรัฐระนำเอาศิลปวัฒนธรรมของสุโขทัยมาผสมผสานกับพะเยาเป็นยุครุ่งเรืองพะเยา สกูลช่างพะเยา รวมทั้งผู้คนจากสุโขทัยผสมผสานกับพะเยาช่างพม่าปกครองรับศิลปะพม่า	วิกิวิชัน ดำนานชีวิตชุมชนบ้านร่องไฮมหาวิทยาลัยนเรศวรพะเยา. พ.ศ. 2553 หน้า 3	 เจดีย์วัดป่าแดงหลวงตอนไชยบุญนาค สถาปัตยกรรมอิทธิพลศิลปะสุโขทัย ครึ่งพญายืน ระจากสุโขทัยขึ้นมาปกครองเมืองพะเยา (ประวัติศาสตร์ สังคมและวัฒนธรรมเมืองพะเยา. พ.ศ.2538:371)

ปี พ.ศ.	เนื้อหา	อ้างอิง	รูปภาพ
2442	ประมาณพ.ศ.2442 มีชาวบ้านจากเจ้าหมื่น จังหวัดลำปางอพยพเข้ามาตั้งหลักแหล่งในพื้นที่ราบกลางหุบเขา มีลำห้วยหลายสายไหลผ่านมีการบุกรุกบุกเบิกผืนป่าเพื่อแปลงสภาพเป็นไร่นา เรียกกันว่า บ้านเฮ่แม่ต้า (บ้านไร่แม่ต้า) ชาวบ้านดำรงชีพด้วยการทำนา ปลูกพืชและเข้าป่าล่าสัตว์ รวมทั้งหาของป่าออกมาเป็นอาหาร ในยุคที่ป่าไม้อุดมสมบูรณ์ สัตว์ป่ามีอย่างชุกชุม ยังไม่มีถนนเข้าหมู่บ้าน มีเพียงทางเดินเท้าตามคันนา ปัจจุบันป่าชุมชนบ้านต้าในยังมีความอุดมสมบูรณ์ต่อเนื่องการให้คน และธรรมชาติ พึ่งพากันได้อย่างยั่งยืน	เที่ยวลำนานาตามหาภูมิปัญญาไทย จารุภัทร วิมุติศรีธรรพ์. พ.ศ. 2550 .หน้า 185	
2446	มีการค้นพบพระพุทธรูปบาทจำลองซึ่งทำจากหินทรายที่วัดสวนจันทร์ ซึ่งเป็นวัดอุโบสถไม่ทราบอายุ รอยพระพุทธรูปบาทนั้นมีลวดลายตามมหาบุรุษลักษณะและอนุพยัญชนะ 108 โดยครบถ้วน	บันทึกวัดศรีโคมคำ. พระมหาโยธิน ฐานิสโร. พ.ศ. 2542. หน้า 43	 รอยพระพุทธรูปบาทจำลองหินทรายที่ค้นพบได้ในวัดสวนจันทร์ใน ภายเมื่อปี พ.ศ.2519 (วัดโบราณในเมืองพะเยา พ.ศ.2554. หน้า 153)

ปี พ.ศ.	เนื้อหา	อ้างอิง	รูปภาพ
2445	ได้มีเหตุการณ์ก่อความไม่สงบเกิดขึ้นเพราะโจรสลัดหรือไต้ใหญ่ รวมกันเป็นกลุ่มมีศัตราวุธครบครัน แล้วยกย้ายเป็นพวกๆ เข้าปล้นสถานที่ราชการเข้าไปทำลายและเก็บทรัพย์สินของทางราชการ นอกจากจากราชาการบ้านเมืองแล้ว ยังเข้าปล้นเอาทรัพย์สินของชาวบ้านจนเกิดจลาจล วุ่นวายขึ้นตามหัวเมืองต่างๆ เช่น เมืองแพร่ เมืองสอง เมืองงาว ลุกลามไปถึงบ้านป่าแดดโรงช้างและอ้อมกลับมาปล้นเมืองพะเยาสายหนึ่ง ส่วนอีกสายหนึ่งพวกโจรสลัดเข้าตีเมืองลำปางจนเกิดความวุ่นวาย ประชาชนสะดุ้งหวาดผวาทัวเมือง จนไม่กล้าก่อนไปประกอบอาชีพ	ครบรอบ 100 ปีเหตุการณ์เงี้ยวก่อการจลาจลในมณฑลพายัพ พ.ศ. 2445. หน้า 178	
2445	วันที่ 26 พฤศจิกายน 2445 ประหารปู่แสนผิวที่ถูกจับว่าเป็นผู้สมคบคิดกับกบฏเงี้ยวเข้าปล้นเมืองพะเยาจึงได้ถูกนำจับตัวไปประหาร แต่ต่อมาภายหลังได้มีการสืบสวนปรากฏว่า ปู่แสนผิวเป็นคนในบังคับอังกฤษจนทำให้เกิดความระหว่าง รัฐบาลสยามกับมหาอำนาจอังกฤษ	10 ปี หอวัฒนธรรมนิทัศน์. พระมหาโยธิน ฐานิสโร. พ.ศ. 2549. หน้า 24	

ปี พ.ศ.	เนื้อหา	อ้างอิง	รูปภาพ
2445	เมื่อวันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2445 มี ร.ท. ชุ่ม ผู้ช่วยของ ร.ต.อ. แอนส์ เยนเซน ไปนำกองทหารขึ้นไปเมืองพะเยา เมื่อได้รับรายงานว่าเจียวยึดเมืองพะเยาได้ ร.ต.อ. แอนส์ เยนเซน นำกำลังตำรวจ จำนวน 12 นาย ออกหน้าเข้าประชิดกับข้าศึก ปะทะกันที่แม่กาท่าข้าม ได้ยิงต่อสู้กันอย่างดุเดือด พวกโจรเสียผู้ไม่ได้อพยพกลับไปทางทิศเหนือเรื่อยๆ ฝ่ายปราบปรามได้ติดตามไปอย่างไม่ลดละ โดยเฉพาะ ร.ต.อ. แอนส์ เยนเซน ได้ขึ้นม้าสีขาวนำหน้าไปก่อนจนถึงป่าห้วยเกียง ตอนแม่กาท่าข้ามใกล้ต้นมะเดื่อพวกโจรเสียได้ชักกลุ่มยิง เสียชีวิตคนที่ทางฝ่ายบ้านเมืองได้ระลึกลถึงความดีของท่านได้สร้างอนุสาวรีย์ไว้ ณ หลัก กม. 41 งาว-พะเยา บนเส้นทาง ลำปาง พะเยา เชียงราย ถนนพหลโยธิน หลักร 726/1 โดยจารึกว่า “ร.ต.อ. เยนเซน มาร์กาณิต ชนชาติเดนมาร์ก ข้าราชการตำรวจไทย มรณกรรม 14 ตุลาคม 2445”	ประวัติศาสตร์ สังคมและวัฒนธรรม เมืองพะเยา. พ.ศ. 2538. หน้า 450	กัปตัน แอน เยนเซน ชาวเดนมาร์ก ผู้บังคับตำรวจนครลำปาง (ประวัติศาสตร์สังคม และวัฒนธรรมเมืองพะเยา 2538.หน้า 451) อนุสาวรีย์เอนเซน อยู่ฝั่งห้วยเกียง ต.แม่กา อ.เมือง จ. พะเยา (ประวัติศาสตร์สังคม และวัฒนธรรมเมืองพะเยา 2538.หน้า 451)

ปี พ.ศ.	เนื้อหา	อ้างอิง	รูปภาพ
2446	ในปีเถาะเบญจศก ปีกำเ้า จุลศักราช 1265 พ.ศ. 2446 เดือน กุมภาพันธ์(ร.ศ. 122)ผู้บังคับกองกำลังภูธรเมืองพะเยาสมัยนั้น มีความต้องการจะถมพื้นที่และทำถนนในบริเวณโรงพักตำรวจรัตนอนสนาม จึงให้ตำรวจไปรื้อเอาฐานเจดีย์วัดสวนจันทร์นอกซึ่งตั้งอยู่บริเวณตลาด เพราะบริเวณนั้นหมดสภาพของวัดไปแล้ว ด้านหน้าติดกับถนนดอนสนามไปทางประตูหอกลอง ได้ขุดพบรอยพระพุทธรูปประทับอยู่ในพระเจดีย์นั้นรวม 2 แผ่น แต่ละแผ่น มีรอยพระพุทธรูปหันเข้าหากันและกัน ทั้ง 2 แผ่น มีลวดลายของพระพุทธรูปลักษณะอาการ 32 อนุพยัญชนะ 108 อย่างสมบูรณ์ และมีรูปร่างสวยงามเป็นพิเศษ เมื่อพระครูศรีวิราชศิริปัญญา ทราบแล้วจึงให้เอาไปเก็บไว้ ณ วัดหัววัง พุทธศาสนิกชนมีความปีติยินดีเป็นอย่างยิ่ง (ภายหลังเมื่อพระครูบาศรีวิชัย มาบูรณะวิหารวัดศรีโคมคำ ปี พ.ศ. 2465 และมีฉลอม จึงถือโอกาสอัญเชิญมาประดิษฐาน ณ วัดศรีโคมคำ โดยมีเจ้าหลวงเป็นผู้มอบถวาย)	ครบรอบ 100 ปี เหตุการณ์ เกี่ยวกับการจลาจลใน มณฑลพายัพ. พ.ศ. 2445 .หน้า 203	

ปี พ.ศ.	เนื้อหา	อ้างอิง	รูปภาพ
2448	พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ร.5 เสด็จบุเลกิจจังหวัดบริเวณพะเยาให้มีฐานะเป็นอำเภอเมืองพะเยา และส่งย้ายหลวงศรีสมรรถการข้าหลวงประจำจังหวัด บริเวณเมืองพะเยาไปดำรงตำแหน่งจังหวัดอื่น ทรงแต่งตั้งเจ้าอุปราชน้อยมหาไชยเป็นรักษาการนายอำเภอเมืองพะเยา	การเมืองการปกครองในอาณาจักรกัมพูชา(รัฐพะเยาในอดีต พระครูโสภณปริยัติสุธี(ศรีบรรตร ภิรมโม).พ.ศ.2549. หน้า 110	พระยาประเทศอุดรทิศ (น้อยมหาชัย คีติสาร) เจ้าผู้ครองเมืองพะเยา พ.ศ. 2449 – 2456 (ประวัติศาสตร์สังคมและวัฒนธรรมเมืองพะเยา 2538.หน้า 463)

ปี พ.ศ.	เนื้อหา	อ้างอิง	รูปภาพ
2448	วันที่ 30 กันยายน พ.ศ. 2448 ขึ้น 2 ค่ำ ได้ยินเสียงน้ำตกที่ดอยหนอกมีเสียงดังใหญ่ทำให้น้ำแม่น้ำต่าง ๆ นองใหญ่คือ แม่เส แม่นาเรือ แม่ต๋น แม่ต๋อม แม่ต๋ำ แม่เหยียน แม่จัว แม่สุก แม่ใจ แม่ปืม แม่ต๋ำ แม่ร้องช้าง แม่พุง แม่อิง และน้ำห้วยเล็กน้อยของมาทากัน น้ำกว๊านเอ่อถึงประตูเหล็กถึงเรือนเจ้าสหายบ้านเจ้าเทพ น้ำคือหล่อล้นถึงบันเอว หมู่บ้านแม่ต๋าลึกเพียงอก น้ำทะลุท่วมแม่นาเรือ เรือโนโคนลงสองหลังคือเรือน นางเอ๋ย(ย่าเอ๋ย) เรือนนางต๋ิบ(อีต๋ิบ) นางต๋ิบกับลูกสาวคนหนึ่งเสียชีวิตลูกสาวอีกคนหนึ่งชื่อนางจันทร์ รอดชีวิตมาได้ไม่ตาย ศพผุดออกจากหลังคาแล้วไหลไปคากอ(พุ่ม)ไม้บัง วันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ.2448 น้ำกว๊านเอ่อขึ้นท่วมถึงปลายนิ้วมือพระเจ้าตนหลวง และน้ำเอ่อขึ้นถึงชายคาพระวิหารหลวงซดหน้า(मुखหน้า) ตรงที่น้ำบ่อประตูเหล็กหย่งลงไม่ถึง ข้าในนาชาวบ้านต๋น บ้านบัวน้ำท่วม คนหายไป 7 คน	ความเป็นมาของพะเยา ในอดีต โดยพระธรรมวิมลโมลี วัดศรีโคมคำ อ.เมือง จ.พะเยา. พ.ศ.2550. หน้า 23	

ปี พ.ศ.	เนื้อหา	อ้างอิง	รูปภาพ
2449	พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ร.5 ทรงโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าอุปราชน้อยมหาไชย เป็นพระยาประเทศสุทรทิศ โดยให้รักษาการในตำแหน่งนายอำเภอเมืองพะเยา ต่อมาให้ยุบเลิกจังหวัดพะเยาเป็นอำเภอเมืองพะเยาโดยขึ้นอยู่ในการปกครองของจังหวัดเชียงราย - พ.ศ. 2446 รวมเมืองพะเยา เมืองงาเป็นบริเวณพะเยา - พ.ศ. 2448 ยุบเลิก บริเวณพะเยา - พ.ศ. 2456 เป็นอำเภอพะเยา - พ.ศ. 2460 เป็นอำเภอพะเยา จ.เชียงราย - พ.ศ. 2520 เป็นแต่งตั้งยกฐานะจากอำเภอพะเยา เป็นจังหวัดที่ 72 ของประเทศไทย	การเมืองการปกครองในอาณาจักรกวมยาว(รัฐพะเยาในอดีต) พระครูโสภณปริยัติสุธี(ศรีบรรตร ภิรมโม) .พ.ศ. 2549.หน้า 110	
2451	เรจินาลด์ เลอ เมย์ (Reginald le May) ฝรั่งเศสอังกฤษ หนึ่งในจำนวนชาวตะวันตกเหล่านั้นที่มีโอกาสเข้ามาทำงานในประเทศไทย เมื่อ พ.ศ.2450 เริ่มแรกเข้ามาทำงานในตำแหน่งเจ้าหน้าที่สถานทูตอังกฤษ ประจำกรุงเทพฯ หลังจากใช้ชีวิตอยู่ในกรุงเทพฯ ได้ประมาณ 5 ปี เกิดความเบื่อหน่ายจึงย้ายไปเป็นรองกงสุลอังกฤษประจำเชียงใหม่ ปีพ.ศ.2456 พอถึงปลายปีจึงย้ายไปประจำอยู่ที่ลำปางไม่มากนักที่เชียงใหม่ ทำให้เขาค่อนข้างมีเวลามากพอ ประกอบกับนิสัยส่วนตัวของเขาชอบการผจญ	ตำราจดอดีตเมื่อร้อยปีก่อน พระธรรมวิมลโมลี. พ.ศ. 2549 .หน้า 34	

ปี พ.ศ.	เนื้อหา	อ้างอิง	รูปภาพ
2451 (ต่อ)	ภัยท้องเที่ยวเป็นชีวิตจิตใจ ดังนั้นเมื่อสบโอกาสเช่นนั้นข้าจึงตัดสินใจวางแผนที่จะเดินทางท่องเที่ยวไปตามหัวเมืองต่างๆในดินแดนภาคเหนืออย่างมิรอช้า โดยมีช้างและม้าเป็นพาหนะในการเดินทางพร้อมกับคณะผู้ติดตามจำนวนหนึ่ง การเดินทางท่องเที่ยวครั้งนี้ เลอ เมย์ได้กำหนดเส้นทางเอาไว้โดยเริ่มต้นออกเดินทางจากเมืองเชียงใหม่ ไปตามเส้นทางผ่านเมืองลำปางเพื่อไปเมืองแพร่ จากนั้นเดินทางต่อไปยังเมืองน่าน เชียงม่วน ปง เชียงคำ เทิง เชียงแสน แม่จัน เชียงราย พะเยากระทั่งไปถึงสุดท้ายที่เมืองลำปาง โดยใช้เวลาการเดินทางทั้งหมดประมาณ 5 เดือนการเดินทางของเขาแม้จะมีความยากลำบากและต้องเจอกับอุปสรรคต่างๆนานาแต่ก็เป็นประสบการณ์ที่คุ้มค่าสำหรับเขา เพราะเขาได้มีโอกาสเก็บเกี่ยวประสบการณ์ต่าง ๆ มากมาย ไม่ว่าจะเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับสภาพของบ้านเมือง ขบธรรมเนียม ประเพณี ศิลปะและวัฒนธรรม วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวเหนือตามหัวเมืองต่างๆ และแม้กระทั่งการเรียนรู้เกี่ยวกับภูมิประเทศ ภูมิอากาศ จำพวกสัตว์และพืชพันธุ์ต่างๆที่พบในภาคเหนือ ตลอดจนการศึกษาค้นคว้าทางด้านภาษา วรรณกรรมและตำนานต่าง ๆ ของภาคเหนือ		

ปี พ.ศ.	เนื้อหา	อ้างอิง	รูปภาพ
2451 (ต่อ)	ความกระตือรือร้นและความสนใจในการเรียนรู้ของเขา จึงไม่แปลกใจเลยที่ เลอ เมย์ จะมีความรอบรู้เกี่ยวกับดินแดนทางภาคเหนือเป็นอย่างดี และการที่เขาได้มีโอกาสคลุกคลีอยู่กับชาวเหนือ ทำให้เขาเข้าใจความเป็นอัตลักษณ์ของชาวเหนือได้อย่างลึกซึ้ง โดยเฉพาะการปฏิบัติต่อแขกที่มาเยือนด้วยความเอื้ออารีและความมีมิตรไมตรีอย่างจริงใจ ซึ่งสามารถจะพบเห็นเสมอๆ		
2546	ในยุคนั้นเป็นยุคสุดท้ายของเจ้าผู้ครองพะเยาอย่างแท้จริง เพราะผู้ที่ครองเมืองพะเยาในยุคนั้นก่อนที่จะถูกแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งพระยาประเทศอุดรทิศนั้น ให้มีการรักษาการแล้วมีตำแหน่งเป็นแค่นายอำเภอมีใช้เจ้าเมืองดังกล่าวกัน แต่ที่คงรูปแบบอยู่ก็คือชื่อตำแหน่งพระยาเท่านั้น พ.ศ.2546 2546 ได้มีการแต่งตั้งนายคลาย บุญยบรรณ เป็นนายอำเภอเมืองพะเยา	สังคมทางการเมืองการปกครองในอาณาจักรกมยว(รัฐพะเยาในอดีต) พระครูโสภณปริยัติสุธี (ศรีบรรณดล ธีรธมโม). พ.ศ. 2549. หน้า111	

ปี	เนื้อหา	อ้างอิง	รูปภาพ
พ.ศ. 2456- 2547	เมื่อเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2456 พระยาประเทศอุดรทิศ ลาออกจากตำแหน่งนายอำเภอเมืองพะเยา และในปีเดียวกัน ทางการจึงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้ นายคล้าย บุษบรรณเป็นนายอำเภอเมืองพะเยา ประชาชนมักจะเรียกชื่อท่านสั้นๆ ว่า “นายอำเภอคล้าย” เมื่อมาดำรงตำแหน่งได้ 1 ปี พ.ศ. 2457 ท่านได้รับแต่งตั้งฐานันดรศักดิ์เป็นท้าวรองอำมาตย์โท ขุนสิทธิประศาสน์ ปกครองอำเภอเมืองพะเยาเป็นเวลานาน จนถึง พ.ศ. 2456 ท่านได้ย้ายไปดำรงตำแหน่งนายอำเภอแม่จัน ภายหลังได้รับพระราชทานเลื่อนฐานันดรศักดิ์เป็นที่หลวงสิทธิประศาสน์ และดำรงตำแหน่งครั้งสุดท้ายเป็นปลัดจังหวัดพระนครศรีอยุธยาจนเกษียณอายุที่นั่น อำเภอพะเยา ในขณะเมื่อเริ่มมีการปกครองแบบกระจายอำนาจเป็นจังหวัด อำเภอ ตำบล ได้แบ่งออกเป็น 20 ตำบล คือ (1).ตำบลเวียง เมื่อยังไม่มีเทศบาลก็ปกครองแบบตำบลทั่วไป โดยมีกำนันผู้ใหญ่บ้าน หมู่บ้านก็จะเป็นสายๆ รวมกันเป็นตำบล ๆ เวียงมีขุนวิรัตน์ เกษมราษฎร์ เป็นกำนันคนแรกต่อมาก็คือนายหลาน ชัยกุล เป็นกำนันคนต่อมา จนถึงเขตเทศบาลเมืองขึ้นจึงได้ยกเลิกและมีการบริหารแบบเทศบาล จนกระทั่งปัจจุบัน (2) ตำบลแม่ตำมี่ขุนวงศ์ ไชยมงคล เป็นกำนันมีหมู่บ้านอินฐาน บ้านปาลาน บ้านภูมินทร์ บ้านแม่ตำมี่เมืองชุมและบ้านสันจกปก	ประวัติศาสตร์ สังคมและวัฒนธรรม เมืองพะเยา. พ.ศ. 2538 .หน้า 560 ,ความเป็นมาของพะเยาในอดีต โดยพระธรรมวิมลโมลี วัดศรีโคมคำ อ.เมือง จ.พะเยา. พ.ศ.2550 .หน้า 1-2	

ปี พ.ศ.	เนื้อหา	อ้างอิง	รูปภาพ
2456- 2547 (ต่อ)	(3) ตำบลบ่อแก้ว มีนายหลาน นาแพร่ เป็นกำนันมีหมู่บ้านบ่อแก้ว บ้านแม่ใส บ้านร่องไฮ บ้านสันป่าถ่อน แม่ใสเหล่า (4) ตำบลแม่นาเรือ มีพ่อนานอินทร สารเร็ว เป็นกำนันมีหมู่บ้านแม่นาเรือ บ้านไร่ บ้านร่องคำหลวง บ้านไช้ บ้านซ่อน บ้านสันป่าสัก (5) ตำบลสันเวียงใหม่ มีขุนสิทธิ์ อินทร์จรรย์ทรณ เป็นกำนันมีบ้านทุ่งกัว บ้านสันกว๊าน บ้านสันเวียงใหม่ บ้านสันต้นเคราะห์ บ้านสันป่าด่าง (6) ตำบลตุนมีนายแก้ว ไชเย็น นายอินถา ริมจันทร์เป็นกำนันและมีหมู่บ้านตุนกลาง บ้านตุนใต้ บ้านบัว บ้านห้วยหม้อ บ้านห้วยลึก บ้านสักป่าแฝก (7) ตำบลสาขามีขุนสาขาสารการ เป็นกำนัน มีบ้านสาขได้บ้านเหล่าได้ บ้านม่อน บ้านสาขเหนือ บ้านจัว มี ๒ หมู่บ้าน และมีแกบ้านปกครอง กำนันอยู่บ้านสาขได้ บ้านม่อนแกจี้ บ้านสาขเหนือ มีแกโหล้ว วงศ์เรือง เป็นผู้ใหญ่บ้านบ้านจัว แกปวนเป็นผู้ใหญ่บ้านและบ้านจัวคือเหนือมี แกเจ้าน้อยอยู่ หงส์หิน เป็นผู้ใหญ่บ้าน (8) ตำบลสันป่าม่วง มีขุนมอย คามณี นายใจมา เตชยอด เป็นกำนัน มีหมู่บ้านป่าม่วง บ้านสันบัวบก บ้านสันป่าบง บ้านสันปูเลย บ้านทุ่งต้นศรี บ้านผาช้างมูบ (9) ตำบลต่อม มีขุนเดช วงศ์จันทร์ เป็นกำนันมีหมู่บ้านต่อมได้ บ้านต่อมกลาง บ้านต่อมดง บ้านร่องไผ่ บ้านสันหนองเหนียว บ้านสันป่าจัว		

ปี พ.ศ.	เนื้อหา	อ้างอิง	รูปภาพ
2456- 2547 (ต่อ)	(10) ตำบลตำ มีนายเหล่าและนายแก้ว นามบ้านเป็นก้านั้น มีหมู่บ้านตำปาลาน บ้านตำดอมนูล บ้านตำน้ำลอม ตำม่อน บ้านตำลัวะ บ้านขุนตำ (11) ตำบลนกกก มีนายปู้ด ปิงอูด เป็นก้านั้นมีหมู่บ้านนกกก บ้านตำเหล่า บ้านดุ่มท่า บ้านช้างหิน (12) ตำบลแม่มีม มีขุนมีม ประจำกิจเป็นก้านั้น มีหมู่บ้านแม่มีม บ้านปาดา บ้านป่าดุ่ม บ้านสันทราย บ้านร่องคือ บ้านต้นฝ้ง บ้านโป่งเกลือ บ้านสันหมื่นแก้ว บ้านปากแก้ว บ้านห้วยบง (13) ตำบลจำปาศาย มีนายแผ่ นายปวนบุญเรือง เป็นก้านั้น มีหมู่บ้านบุญโยง บ้านแม่กำโททหวก บ้านแม่กำไร่ บ้านแม่กำหลวง บ้านห้วยเคียน บ้านแม่กำท่าข้ามหรือนาบอย (14) ตำบลใหม่ มีนายปุ่น พรหมแผ่ เป็นก้านั้นมีหมู่บ้านใหม่หลวง บ้านเหยียน บ้านโป่ง บ้านร่องไฮ บ้านท่ากลอง (15) ตำบลดงเจน มีนายโต งานดี เป็นก้านั้น มีหมู่บ้าน ดงเจน บ้านกว้าน บ้านร่องป้อ บ้านร่อง บ้านปูปอ แม่อิงหอยโขงบ้านแม่เมืองหลวง บ้านสันป่าจัว บ้านสันป่าพาด บ้านสันต้นฝ้ง (16) ตำบลห้วยลานมี นายปุ่นเจนใจเป็นก้านั้นมีหมู่บ้านห้วยลาน บ้านแท่นคำ บ้านคำบน บ้านคำลุ่ม บ้านปากล้วยแซ่ บ้านทุ่งต้นศรี บ้านดง(๕) (17) ตำบลร่องจัว มี ขุนแก้ว เป็นก้านั้นมีหมู่บ้านศรีชุม บ้านบุญโยชน์ บ้าน		

ปี พ.ศ.	เนื้อหา	อ้างอิง	รูปภาพ
2456- 2547 (ต่อ)	รายงานว่า บ้านร่องชมพู บ้านสันกลาง บ้านดอนเหล็ก (18) ตำบลช้างหิน มีพระยาอินทร์ เป็นกำนันมีหมู่บ้านสันหินบ้านบุญเกิด บ้านดอกพรวัว บ้านทุ่งหลวง (19) ตำบลถ้ำ มีขุนนิคมและเมืองใจ อัมพพร เป็นกำนันมีหมู่บ้านจำไ้ บ้านถ้ำ (มีหลายหมู่บ้าน) บ้านปาง (20) ตำบลปิ่น มี นายกา เป็นกำนัน มีหมู่บ้านปิ่น บ้านห้วยงก บ้านเฮี้ย บ้านหนองหล่ม บ้านใหม่ไชยมงคล บ้านทุ่งกาไชย		
2458	การตั้งถิ่นฐานของชาวบ้านร่องไฮ เมื่อราว พ.ศ.2458 มีประชาชน ประมาณ 20-30 ครอบครัว ได้ชักชวนกันอพยพมาจากบ้านกาดเมฆ บ้านทุ่งกุด้าย บ้านบ่อแก้ว และบ้านฟ่อน ซึ่งขึ้นอยู่กับอำเภอเมือง จังหวัดลำปาง มาอยู่ ณ ชุมชนบ้านร่องไฮ โดยมีสาเหตุสำคัญ 3 ประการ คือ ประการแรก การหลบหนีภาวะสงครามโลกครั้งที่ 2 ซึ่งในขณะนั้น จังหวัดลำปางเป็นเส้นทางเดินทัพของกองทัพญี่ปุ่น และมีฐานทัพตั้งอยู่ในบริเวณอำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ประการที่สอง การแสวงหาแหล่งทำมาหากินที่อุดมสมบูรณ์กว่าท้องถิ่นเดิม ซึ่งชาวบ้านอำเภอเมือง	วิถีกว๊าน ด้านหน้าชีวิต ชุมชนบ้านร่องไฮ มหาวิทยาลัยนเรศวร พะเยา.พ.ศ.2553 .หน้า 12	 บ้านปางสนุกที่จังหวัดลำปาง ถิ่นฐานชั่วคราวของ ชาวเมืองพะเยา เมื่อหนีสงคราม (ประวัติศาสตร์สังคมและวัฒนธรรมเมืองพะเยา พ.ศ. 2538. หน้า 52)

ปี พ.ศ.	เนื้อหา	อ้างอิง	รูปภาพ
2458 (ต่อ)	ลำปางทราบว่าบริเวณที่ลุ่มทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของพะเยามีแหล่งอุดมสมบูรณ์ ทั้งปลาและข้าวที่มีที่ดินติดลำน้ำอิง ประการที่สาม การคมนาคมติดต่อกันระหว่างชุมชนดั้งเดิมจากเมืองพะเยากับเมืองลำปางโดยอาศัยล้อเกวียนและวัวต่างในการค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้ากัน โดยชาวเมืองพะเยาเอาปลาและข้าวไปแลกกับเกลือและโลหะ อุปกรณ์การเกษตรและกลสิกรรมจากเมืองลำปางจึงทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนข่าวสารข้อมูลระหว่างชุมชน มีความสัมพันธ์ฉันญาติมิตรสนิทสนมกันขึ้น จึงเกิดความไว้วางใจและชักชวนกันมาตั้งถิ่นฐานที่บ้านร่องไฮ “การเดินทางสมัยก่อน ต้องใช้ล้อเกวียนเดินทางจากพะเยาไปลำปาง ผ่านขุนเขา หุบห้วย ใช้เวลาเป็นเดือนกว่าจะถึงลำปาง แล้วต้องไปพักนอนบ้านชาวบ้าน จึงเกิดความสนิทสนมกลมเกลียวฉันท์เครือญาติ แล้วชักชวนอพยพมาอยู่ที่พะเยา” ซึ่งผู้อาวุโสหลายท่านต่างกล่าวยืนยันความคิดของการติดต่อสื่อสารกันที่เป็นสาเหตุหนึ่งของการอพยพ		

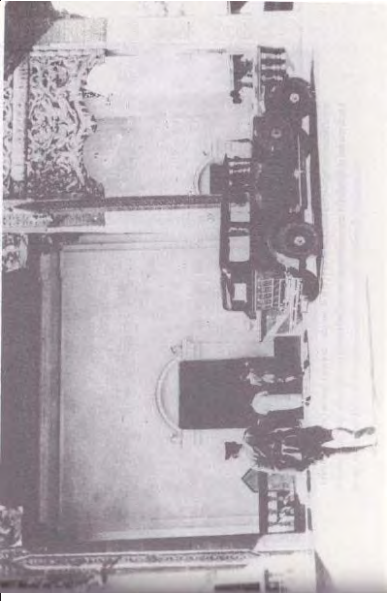
ปี พ.ศ.	เนื้อหา	อ้างอิง	รูปภาพ
2459- 2460	มีการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจครั้งใหญ่ของภาคเหนือ ผล เนื่องมาจากรัฐบาลสยามได้สร้างทางรถไฟสายเหนือมาถึงเมืองลำปางใน พ.ศ.2459 และปีถัดมา พ.ศ.2460 ได้เริ่มก่อสร้างถนนเพื่อเชื่อมกับทาง รถไฟจากเมืองลำปางผ่านเมืองพะเยา เมืองเชียงรายและไปสิ้นสุดที่ ชายแดนไทยที่อำเภอแม่สาย ทำให้การค้าขายระหว่างเมืองสะดวก รวดเร็ว และมีปริมาณการค้ามากกว่าเดิมหลายเท่าตัว ประกอบกับเมื่อเดินทาง สะดวกขึ้น ทำให้ชาวจีนที่อยู่ในภาคกลางเริ่มอพยพขึ้นมาทำการค้าขายทาง ภาคเหนือเพิ่มขึ้นเรื่อยๆและเริ่มมีบทบาททางการค้าแทนที่พวกพ่อค้ากลุ่ม เดิมชาวพม่า ฉาน ฮ่อ และแขก	เมืองพะเยา สำนวนจดตัด เมื่อร้อยปีก่อน พระธรรม วิมลโมลี. พ.ศ.2549 หน้า 75, 78	
2460	กลุ่มพ่อค้าไทใหญ่ในเมืองพะเยาเช่นเดียวกันก็ได้รับผลกระทบ ดังกล่าว ภายหลังพ.ศ.2460 ชาวจีนจากเมืองลำปางเริ่มอพยพเข้ามาค้าขาย ในเมืองพะเยา โดยเข้ามาตั้งรกรากอยู่ในเขตตัวเมืองส่วนนอกเมืองที่บ้าน แม่ตำการค้าขายก็ยังเป็นของพวกฉานอยู่ ต่อมาภายหลังการค้าของชาวจีน ในตัวเมืองพะเยาได้ขยายอย่างรวดเร็ว ส่วนหนึ่งเพราะได้รับการสนับสนุน จากทางการและพวกเจ้าหลวงในเมืองพะเยา อีกส่วนหนึ่งเป็นเพราะชาวจีน เป็นชนชาติที่ขยันขันแข็งและทำการค้าเก่งกว่าพวกฉาน ในที่สุดทำให้ การค้าของพวกฉานที่บ้านแม่ตำต้องซบเซาและสิ้นสุดลง	เมืองพะเยา สำนวนจดตัด เมื่อร้อยปีก่อน พระธรรม วิมลโมลี. พ.ศ.2459 . หน้า 78	

ปี	เนื้อหา	อ้างอิง	รูปภาพ
พ.ศ. 2460	วันที่ 27 สิงหาคม พ.ศ.2460 มีคนร้ายขุดเจดีย์วัดพญาร่วง หรือวัดบุญนาคนาเอาพระพุทธรูปหลวงพ่อนาค แต่คนร้ายโดนจับได้ที่ อ.งาว จ.ลำปาง ต่อมาพระครูปลื้มรักษาถวายให้รัชกาลที่ 7 ในคราวเสด็จมณฑลพายัพปี พ.ศ. 2469 ปัจจุบันเจดีย์แสดงอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพระนคร		
2460	การเป็นอยู่สมัยอดีตของชาวพะเยา ในแถบทางปากกว๊าน ในระหว่าง พ.ศ. 2460-2480 นับตั้งแต่แม่ใส แม่นาเรือ จนถึงบ้านใหม่จะมีตำบล 10 ตำบล นับเป็นปากกว๊านด้วยกันทั้งหมดประชาชนที่ตั้งบ้านเรือนอยู่แถบนี้ มีอาชีพค้าขายของป่าเป็นส่วนมาก ส่วนผลไม้ก็มี มะพร้าว ขนุน หนาม พืชแล้วล้มต่างๆ แต่ก็มีไม่มาก ปลูกไว้กินบ้างขายบ้างเท่านั้นไม่ทำเป็นอาชีพหลัก นอกจากนั้นยังมีของที่ทำมาจากป่าในฤดูฝนจำพวกผักที่เป็นอาหารเกิดขึ้น ชาวบ้านต่างก็ไปเก็บมากินบ้าง ขายบ้าง เช่น ผักชะอม ผักตำลึง หน่อไม้ หลายชนิด ห่อซุง หน่อไร่ จำพวกเห็ดพอลงฝนตกมากๆ ติดต่อกันประชาชนก็ขึ้นไปเอาเห็ดมาทำอาหาร เช่น เห็ดดอกตามพื้นดินบนสนเขา มีเห็ดแดง เห็ดดำ เห็ดไข่เหลือง เห็ดถ่านไฟ เห็ดโม่งไก่ เห็ดนี้กันยาวดอกยาว รสหวาน ส่วนเห็ดที่ชอบออกตามพื้นล่างป่าละเมาะที่มีต้นไม้ปกคลุมอยู่ มีอากาศเย็นจะมีเห็ดจำพวกนี้ออกตามพื้นดิน เช่น เห็ดห้า หรือตับเต่า เห็ดปังก้าวถ้าเป็นชนิด	ความเป็นมาของพะเยา ในอดีต .พระธรรมวิมลโมลี วัดศรีโคมคำ อ.เมือง จ.พะเยา. พ.ศ.2550 .หน้า 19-22	

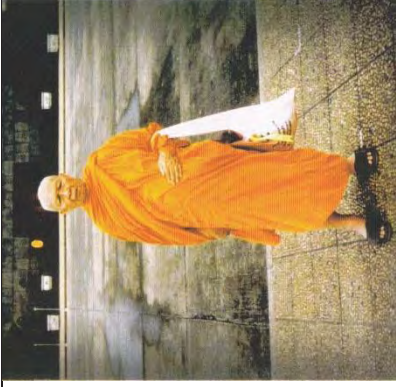
ปี พ.ศ.	เนื้อหา	อ้างอิง	รูปภาพ
2460 (ต่อ)	กำนันเป็นสี่เลือนนั้นเป็นพิษกินไม่ได้อันตราย นอกจากนั้นก็ให้ดอกตามชนนั้มีผู้ๆ เช่นเห็ดมัน เห็ด ๓ เท้าเห็ดเหงือกควาย เห็ดหูหลัวสีสีแดงๆ ออกกรีน ใช้แกงกับผักต่างๆ มียอดเกาฟทองเป็นต้น แกงรวมกันได้นึ่งหมดยังมีอีกชนิดหนึ่ง เห็ดที่ออกตามชนนั้ไม่ใช้ทำประโยชน์ เช่น ไม่ตะเคียนทองที่มีขนไม่เกาแก่ผู้ฟังอยู่ตามป่านี้เห็นเห็ดลมขอบออกมีมากถ้าฝนตกใหญ่ติดต่อกันหลายวัน ชาวบ้านจะออกเที่ยวตามป่าไม้ขึ้นดอยล่องลำห้วยมักจะพูดกันว่า ขึ้นดอยลอยห้วยถ้าจะให้ถูกต้องจะต้องพูดว่า ขึ้นดอยล่องห้วยประชาชนจะหาของป่านามา รุงขึ้นฝ่ายภรรยา ก็จะจัดใส่กระบุงหอบไปขายตลาดในเวียง ก่อนจะต้องไปชักชวนเพื่อนแม่ค้าว่าใครมีสิ่งของจะนำไปขายตลาดในเวียง เมื่อมีนัดหมายวันเวลาเพื่อพร้อมกันและเดินทางไปด้วยกันหยุดพักด้วยกันเป็นทีๆ นั้นบางครั้งเดินทางน้อยคนก็รู้สึกหวาดเสียวภัยอันตรายอยู่รอบด้าน เพราะส่วนใหญ่จะไปแต่ผู้หญิงที่वलะประมาณ 10-15 คนขึ้นไป ทั้งสายใต้และเหนือเป็นทางเปลี่ยวด้วยกันทั้งนั้นเส้นทางได้พูดแล้วแต่ต้น อนึ่งตำบลหมู่บ้านที่อยู่ทางฝั่งตะวันออกของตัวอำเภอพะเยาแต่ละบ้านเป็นหมู่บ้านใหญ่เช่น หมู่บ้านกัวน บ้านแม่อิงหลวง หรือสายดอกคำใต้เช่นบ้านศรีชุม ดอนเหล็ก สันช้างหิน บุญเกิด ดอกพรวัว ลงไป		

ปี พ.ศ.	เนื้อหา	อ้างอิง	รูปภาพ
2460 (ต่อ)	ทางใต้ร่องช้าง บ้านบุญโยชน์ ร่องจำเป็นต้น หางออกไปเฉียงบ้านถ้ำบ้านป็นบ้านใหญ่มีอาณาเขตกว้างขวาง หมู่บ้านดังกล่าวนี้ต่างก็ทำนาผลิตข้าวออกสู่ตลาดปีๆ หนึ่ง ไม่ต้องทำอะไรอะไรเพื่อเก็บเกี่ยวแล้วเอาล่อ (เกี่ยว) บรรทุกมาขายโรงสีในตลาดเวียงพะเยา วันหนึ่งนับเป็นต้นประมาณ 30-40 คัน ลากข้าวมาขายทางทุกรันดารถึงคราวฤดูฝนตกน้ำท่วมเป็นที่ๆ บางแห่งลึกจนเกือบจะท่วมล่อเกี่ยวนั้น แม้ว่าจะเป็นหล่มเป็นเลนสักเพียงใดก็พากันบุกมาลากมาจนได้ บางคนลากข้าวมาวางไว้ไม่ไหวถึงกลบนอนจมโคลนน้ำสูงเวซมาก แต่ชาวบ้านก็ได้ปรับปรุงถนนหนทางแต่อย่างใดทางการก็ปล่อยให้ได้อย่างนั้น ส่วนทางสายตรงเจนนนั้นไม่สู้จะลำบากเพราะทางเดินตามชายป่ายังมีพวกหินพวกแร่รองเส้นทางอยู่ไม่มีหล่มเลนอย่างสายดอกคำใต้ยังไปถึงตำบลห้วยลานยังลำบากมากหมู่บ้านอยู่ห่างไกลจากตัวอำเภอประมาณ 30 กิโลเมตรเศษใช้ล่อเกี่ยว การเดินทางพวกล่อบรรทุกต้องมานอนในเวียง 1 คืน ถ้าวันเดียวก็กลับไม่ทันนำสินค้าเช่นข้าวมาในเวียงตอนกลับต้องบรรทุกพวกเกลือและเครื่องใช้ที่จำเป็นต้องใช้ในครัวเรือน เป็นต้น		

ปี พ.ศ.	เนื้อหา	อ้างอิง	รูปภาพ
2460 (ต่อ)	ในเวลาต่อมาการบริหารบ้านเมืองได้เปลี่ยนแปลงการบริหารท้องถิ่นทางฝ่ายบ้านเมืองจึงรวบรวมตำบลต่าง ๆ ที่มีอยู่เดิม 21 ตำบล ลดลงเหลือเพียง 8 ตำบล ตำบลเวียง แม่ต้า ยกขึ้นเป็นเขตเทศบาลเมือง ส่วนที่เหลือมากำหนดเป็นตำบล คือ 1.ตำบลแม่ณาเรือ 2.ตำบลตุน 3.ตำบลต่อม 4.ตำบลต้า 5.ตำบลใหม่ 6.ตำบลแม่มิม 7.ตำบลดงเจน 8.ตำบลจำปาหวาย ส่วนอีก 5 ตำบล คือ ตำบลช้างหิน ตำบลร่องจั่ว ตำบลถ้ำ ตำบลปิ่น และตำบลปาลาน อยู่ในเขตการปกครองของอำเภอดอกคำใต้ จึงโอนไปขึ้นอำเภอดอกคำใต้ต่อไป		
2465	พระครูศรีวิราชวรปัญญา(เจ้าคณะแขวงเมืองพะเยา)ไปนิมนต์ครูบาศรีวิชัย วัดบ้านปาง อำเภอฝาง จังหวัดลำพูน มาเป็นประธานในการบูรณปฏิสังขรณ์วัดพระเจ้านันทหลาง เริ่มรื้อวิหารหลังเก่าในวันที่ 28 ธันวาคม 2465	บันทึกวัดศรีโคมคำ. พระมหาโยธิน ฐานิสโร. พ.ศ. 2542 .หน้า 30-31	
2466	เริ่มก่อสร้างวิหาร กำแพงล้อมรอบวิหาร ศาลาบาตร อุโบสถ วิหารพระพุทธบาทจำลอง สร้างพร้อมกันทั้งหมดในคราวเดียวกัน	วัดศรีโคมคำ (พระเจ้าตนหลวง) พระอุบาลีคุณูปมาจารย์. พ.ศ. 2552	

ปี พ.ศ.	เนื้อหา	อ้างอิง	รูปภาพ
2467	เดือน มีนาคม 2467 การก่อสร้างวิหาร กำแพงรอบวิหาร ศาลาบาตร อุโบสถ วิหารพระพุทธรูปบาทจำลองของวัดศรีโคมคำ เสร็จเรียบร้อยแล้วมีการทำบุญฉลอง	วัดศรีโคมคำ (พระเจ้าตนหลวง) พระอุบาลีคุณูปมาจารย์. 2552	
2469	พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินยังอำเภอพะเยา จังหวัดเชียงรายในคราวเสด็จเสวยมณฑลพายัพ	ประวัติศาสตร์สังคมและ วัฒนธรรมเมืองพะเยา.พ.ศ. 2538. หน้า 523	 พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 และ สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี เสด็จพระราชดำเนินยังนิเวศน์เพื่อทรงนมัสการพระเจ้าตนหลวง เมื่อวันที่ 14 มกราคม พ.ศ. 2469 (ประวัติศาสตร์สังคมและ วัฒนธรรมเมืองพะเยา 2538:หน้า 523)

ปี	เนื้อหา	อ้างอิง	รูปภาพ
พ.ศ. 2469 (ต่อ)			 ขบวนแห่กลุ่มพ่อค้าชาวเงี้ยว ได้นำช้างมาล้อมเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อวันที่ 13 มกราคม พ.ศ. 2469 (ประวัติศาสตร์สังคมและวัฒนธรรม เมืองพะเยา 2538.หน้า 465)
2475	คณะราษฎรเข้ามามีปฏิรูปการเมืองการปกครองของไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ร.7 และยกเลิกระบบศักดินาทั้งหมดเป็นเพียงจังหวัดต่างๆของประเทศไทย เมืองลำปางทั้งหมดเป็นเพียงจังหวัดต่างๆของประเทศไทยเท่านั้น และต่อมากลายเป็น 8 จังหวัดภาคเหนือตอนบนอันประกอบไปด้วย เชียงราย เชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง แพร่ น่าน แม่ฮ่องสอน และพะเยา	สังคมทางการเมืองการปกครองในอาณาจักรกัมพูชา(รัฐพะเยาในอดีต) พระครูโสภณปริยัติสุธี (ศรีบรรพต ธีรธมฺโม).พ.ศ.2549 หน้า 115	

ปี	เนื้อหา	อ้างอิง	รูปภาพ
พ.ศ. 2478	พระธรรมวิมลโมลี พระเดชพระคุณท่านได้บันทึกเกี่ยวกับการสำรวจโบราณสถานในเมืองพะเยา ตั้งแต่ปีพ.ศ.2478 เป็นต้นมา ในบันทึกของพระคุณท่านได้กล่าวถึงซากวัดร้างในบริเวณต่างๆ เช่นตำบลสาละมีซากวัดร้างประมาณ 17 แห่ง ตำบลแม่มาเรียมซากวัดร้างประมาณ 7 แห่ง ตำบลแม่ต๋ำแม่ซากวัดร้างอยู่ประมาณ 1 แห่ง ตำบลเวียงมีซากวัดร้างอยู่ประมาณ 9 แห่ง	โครงการสัมมนาการนำวัฒนธรรมและอัตลักษณ์มาเป็นกระบวนการเพื่อให้เกิดพลังทุน พลังความคิดในชุมชน สำนักงาน วัฒนธรรมจังหวัดพะเยา สภา วัฒนธรรมจังหวัดพะเยา.พ.ศ 2459.หน้า 12	 พระธรรมวิมลโมลี เจ้าอาวาสวัดศรีโคมคำในปัจจุบัน (10 ปี หอวัฒนธรรมนิทัศน์.2549.หน้า44)
2481- 2482	ระหว่างพ.ศ.2481 – 2484 กรมประมง กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ได้สร้างทำนบและประตูน้ำกันขื่อน้ำแม่อิง บริเวณส่วนที่ไหลออกจากหนองกว๊านทางด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ ส่งผลให้หนองน้ำธรรมชาติเปลี่ยนสภาพเป็นอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่ ระดับน้ำค่อยๆสูงขึ้นท่วมพื้นที่ชุมชนและไร่นาของหลายหมู่บ้าน ทำให้ชาวบ้านที่ถูกลำน้ำท่วมต้องอพยพหนีน้ำขึ้นไปตั้งถิ่นฐานอยู่บนพื้นที่สูงรอบๆกว๊าน	โครงการสัมมนาการนำวัฒนธรรมและอัตลักษณ์มาเป็นกระบวนการเพื่อให้เกิดพลังทุน พลังความคิดในชุมชน สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด พะเยา สภาวัฒนธรรมจังหวัด พะเยา. พ.ศ 2549. หน้า 7-12	

ปี	เนื้อหา	อ้างอิง	รูปภาพ
2481- พ.ศ. 2482 (ต่อ)	2481 เริ่มทำการสำรวจพื้นที่ 2482 เริ่มก่อสร้างประตูกันแม่น้ำ 2484 เสร็จเรียบร้อย ช่วงเดือนมิถุนายนถึงเดือนพฤศจิกายน น้ำจากลำห้วยจะไหลมารวมกันจำนวนมากจนกลายเป็นผืนน้ำขนาดใหญ่ 2 แห่ง เรียกว่ากว๊านหลวง และกว๊านน้อย เมื่อพฤษภาคมก็เต็มไป ด้วยหนองน้ำและบวกละปีพ.ศ.2484 กรมประมงได้สร้างทำนบ และประตูกันขวางลำน้ำอิง ในบริเวณส่วนที่เป็นทางน้ำที่ไหลออกจากกว๊านทางด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ของกว๊าน ซึ่งระดับน้ำในกว๊านจะถูกควบคุมโดยประตูระบายน้ำที่กรมประมงได้สร้างขึ้น ซึ่งแต่เดิมบริเวณรอบหนองกว๊านมีบวกหนองหลายแห่ง และมีลำรางร่องน้ำเชื่อมถึงกันหมด และเชื่อมกับแม่น้ำอิง เรียกว่า “ร่องเหี้ย” ไหลเชื่อมกว๊านหลวงกับแม่น้ำอิง บรรดาลำรางร่องน้ำลำห้วยบวกหนอง ที่มีลำธารไหลมาจากภูเขาต่างๆ ที่สำคัญ เช่น แม่ร่องน้อยห่าง หนองช้างแดง หนองเอี้ยง หนองวัวแดง หนองเหนียว บวกก้างกึ่ง บวกผักจืด ร่องเหี้ย ร่องเรือ ร่องแม่ไฮ ร่องแม่ใส แม่นาเรือ แม่ตุ่น แม่ต้อม แม่ตำ ซึ่งเมื่อก่อสร้างประตูกันขวางน้ำเสร็จสิ้นจึงเรียกสถานที่นี้ว่า “กว๊านพะเยา”	วิถีกว๊าน ตำนานชีวิต ชุมชนบ้านร่องไฮ มหาวิทยาลัยนเรศวร พะเยา. พ.ศ. 2553 .หน้า 37	 ทัศนียภาพกว๊านพะเยาในอดีต (ประวัติศาสตร์สังคมและวัฒนธรรมเมืองพะเยา 2538 หน้า 523)

ปี พ.ศ.	เนื้อหา	อ้างอิง	รูปภาพ
2482- 2482 (ต่อ)	จึงทำให้สภาพของหนองน้ำต่างๆที่อยู่ภายในกว๊านพะเยาเปลี่ยนสภาพเป็นอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่ ซึ่งประตูกันน้ำสร้างแล้วเสร็จในปีพ.ศ.2484 พร้อมกันกับก่อสร้างสถานีประมงน้ำจืดพะเยา หลังจากนั้นเป็นต้นมาสภาพของกว๊านพะเยาจึงมีลักษณะเช่นดังปัจจุบัน กว๊านพะเยามีลำห้วย 12 สาย จากเทือกเขาผีปันน้ำที่อยู่ทางทิศตะวันตกของจังหวัดพะเยาซึ่งกันระหว่างจังหวัดพะเยาและจังหวัดลำปางรวมกับลำน้ำสายต่างๆ ในเขตอำเภอแม่ใจไหลลงสู่กว๊านพะเยาทางทิศเหนือ ครอบคลุมด้วยห้วยแม่ใจ ห้วยแม่สุก ห้วยแม่ปืม ห้วยแม่ตุ๋ม ห้วยแม่เหียน ห้วยแม่ต้า ห้วยแม่ต๋อม ห้วยแม่ตุน ห้วยแม่นาเรือ ห้วยร่องเฮ้ ห้วยแม่ต้า ห้วยทับช้าง ลำห้วยเหล่านี้ไหลมารวมกันเป็นกว๊านพะเยาแล้วจึงค่อยไหลลงสู่แม่น้ำอิงทางประตูระบายน้ำ ในกว๊านพะเยาไหลผ่านลำน้ำอิงมีความยาวประมาณ 260 กิโลเมตร ผ่านอำเภอดอกคำใต้ อำเภอภูพานยาว อำเภอจุน อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา และเข้าพื้นที่จังหวัดเชียงราย ผ่านอำเภอเทิง อำเภอขุนตาล อำเภอพญาเม็งราย ไหลลงสู่แม่น้ำโขงที่บ้านปากอิงใต้ตำบลศรีดอนชัย อำเภอเชียงของ		

ปี พ.ศ.	เนื้อหา	อ้างอิง	รูปภาพ
2482	ชาวพะเยาเป็นคนไทย ชาวเมืองพะเยาที่เรียกตัวเองเป็นลาว หรือ สยาม กลายเป็นไทย เหมือนกันทั้งหมด เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2482 เพราะรัฐบาลสมัยนั้นประกาศเปลี่ยนชื่อประเทศจากสยาม เป็น ประเทศไทย แล้วกำหนดให้ชาวยุโรปทุกคนเป็น คนไทย	พะเยามาจากไหน. สัจจิตต์ วงษ์เทศ. พ.ศ.2554 .หน้า47	
2486	มีการให้สัมปทานตัดไม้ในบริเวณชุมชนบ้านด้ายใน ป่าต้นน้ำกว๊านพะเยา ต้นไม้ขนาดใหญ่ทั้งประดู่ ตะแบก ไม้ยาง และไม้ทางเศรษฐกิจหลายชนิดถูกตัดโค่นแล้วชักลากออกจากรูปำชาวบ้านก็ผสมโรงเข้าไปตัดไม้แปรรูปขายกันอย่างกว้างขวางพอไม้ขนาดใหญ่เริ่มร่อยหรอ ก็หันไปตัดเปลือกไม้หรือต้นก่อนส่งให้พ่อค้าเพื่อนำไปทำรูปหอม	เที่ยวล่านนาตามหาภูมิปัญญาไทย. จารุกัทร วิมุติเศรษฐ์ .พ.ศ. 2550 .หน้า 185	
2499	สร้างโรงพยาบาลพะเยาเมื่อปี 2499 ซึ่งนายพล แผลงศรีได้จัดหาทุนสะสมไว้ก่อน และได้เงิน ก.ส.ส. จากรัฐบาลสมัยพันเอกนายวรการบัญชา สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดเชียงราย เป็นผู้ให้การสนับสนุนได้เงินค่าก่อสร้างจำนวน 1,500,000 บาท มาก่อสร้างจนสำเร็จและเปิดทำการรักษาพยาบาลเป็นทางการเมื่อวันที่ 22 กุมภาพันธ์ พุทธศักราช 2500 โดยมีนายแพทย์	อัครดุษฎีบัณฑิตแห่งกฎหมายพระเดชพระคุณหลวงพ่อพระธรรมวิมลโมลี.ปวง ธรรมปิโย. พ.ศ.2500 .หน้า 104	

ปี พ.ศ.	เนื้อหา	อ้างอิง	รูปภาพ
2499(ต่อ)	สมบัติ อินทรวาณย์ เป็นผู้อำนวยความสะดวก จากกรมที่ดิน อำนวยความสะดวก ดึงรถคนขี่ขาย 1 หลัง ดึงคนขี่หญิง 1 หลัง และมีดักพิเศษพะเยาทุก 1 หลัง นี่เป็นผลงานพัฒนาของ นายวิฑิต โกตะกุล		
2501	เมื่อวันที่ 13 มีนาคม 2501 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ รัชกาลที่ 9 และสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ เสด็จประพาสเมืองพะเยาเป็นครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. 2501 ยัง โรงเรียนพะเยาพิทยาคม	ประวัติ ศาสตร สังค ม และ วัฒน ธรรม เมือง พะเยา. พ.ศ. 2538 .หน้า 549	 (ประวัติศาสตร์สังคมและวัฒนธรรมเมืองพะเยา. พ.ศ. 2538 .หน้า549)
2505	เกิดเหตุการณ์เพลิงไหม้ครั้งใหญ่ในพะเยา ซึ่งส่งผลทำให้ เศรษฐกิจของบ้านเมืองเสียหาย และราษฎรจำนวนมากต้องไร้ ที่อยู่อาศัย ส่วนสาเหตุเกิดจากคนร้ายได้รื้อบวางเพลิงร้าน สหกรณ์จำกัดสินไช้ เพลิงได้เริ่มลุกไหม้เมื่อเวลาประมาณ 2 ของวันที่ 5 มีนาคม 2505 ประกอบกับในคืนนั้นมีลมพัดแรงทำ ให้เกิดเพลิงได้ลุกลามอย่างรวดเร็ว เป็นเหตุให้บ้านเรือนซึ่ง ส่วนใหญ่เป็นอาคารไม้ย่านชุมชนการค้าตลาดสดถูกเพลิงเผา ทำลายไปเกือบทั้งหมด	ประวัติ ศาสตร สังค ม และ วัฒน ธรรม เมือง พะเยา. พ.ศ. 2538 .หน้า 577	 เกิดเหตุการณ์เพลิงไหม้ครั้งใหญ่ในเมืองพะเยา เมื่อปี พ.ศ. 2505 (ประวัติศาสตร์สังคมและวัฒนธรรมเมือง พะเยา 2538.หน้า 577)

ปี พ.ศ.	เนื้อหา	อ้างอิง	รูปภาพ
2516	เนื่องจากวัดศรีโคมคำอยู่ติดกับวัดบ้านพะเยา ดังนั้นเมื่อถึงฤดูฝนจึงเกิดเหตุการณ์น้ำท่วมอยู่บ่อยครั้ง จนกระทั่งในปี 2516 เกิดน้ำท่วมพะเยาครั้งใหญ่ เพราะฝนตกลงมาอย่างไม่ขาดสาย ทำให้หน้าป่าไหลลงมาจากภูเขาลงสู่หมู่บ้านทุ่งนา ลงกว้านพะเยาเอ่อขึ้นท่วมถนนหนทาง จากห้าแยกประตูเหล็กถึงวัดศรีโคมคำต้องใช้เรือเป็นยานพาหนะ ทำให้องค์พระเจ้าตนหลวงทรมาน ขำขุดแตกกร้าว และเอนไปด้านหลัง	บันทึกวัดศรีโคมคำ. พระมหา โยธิน ฐานิสโร. พ.ศ. 2542 . หน้า 39	
2519	กรมศิลปากร ได้รับงบประมาณทำการบูรณะพระเจ้านันทหลวง โดยใช้แม่แรงติดองค์พระให้ขึ้นตรงอย่างเดิมและเทคอนกรีตรับองค์พระเจ้านันทหลวงไว้ เทคอนกรีตผิวหินขัดพื้นวิหาร เทคอนกรีตลานเขตพุทธาวาสและติดตั้งเครื่องสูบน้ำ	บันทึกวัดศรีโคมคำ. พระมหา โยธิน ฐานิสโร. พ.ศ. 2542 . หน้า 30	
2520	โครงการหลังคาพระวิหารพระเจ้านันทหลวง ขำขุด ช่อมเปลี่ยนตัวไม้ทำเพดาน และเปลี่ยนโครงสร้างหลังคาบางส่วน ช่อมหน้าบ้านหลัง เปลี่ยนกระเบื้องทั้งหมด ฉาบผิวผนังใหม่	บันทึกวัดศรีโคมคำ. พระมหา โยธิน ฐานิสโร. พ.ศ. 2542 . หน้า 30	

ปี	เนื้อหา	อ้างอิง	รูปภาพ
พ.ศ. 2520	อำเภอเมืองพะเยาจึงถูกยกฐานะเป็นจังหวัดที่ 72 โดยแยกการปกครองมาจากจังหวัดเชียงราย มีทั้งหมด 7 อำเภอในวันที่ 28 สิงหาคม 2520 ซึ่งปัจจุบันมี 9 อำเภอเพิ่มจากเดิม 2 อำเภอ ได้แก่ อำเภอกู่กวมยาวและอำเภอกู่ซาง	สังคมทางการเมืองการปกครองในอาณาจักรกวมยาว (รัฐพะเยาในอดีต) พระครูโสภณปริยัติสุธี (ศรีบรรตร ภิธมฺโม). พ.ศ. 2549 .หน้า113	
2520	อำเภอพะเยาหลังได้ยกฐานะขึ้นเป็นจังหวัดพะเยา เมื่อ พ.ศ.2520เป็นต้นมา การบริหารราชการ จึงมีการเปลี่ยนแปลงให้รัดกุมยิ่งขึ้น เพื่อการส่งเสริมเรื่องประชากริปไตยให้แก่ประชาชนทุกหมู่บ้าน หมู่บ้านต่าง ๆ ในแต่ละท้องที่ที่ได้ขยายออกไปจำเป็นต้องกำหนดเขตตำบลขึ้นใหม่ เพื่อสะดวกในการควบคุมและส่งเสริมนโยบายออกไปให้ทั่วถึงรวดเร็วเป็นประโยชน์แก่ประชาชน จึงได้กำหนดตำบลขึ้นใหม่มีจำนวน 1 ตำบล คือ 1. ตำบลแม่ใส 2.ตำบลแม่เหนือ 3.ตำบลต้น 4.ตำบลสง 5.ตำบลสันป่าม่วง 6.ตำบลต้า 7.ตำบลต่อม 8.ตำบลท่าจำปี 8.ตำบลใหม่ 10.ตำบลดงเจน 11.ตำบลห้วยแก้ว 12.ตำบลท่าวังทอง 13.ตำบลแม่อิง 14.ตำบลจำปาหวาย 15.ตำบลแม่กา 16.ตำบลแม่ปืม	ความเป็นมาของพะเยา ในอดีต โดยพระธรรมวิมลโมลี วัดศรีโคมคำ อ.เมือง จ.พะเยา. พ.ศ.2550 หน้า 22	

ปี	เนื้อหา	อ้างอิง	รูปภาพ
พ.ศ. 2523	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้วัดศรีโคมคำขึ้นเป็นพระอารามหลวงชั้นตรีชนิดสามัญ และได้สร้างอุโบสถหลังใหม่ขึ้นแล้วเสร็จเมื่อ 2529	บันทึกวัดศรีโคมคำ. พระมหาโยธิน ฐานิสโร. พ.ศ. 2542 . หน้า 54-55	
2526	ได้พบหลักฐานของวัดดีโลกอารามเดิมชาวบ้านเรียกว่าวัดสันธาตุ วัดดีโลกอารามเป็นโบราณสถานแห่งหนึ่งที่จมอยู่ในก้นทะเลสาบ จากหลักฐานศิลาจารึกที่ค้นพบในบริเวณวัดพบว่าเจ้าเมืองพะเยาสร้างขึ้นในราวปีพ.ศ. 2019 – 2029 ในบริเวณที่เรียกว่า “บวงสรวง” ที่ซึ่งเดิมเป็นชุมชนโบราณและมีวัดอยู่มากมาย วัดแห่งนี้มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ เพราะเป็นวัดที่มีผู้ครองเมืองพะเยาได้สร้างถวาย พระเจ้าติโลกราช ในฐานะทรงเป็นกษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่แห่งอาณาจักรล้านนา สร้างถวายโดยยุทธชิริระ เจ้าหมื่นพะเยา ซึ่งจากคำบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่ในพื้นที่ประกอบกับการสำรวจแผนที่เก่า และภาพถ่ายจากอากาศพบว่าบริเวณวัดแห่งนี้และพื้นที่ใกล้เคียง มีร่องรอยซากวัดโบราณประมาณ 7-8 วัดด้วยกัน และในบริเวณวัดดีโลกอารามได้ขุดพบหลวงพ่อศิลา (พระเจ้าก๊วน) เป็นพระพุทธรูปหินทราย ปางมารวิชัย ศิลปะล้านนาสกุลช่างพะเยา ในปีพ.ศ. 2526 แล้วจึงนำไปประดิษฐานไว้ยังวัดศรีโคมคำ	วิทยุวัน ตำนานชีวิต ชุมชนบ้านร่องไฮ มหาวิทยาลัยนเรศวร พะเยา. พ.ศ. 2553 . หน้า 19	

ปี พ.ศ.	เนื้อหา	อ้างอิง	รูปภาพ
2526 (ต่อ)	ต่อมาเมื่อได้มีการบูรณะวัดตโลกอารามจึงได้อันเชิญหลวงพ่อดิลมาประดิษฐาน ณ ที่เดิม ในปัจจุบันเป็นแห่งเดียวในโลกที่มีประเพณีการเวียนเทียนกลางน้ำในวันสำคัญทางศาสนา และเปิดให้นักท่องเที่ยวเข้าสักการะทุกวัน โดยมีท่าเทียบเรืออยู่ที่ท่ากว๊านพะเยาและชุมชนบ้านร่องไฮ		
2536	ได้เกิดผลกระทบจากภัยแล้งทั่วจังหวัดพะเยา	ห้องเรียนภูมิปัญญาล้านนา โฮงเฮียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา จ. เชียงใหม่. พ.ศ. 2548 .หน้า89	
2537	เหตุการณ์น้ำท่วมเมืองพะเยา เมื่อปลายเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2537 บริเวณหน้าวิหารพระเจ้าตนหลวงหลายเป็นหนองน้ำ	ประวัติ ศา สตร์ สัง คม และ วัฒน ธรรม เมือง พะเยา พ.ศ.2538 .หน้า 493	 ประวัติศาสตร์สังคมและวัฒนธรรมเมืองพะเยา. พ.ศ.2538 .หน้า 439

ปี พ.ศ.	เนื้อหา	อ้างอิง	รูปภาพ
2537	ชุมชนบ้านด้าได้จัดการตั้งกรรมการอย่างเป็นทางการมีการจัดการป่าชุมชนที่เป็นรูปธรรม นอกจากนั้นทางคณะกรรมการป่าชุมชนบ้านด้าใน มีหน้าที่เดินตรวจป่าเพื่อป้องกันคนเข้าไปบุกรุกทำลาย อีกทั้งมีการทำแนวกันไฟ เพื่อป้องกันไฟไหม้ป่า โดยตั้งคณะกรรมการป่าชุมชนขึ้นมออกกฎระเบียบ ข้อห้าม และขอความร่วมมือจากทุกภาคในหมู่บ้านช่วยกันรักษาป่าของหมู่บ้านไว้ มีพื้นที่ประมาณ 4,000 ไร่ แบ่งเป็นเขตป่าอนุรักษ์ 3,000 ไร่ ซึ่งบางส่วนทับซ้อนกับเขตอุทยานแห่งชาติดอยหลวง เป็นพื้นที่ป่าซึ่งอุดมสมบูรณ์ มีไม้ขนาดใหญ่ขึ้นอยู่หนาแน่น ทั้งไม้ตะเคียน ประดู่ ยาง เต็ง รัง และอีกหลายชนิด พื้นที่อีกประมาณ 1,000 ไร่ กันไว้เป็นเขตป่าใช้สอย ซึ่งสามารถเข้าไปหาของป่าและใช้ประโยชน์ร่วมกันได้ ภายใต้กฎระเบียบที่วางไว้ หากใครฝ่าฝืนก็มีโทษ นอกจากกฎที่สร้างขึ้นเอง ความเชื่อเรื่องผีของชาวบ้าน ตลอดจนประเพณี พิธีกรรมหลายอย่างล้วนมีส่วนช่วยรักษาป่าเป็นอย่างดีทั้งการบวชป่า การสืบชะตาแม่น้ำ และการเลี้ยงผีขุนน้ำที่มีขึ้นทุกปีในวันแรม 13 ค่ำ เดือน 9 เหนือ	เทียวล้านนาตามหาภูมิปัญญาไทยจารุภัทร วิมุติไศรยธู. พ.ศ. 2550 .หน้า 186	

ปี พ.ศ.	เนื้อหา	อ้างอิง	รูปภาพ
2537 (ต่อ)	โดยชาวบ้านจะร่วมกันจัดของเช่นไห้ว ไต้แก๊ว ไต้แก๊ว 8 ตัว เหล้า 4 ขวด รูปเทียนอย่างละ 2 พร้อมข้าวตอกดอกไม้วีป้าพิริที่หอพิธีกรรมประจำหมู่บ้าน เพื่อความเป็นสิริมงคลให้ฝนตกถูกต้องตามฤดูกาลมีน้ำใช้ในการเกษตร		
2538	มหาวิทยาลัยนเรศวร จัดโครงการกระจายโอกาสทางการศึกษาสู่จังหวัดพะเยาขึ้น โดยมี มี ศ.ดร. สุขสันต์ ธินายบ อธิการบดีเป็นประธาน ตอบสนองนโยบายของทบวงมหาวิทยาลัย ที่สนับสนุนให้มหาวิทยาลัยขยายเขตการศึกษาออกสู่ภูมิภาคโดยมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อยกฐานะเป็นมหาวิทยาลัยเอกเทศในขนาด ทบวงมหาวิทยาลัยจึงได้พิจารณา นำเสนอคณะรัฐมนตรีพิจารณาให้ความเห็นชอบคณะรัฐมนตรีในคราวประชุมเมื่อวันที่ 8 ตุลาคม 2539 ได้มีมติให้ใช้ชื่อว่า วิทยาเขตสารสนเทศพะเยา ระยะเริ่มแรกได้ใช้อาคารของโรงเรียนพะเยาพิทยาคมเป็นการชั่วคราว สำหรับสถานที่ตั้งถาวร มหาวิทยาลัยนเรศวรได้ร่วมกับทางจังหวัดพะเยาจัดหาสถานที่ตั้ง ณ บริเวณ ตำบลแม่กา อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา ประกอบด้วยที่ดินจำนวน 5,727 ไร่ เมื่อการก่อสร้างได้แล้วเสร็จจึงได้ย้ายมาเปิดการเรียนการสอนตั้งแต่ปี 2542 เป็นต้นมา	www.up.ac.th	

ปี พ.ศ.	เนื้อหา	อ้างอิง	รูปภาพ
2540	มีการบูรณะพระวิหารพระเจ้าตนหลวง ทางกรมการศาสนา ได้จัดงบประมาณมาบูรณะวิหารโดยเปลี่ยนโครงสร้างหลังคาบางส่วน ซ่อมหน้าบันหน้าหลัง เปลี่ยนกระเบื้องหลังคาทั้งหมด และฉาบปูนผนังวิหาร	บันทึกวัดศรีโคมคำ.พระมหา โยธิน ฐานิสโร. พ.ศ.2542 .หน้า 30	
2542	มหาวิทยาลัยนเรศวรได้ร่วมกับทางจังหวัดพะเยาจัดทำสถานที่ตั้ง ณ บริเวณ ตำบลแม่กา อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา ประกอบด้วยที่ดินจำนวน 5,727ไร่ เมื่อการก่อสร้างได้เสร็จจึงได้ย้ายมาสถานที่ตั้งถาวรและเปิดการเรียนการสอนตั้งแต่วันที่ 2542 เป็นต้นมา	www.up.ac.th	
2543	ครูบาเทือง นาถศรีโสมบุณยะเปิดทองพระเจ้าตนหลวง ทำ ลวดลายปิดทองประดับเบญจกาน เฉพาะในส่วนที่องค์พระเจ้า ประดิษฐาน	บันทึกวัดศรีโคมคำ.พระมหา โยธิน ฐานิสโร. พ.ศ.2542 .หน้า 30	

ปี	เนื้อหา	อ้างอิง	รูปภาพ
พ.ศ. 2545	โครงสร้างหลังคาพระวิหารพระเจ้าตนหลวงส่วนที่เป็นไม้ถูกปลวกกัดกินจนเสียหายเป็นอันตรายมากในชั้นต้น ได้รับเงินจากภาคเอกชน ร่วมกับงบประมาณจังหวัดพะเยา สร้างเหล็กค้ำยันไว้เป็นการชั่วคราว	บันทึกวัดศรีโคมคำ.พระมหาโยธิน ฐานิสโร. พ.ศ.2542 .หน้า 30	
2545	องค์การบริหารส่วนตำบลแม่สร้อยร่วมกับกรมศิลปากรและประชาชนในเขตบ้านแม่ใส ได้พบซากโบราณสถานกระจัดกระจายอยู่เป็นจำนวนมากซึ่งอยู่ริมกว๊านพะเยา ตลอดจนโบราณสถานกลุ่มนี้มีความสัมพันธ์เป็นอย่างดีกับประวัติศาสตร์ของชุมชนโบราณในกว๊านพะเยา ซึ่งปัจจุบันจมอยู่ใต้กว๊านหลังจากการก่อสร้างประตูกันแม่น้ำอิงของกรมประมง จากการสำรวจโบราณสถานร่วมกันทั้งหน่วยงานภาครัฐและเอกชนพบว่ามีเนินโบราณสถานจำนวน 12 รายการ ตลอดจนโบราณวัตถุทั้งเสาดอกบัว ฐานเสาพระพุทธรูป ช้าง สกูปที่ทำจากหินที่ทราย และภาชนะดินเผาจากเตาเผาในท้องถิ่น ในเวลาต่อมาได้มีการขุดแต่งโบราณสถานบางส่วนและจัดสร้างอาคารถาวรเพื่อเผยแพร่นิทรรศการเกี่ยวกับโบราณสถานกลุ่มบ้านร่องไฮ แต่ได้ถูกทิ้งร้างว่างเปล่าเพราะขาดคนดูแลงบประมาณในการดูแล แต่ในปัจจุบันชาวบ้านในชุมชนได้รวมตัวกัน	วิทยานิพนธ์ ด้านานชีวิต ชุมชนบ้านร่องไฮ มหาวิทยาลัยนเรศวร พะเยา. พ.ศ. 2553 .หน้า 18	

ปี พ.ศ.	เนื้อหา	อ้างอิง	รูปภาพ
2545 (ต่อ)	เพื่อรับบริจาคสิ่งของเครื่องใช้ในการประกอบอาชีพต่างๆ เพื่อจัดทำอาคารหลังนี้เป็นพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นของชุมชนขึ้นโบราณสถานที่พบในพื้นที่ของชุมชนบ้านร่องไฮสามารถแบ่งได้เป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มโบราณสถานที่พบในกว๊านพะเยา และกลุ่มโบราณสถานที่พบบนบก		
2547	ได้รับการบูรณะซ่อมแซมเสริมความมั่นคงโครงสร้างคาพระวิหารพระเจ้าตนหลวง	บันทึกวัดศรีโคมคำ.พระมหา โยธิน ฐานิสโร. พ.ศ.2542 .หน้า 30	
2547	ได้มีการริเริ่มขุดค้นศึกษาแหล่งเตาเผาเวียงบัวเมื่อกลางปี 2547 จากอาจารย์ปัทมา สมิตะสิริ อาจารย์ประจำสำนักวิชาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร วิทยาเขตสารสนเทศพะเยา (ถึงแก่กรรมแล้ว) หัวหน้าโครงการการศึกษาวิจัยเพื่อส่งเสริมการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศตำบลแม่กา อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา	อารยะพะเยาที่แหล่งเตาเวียงบัว. สายนต์ ไพรัชญาจิตร. พ.ศ. 2555. หน้า33	
2548	เมื่อเดือนมีนาคม – เมษายน พ.ศ. 2548 ศาสตราจารย์สายนต์ ไพรัชญาจิตร นำนักศึกษาคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เข้ามาฝึกภาคปฏิบัติด้านสังคมสงเคราะห์ชุมชนและการพัฒนาชุมชน ร่วมกับชาวบ้านบัว และ	อารยะพะเยาที่แหล่งเตาเวียงบัว. สายนต์ ไพรัชญาจิตร. พ.ศ.2555 .หน้า10-11	

ปี พ.ศ.	เนื้อหา	อ้างอิง	รูปภาพ
2548 (ต่อ)	คณะทำงานโครงการการศึกษาและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศตำบลแม่กา อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา ดำเนินการชุดต้นศึกษาทางโบราณคดี และอนุรักษ์หลุมชุดต้นศึกษาทางโบราณคดีที่มีเศษเครื่องถ้วยชาม และซากเตาเผาเครื่องถ้วยชามในแหล่งโบราณคดี 2 แห่ง คือ เตาพ่ออ้อยแดง และแหล่งเตาแก้มะเฟืองสำหรับพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมของชุมชนบ้านบัว ซึ่งการชุดต้นทางโบราณคดีครั้งนี้เป็นการชุดต้นทางโบราณคดีแบบมีส่วนร่วมที่มีชาวบ้านบัวทุกเพศทุกวัยเข้าร่วมกิจกรรมเกือบ 500 คนมีกิจกรรมการชุดต้นทางโบราณคดีในเวลากลางคืนเป็นครั้งแรกในประเทศไทย และที่สำคัญในการชุดต้นศึกษาได้พบหลักฐานการผลิตเครื่องถ้วยชามเนื้อแกร่งชนิดเคลือบในสมัยพญางำเมือง และพบลวดลายภูมิจักรวาลที่เป็นอัตลักษณ์ของเครื่องถ้วยแหล่งเตาพะเยาที่เวียงบัวหลายแบบ เช่น รูปสิงห์ ลายอนันตวัฏฐะ ลายปลา ฯลฯ ซึ่งไม่เคยพบในแหล่งเตาอื่นๆ ทั้งในประเทศไทย และในประเทศอื่นในทวีปเอเชียมาก่อน และเมื่อชุดต้นเสร็จแล้ว ชาวบ้านบัวได้ตัดสินใจอนุรักษ์หลุมชุดต้นที่มีเศษเครื่องถ้วยชาม และซากเตาเผาทั้งในแหล่งเตาพ่ออ้อยแดง และเตาแก้มะเฟือง จัดทำเป็น		 การชุดต้นศึกษาแบบมีส่วนร่วมที่กลุ่มเตาแก้มะเฟือง เมื่อเดือนเมษายน 2548 (อารยะพะเยาที่แหล่งเตาเวียงบัว.สา ยันต์ ไพรัชญาจิตร:2555)

ปี	เนื้อหา	อ้างอิง	รูปภาพ
พ.ศ. 2548 (ต่อ)	พิพิธภัณฑ์แหล่งเรียนรู้โดยสร้างอาคารชั่วคราวโครงสร้างไม้ไผ่หลังคามุงด้วยหญ้าคาคลุมหลุมขุดค้น และเปิดให้บริการแก่ผู้สนใจเข้าศึกษาเที่ยวชม และในปี พ.ศ. 2548 มีผู้คนสนใจเดินทางเข้าไปศึกษา และเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์หลุมขุดค้นเตาโบราณบ้านบัวราว 5,000 คน		
2549	จากกระบวนการโบราณคดีชุมชน ความเก่าแก่ และความแปลกใหม่ของหลักฐานทางโบราณคดี ทำให้พิพิธภัณฑ์เตาเผาโบราณบ้านบัวได้รับความสนใจจากนักศึกษา นักเรียน นักท่องเที่ยวทั่วไป รวมทั้งนักธุรกิจที่สนใจเรื่องการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมมากขึ้น ซึ่งในปีนี้อาจารย์ปัทมา สมิตะสิริ ยังคงดำเนินงานโครงการการศึกษา และพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ต่อยอดแม่ข่าย อย่างต่อเนื่อง โดยโครงการฯ ให้ความสำคัญเรื่องการพัฒนาหลุมขุดค้นทางโบราณคดีที่เตาฟ่อ้อยแต่ง และมีการผสมผสานให้นักวิชาการพิพิธภัณฑ์ยั่งยืนมากขึ้น มีการประชาสัมพันธ์ข้อมูล และความเคลื่อนไหวของพิพิธภัณฑ์ออกเผยแพร่ตามสื่อต่างๆ มากขึ้น จนในที่สุด คุณชัย โสภณพนิช ประธานมูลนิธิกรู๊ปประกันภัย เกิดความสนใจเรื่องราวของพิพิธภัณฑ์แหล่งเตาโบราณบ้านบัว และ ประสงค์จะมีส่วนร่วม	อารยะพะเยาที่แหล่งเตาเวียงบัว. สายนต์ โพธิ์ราชเจริญ. พ.ศ. 2555. หน้า 11-12	

ปี พ.ศ.	เนื้อหา	อ้างอิง	รูปภาพ
2549 (ต่อ)	ในการอนุรักษ์และพัฒนาพิพิธภัณฑ์แหล่งเตาโบราณแห่งนี้ สภาพปัญหาเร่งด่วนที่จะต้องจัดสร้างอาคารพิพิธภัณฑ์ถาวร กลุ่มหลุมตุ๋นดินที่กำลังเสื่อมสภาพ และแนวทางการพัฒนาศักยภาพของชาวบ้าน ในชุมชนบ้านบัวให้มีอาชีพผลิตเครื่องถ้วยชามที่ระลึกตามศิลปเครื่องถ้วย สมัยโบราณที่จัดแสดงอยู่ในพิพิธภัณฑ์ และมีผลต่อการอนุรักษ์แหล่งโบราณคดีเมืองโบราณเวียงบัว และแหล่งเตาอื่นๆ ที่ยังไม่ได้ขุดค้น อาจารย์ ปัทมา สมิตะสิริ หัวหน้าโครงการวิจัยและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศตำบลแม่กาฯ ได้จัดทำโครงการพัฒนาพิพิธภัณฑ์ เสนอต่อมูลนิธิกรุงเทพประกันภัย และบริษัท กรุงเทพประกันภัยจำกัด (มหาชน) ได้รับเงินอนุมัติเงินทุนสนับสนุนกิจกรรมการวิจัยและพัฒนาโบราณคดีชุมชนบ้านบัว เป็นเงิน 4,000,000 บาท สำหรับสร้างอาคารพิพิธภัณฑ์ และอนุรักษ์หลักฐานทางโบราณคดีในหลุมตุ๋นดิน การสร้างโรงงานเครื่องปั้นดินเผาของชุมชน และการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน โดยมูลนิธิกรุงเทพประกันภัยให้การสนับสนุนเงินทุนดังกล่าวในลักษณะโครงการวิจัยผ่านมหาวิทยาลัยนครสวรรค์ วิทยาเขต สารสนเทศพะเยา		

ปี พ.ศ.	เนื้อหา	อ้างอิง	รูปภาพ
2553	เมื่อวันที่ 12 กรกฎาคม 2553 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ได้มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ตราพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยพะเยา พ.ศ. 2553 ขึ้น และประกาศในราชกิจจานุเบกษา เมื่อวันที่ 16 กรกฎาคม 2553 จึงถือว่า มหาวิทยาลัยพะเยา ได้แยกออกจากมหาวิทยาลัยนเรศวร เป็นมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ ที่เป็นส่วนราชการอย่างเต็มรูปแบบ ถือได้ว่าเป็นข่าวที่น่ายินดีสำหรับชาวจังหวัดพะเยา ที่มีสถาบันอุดมศึกษาที่มีคุณภาพผ่านการผลิตบัณฑิตและมหาบัณฑิตออกมาใช้สังคมและประเทศชาติอย่างมากาย ด้วยการนำของอธิการบดีและคณะผู้บริหารที่มีประสบการณ์และวิสัยทัศน์ที่รัดกุมไปข้างหน้าอย่างไม่หยุดยั้งเพื่อให้มหาวิทยาลัยพะเยาเป็นมหาวิทยาลัยสมบูรณ์แบบอย่างแท้จริง	www.up.ac.th	

ลักษณะทางสถาปัตยกรรมในเขตอำเภอเมืองพะเยา

จากการศึกษาเกี่ยวกับลักษณะทางสถาปัตยกรรมในเขตอำเภอเมืองพะเยา มีผลการศึกษา ดังต่อไปนี้

3.1 ส่วนอาคารพักอาศัย

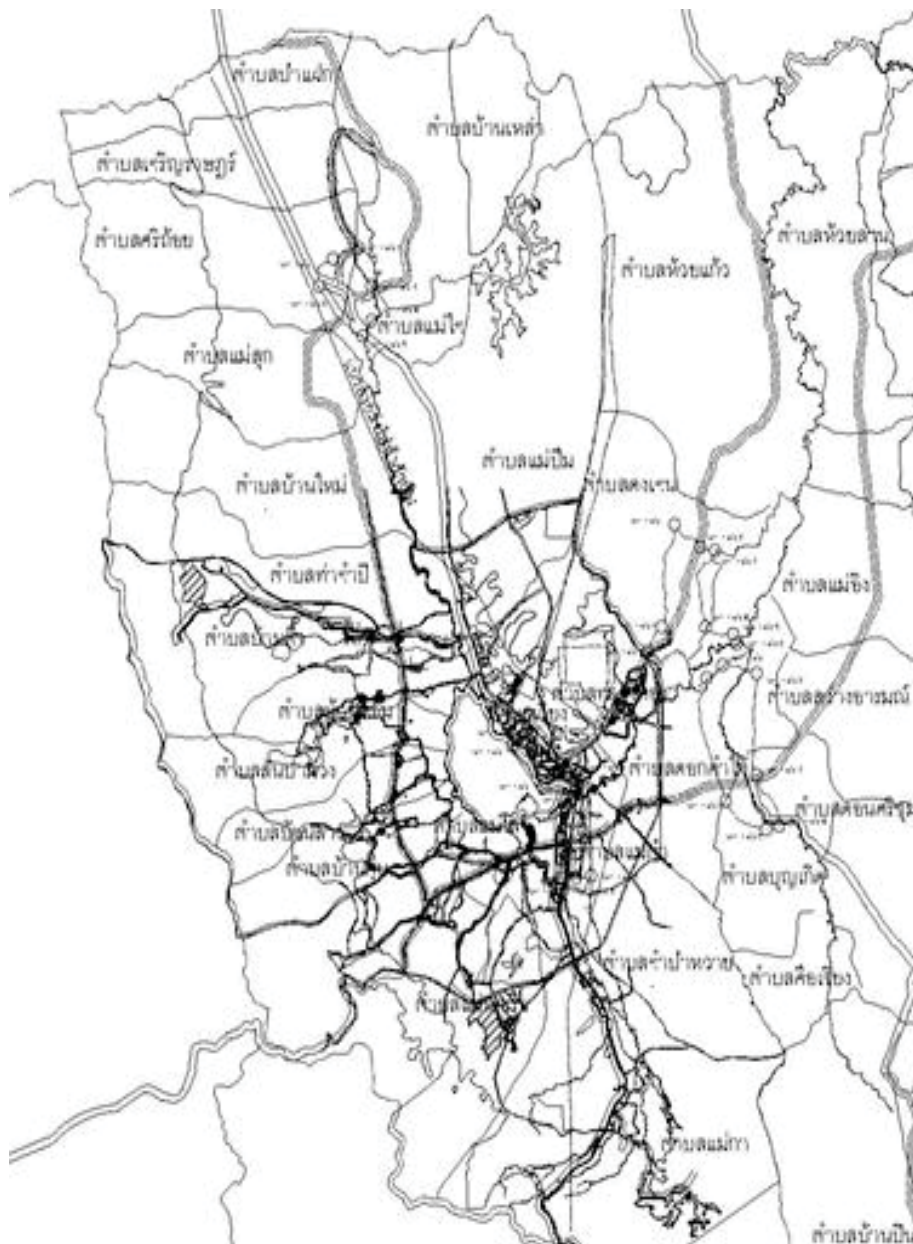
3.2 ส่วนอาคารร้านค้า

3.3 ส่วนอาคารศาสนา

ขอบเขตพื้นที่การศึกษาวิจัย

การศึกษาทางด้านสถาปัตยกรรมในเขตอำเภอเมืองจังหวัดพะเยา ทีมคณะนักวิจัยได้ดำเนินการสำรวจงานสถาปัตยกรรมซึ่งประกอบด้วยการสำรวจสถาปัตยกรรมประเภทอาคารทางศาสนา งานสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นประเภทอาคารเรือนร้านค้าในเขตเมือง และงานสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นประเภทเรือนพักอาศัยพื้นถิ่นในเขตชนบท ทั้งนี้การศึกษางานสถาปัตยกรรมครอบคลุมการศึกษาในพื้นที่เขตอำเภอเมือง จังหวัดพะเยา มีพื้นที่ทั้งหมด 842.08 ตร.กม. จำนวน 172 หมู่บ้าน ทั้งหมด 15 ตำบล มีรายละเอียด ดังนี้

1. ตำบลเวียง	12. ตำบลแม่ใส
2. ตำบลแม่ต๋ำ	13. ตำบลบ้านสา
3. ตำบลแม่นาเรื่อ	14. ตำบลท่าจำปี
4. ตำบลบ้านต๋น	15. ตำบลสันป่าม่วง
5. ตำบลบ้านต้า	
6. ตำบลบ้านต๋อม	
7. ตำบลแม่ปืม	
8. ตำบลแม่กา	
9. ตำบลบ้านใหม่	
10. ตำบลจำปาหวาย	
11. ตำบลท่าวังทอง	

ภาพที่ 3.1: พื้นที่เขตอำเภอเมืองพะเยา

ที่มา : จากสำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดพะเยา

3.1 ส่วนอาคารพักอาศัย

1) การสำรวจงานสถาปัตยกรรมประเภทอาคารพักอาศัย

การสำรวจพื้นที่สถาปัตยกรรมอาคารในเขตอำเภอเมือง เพื่อแสดงให้เห็นสภาพของสังคมและวิถีแห่งวัฒนธรรมในอดีต ที่มิวิจัยจึงเน้นการสำรวจงานอาคารพักอาศัยประเภทเรือนพื้นถิ่นที่อยู่ในเขตเมืองซึ่งการศึกษาจากการสำรวจพบว่า เรือนพื้นถิ่นในเขตเมืองที่ยังคงอยู่สภาพที่มีการใช้งานปกติและยังสามารถเข้าไปดำเนินศึกษาวิจัยนั้นพบว่าอยู่ในเขตพื้นที่ตำบลแม่น้ำเรือ ในหมู่ที่ 9 10 11 17 18 19 ซึ่งจากการสำรวจเบื้องต้นพบว่าในพื้นที่ดังกล่าวพบเรือนพื้นถิ่นที่มีอายุการก่อสร้างตั้งแต่ 40 – 60 ปี พบว่ามีจำนวนทั้งหมด 15 หลัง ที่หลงเหลืออยู่ในสภาพที่มีการใช้งานและปล่อยรกร้างในบางหลัง

ภาพที่ 3.2: แสดงผังแสดงพื้นที่เขตตำบลแม่น้ำเรือ

ที่มา : การเสกตภาพจากแผนที่ทางอากาศ โดย อรทัย มหาวรรณ

ภาพที่ 3.3: แสดงผังหมู่บ้านพื้นที่สำรวจทางสถาปัตยกรรมประเภทเรือนพื้นถิ่น หมู่ที่ 9 10 11 17 18 และ 19
ที่มา : การเสกตภาพจากแผนที่ทางอากาศ โดย ortsy มหารณณ

ตารางที่ 3.1 แสดงพิกัดตำแหน่งอาคารที่ดำเนินการสำรวจประเภทบ้านมีดังนี้

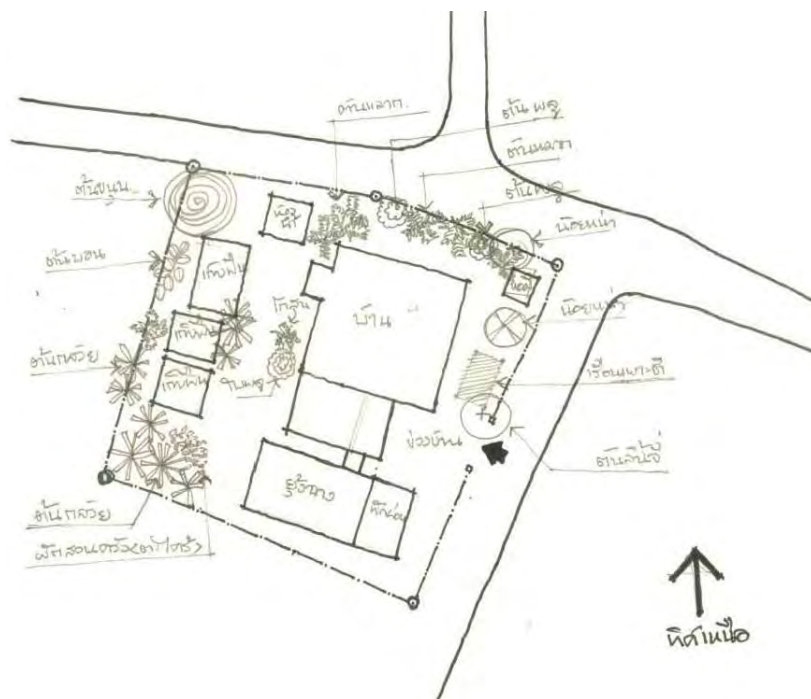
ลำดับ	ชื่อเจ้าของอาคาร	พิกัดตำแหน่งระบบ GPS(N)	พิกัดตำแหน่งระบบ GPS(E)
1	นางต้อมแก้ว สุขขัง	19° 7'0.60"N	99°51'1.12"E
2	นางแสงแก้ว วันทา	19° 7'2.52"N	99°51'2.28"E
3	นายอนันต์ พ้อคำ	19° 6'51.77"N	99°50'54.21"E
4	นางภาวิณี ชันรัฐ	19° 6'47.35"N	99°50'49.98"E
5	นายณัฐพงษ์ บุญเรือง	19° 6'50.13"N	99°50'50.37"E
6	นายไข่ ยะตา	19° 6'50.47"N	99°50'49.58"E
7	นางเหลียม ปัญญาวงศ์	19° 7'0.48"N	99°51'7.61"E
8	นายแก้วมา นนท์ทะกา	19° 7'6.24"N	99°51'5.90"E
9	นายสม ใจเสมอ	19° 6'43.44"N	99°50'52.77"E
10	นายมัว อุปาปิง	19° 6'48.10"N	99°50'55.84"E
11	นายน้อย ทะปัญญา	19° 7'3.17"N	99°51'1.24"E
12	นายศรีนวล ปัญญาวงศ์	19° 6'58.28"N	99°51'6.35"E
13	นายเหรียญทอง ปัญญาวงศ์	19° 6'56.56"N	99°51'7.40"E
14	นายธีรยุทธ วาเพชร	19° 6'58.90"N	99°51'11.49"E
15	นางต้อม อุปาปิง	19° 6'57.33"N	99°51'2.73"E

หมายเหตุ ระบบการแสดงตำแหน่งพิกัดของอาคารที่ใช้สำรวจ จากโปรแกรม Google Earth

การสำรวจข้อมูลทางสถาปัตยกรรมอาคารพักอาศัย ประเภทเรือนพื้นดิน
กรณีศึกษาชุมชนบ้านแม่นาเรือ ตำบลแม่นาเรือ อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา ประกอบด้วยการศึกษา
เรือนพื้นดินในหมู่บ้าน หมู่ที่ 9 10 11 17 18 19 จำนวน 15 หลัง รายละเอียด ดังนี้

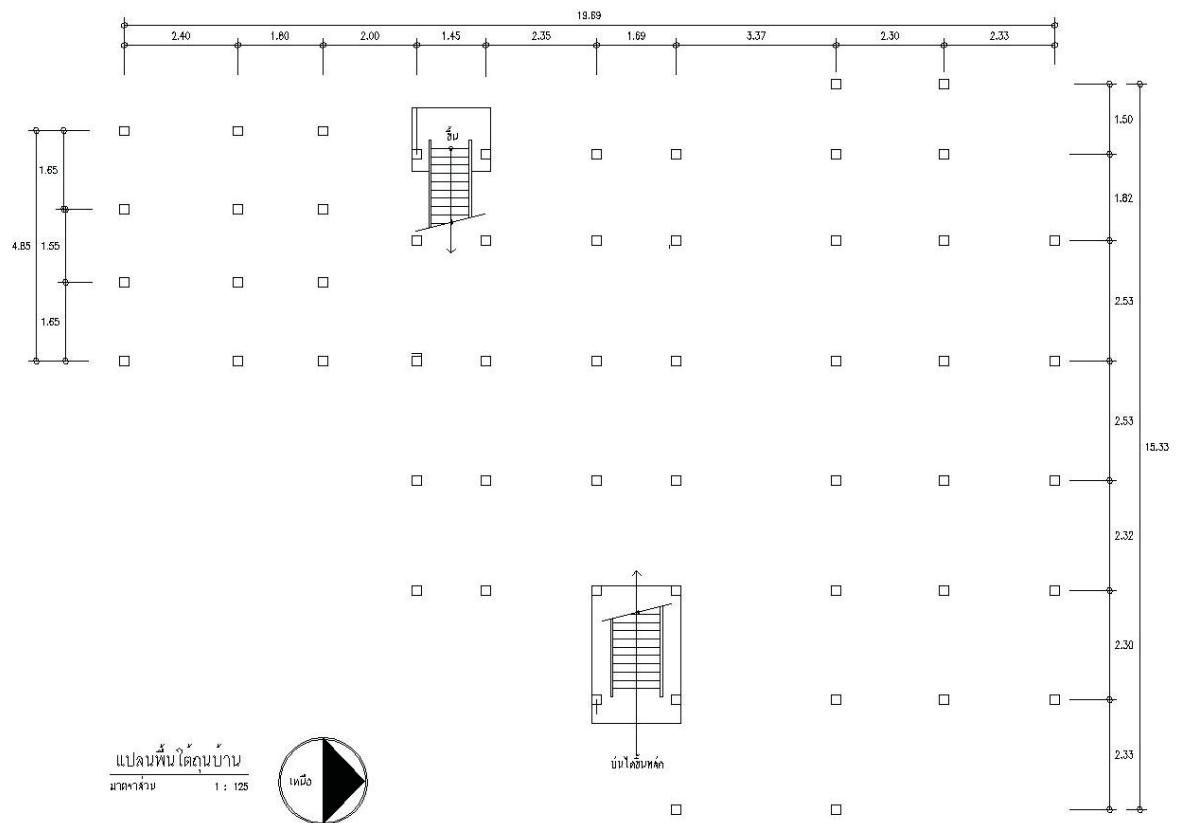
ลำดับที่ 001

เจ้าของบ้าน = นางต๋อมแก้ว สุขัง

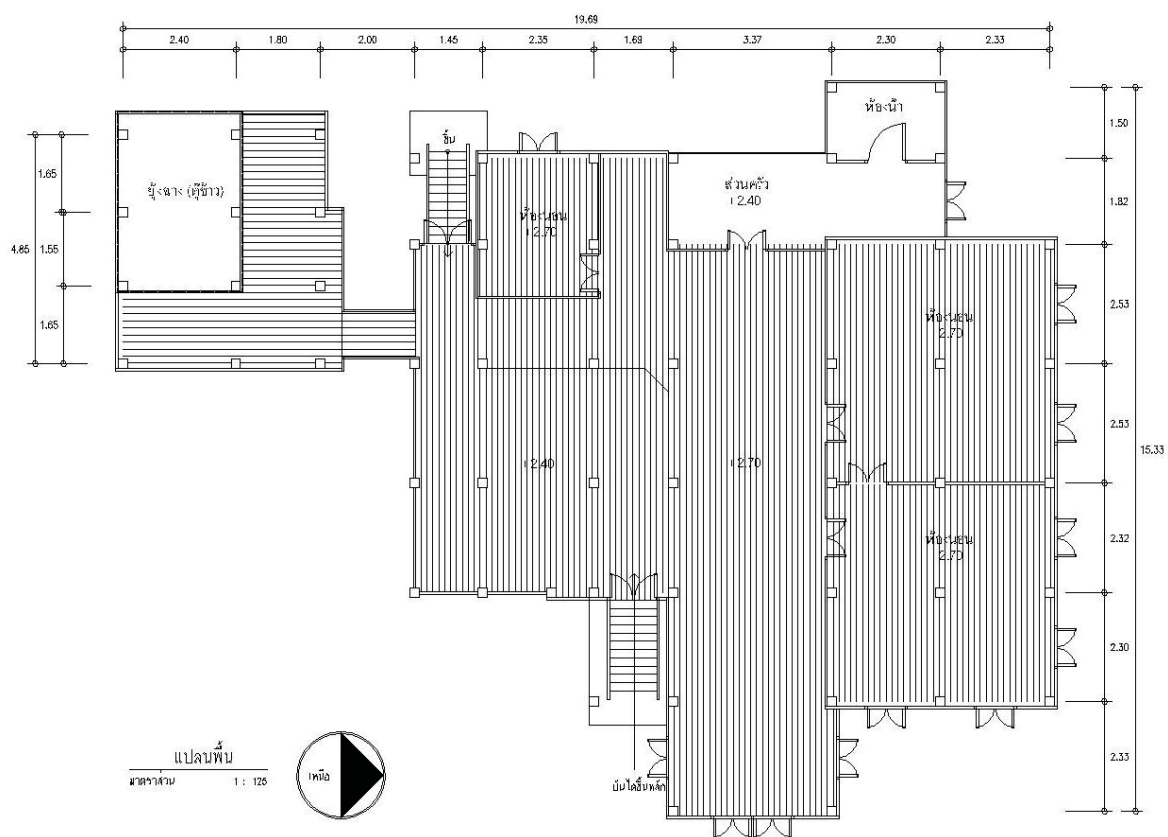
ภาพที่ 3.4: แสดงผังบริเวณบ้าน นางต๋อมแก้ว สุขัง

ที่มา : จากการสำรวจพื้นที่หมู่บ้านแม่นาเรือ ตำบลแม่นาเรือ อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

ภาพที่ 3.5: แสดงแปลนบ้าน นางต้อมแก้ว สุขขัง

ที่มา : จากการสำรวจพื้นที่หมู่บ้านแม่นาเรือ ตำบลแม่นาเรือ อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

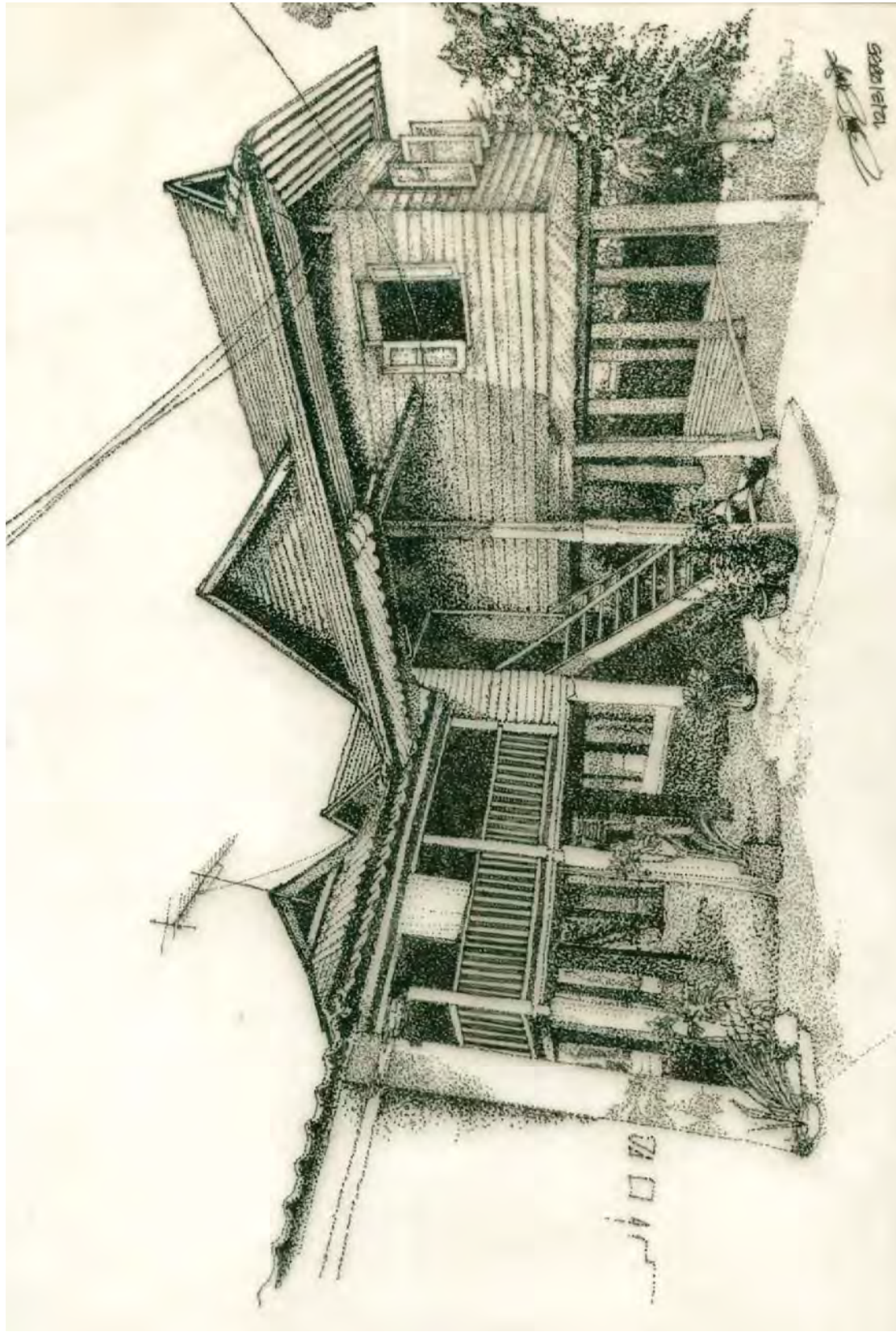

ภาพที่ 3.6: แสดงแปลนบ้าน นางต๋อมแก้ว สุวัง

ที่มา : จากการสำรวจพื้นที่หมู่บ้านแม่นาเรือ ตำบลแม่นาเรือ อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

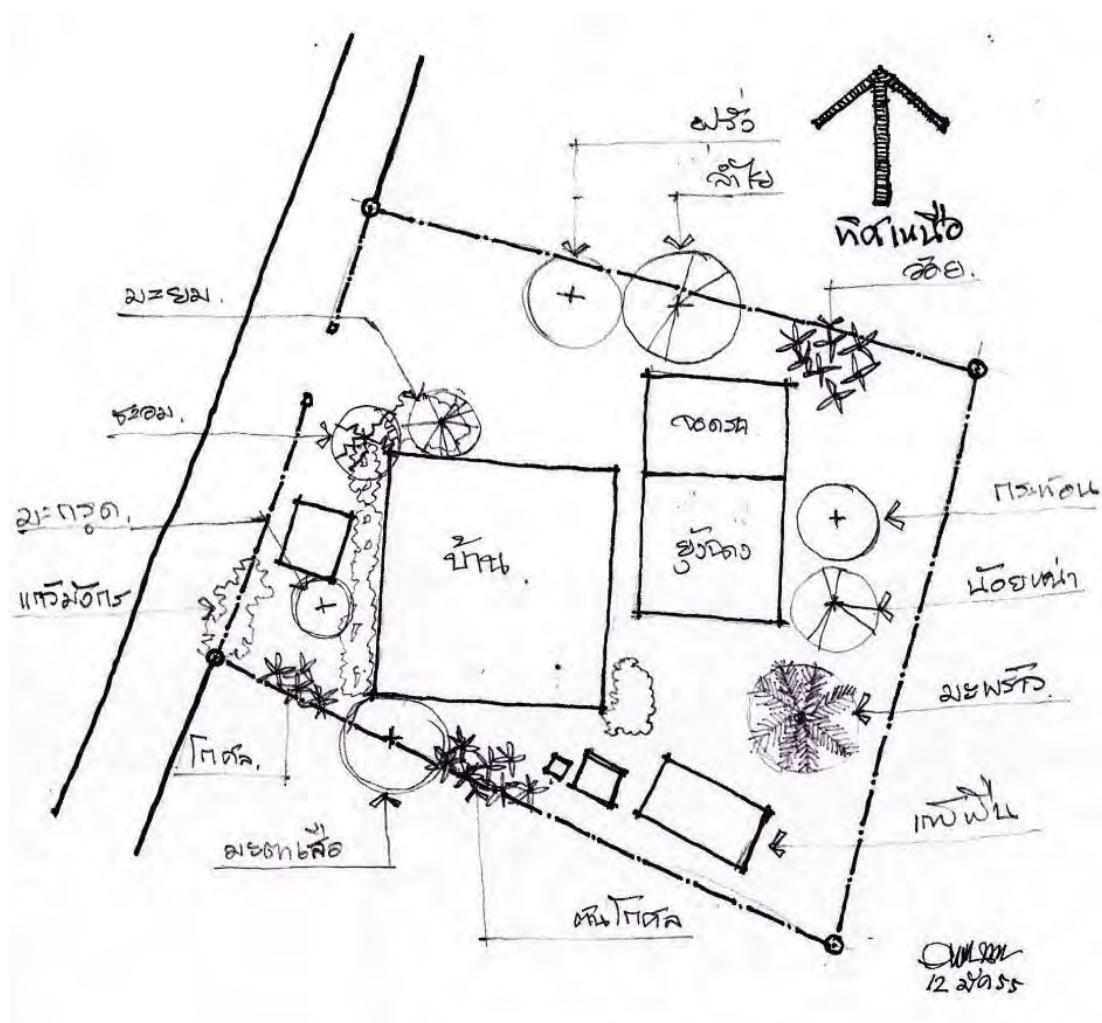
ภาพที่ 3.7: ภาพแสดงสภาพทั่วไปของบ้าน นางต้อมแก้ว สุขัง
ที่มา : จากการสำรวจพื้นที่หมู่บ้านแม่นาเรือ ตำบลแม่นาเรือ อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

ภาพที่ 3.8: ภาพแสดงสภาพทั่วไปของบ้าน นางต้อมแก้ว สุขัง
ที่มา : จากการสำรวจพื้นที่หมู่บ้านแม่นาเรือ ตำบลแม่นาเรือ อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

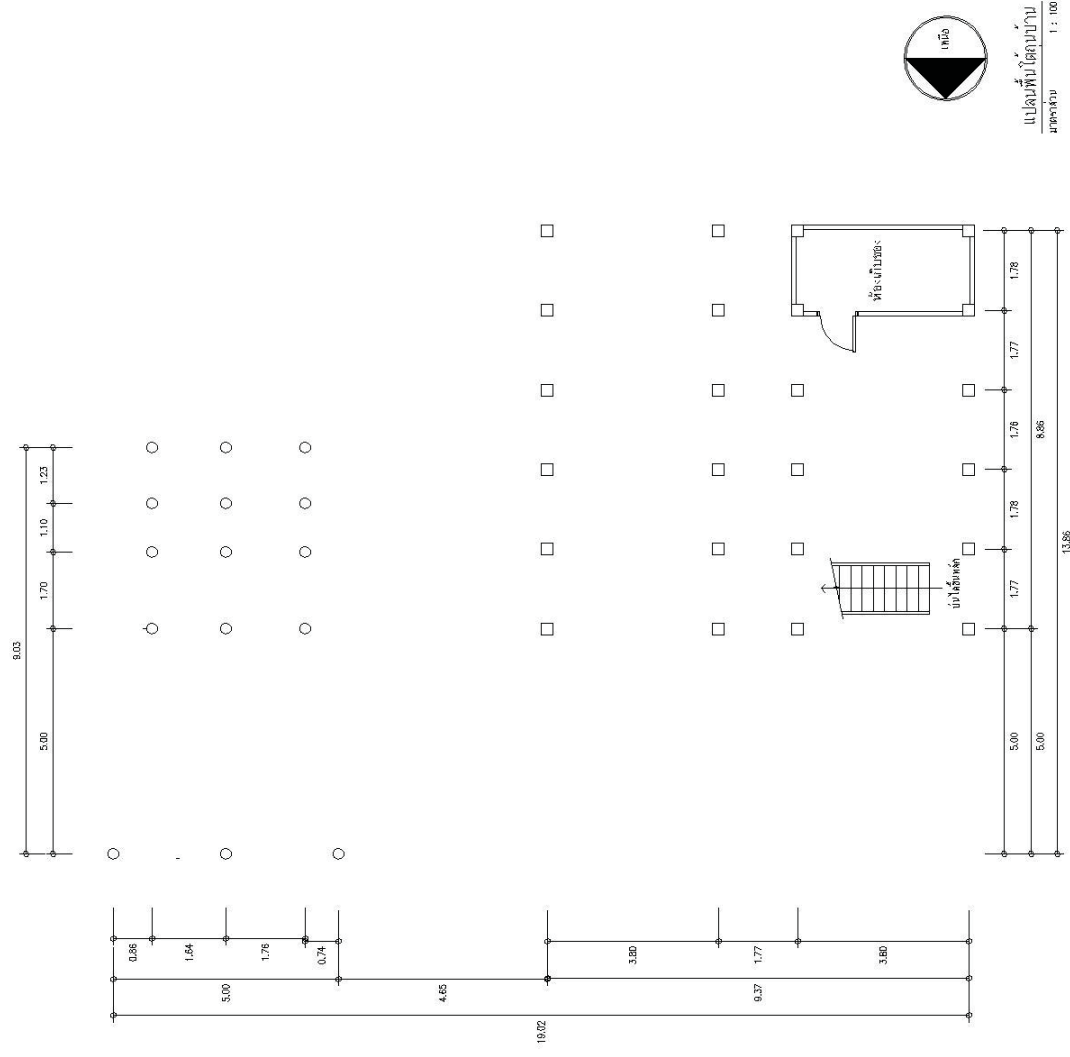
ลำดับที่ 002

เจ้าของบ้าน : นางแสงแก้ว วันทา

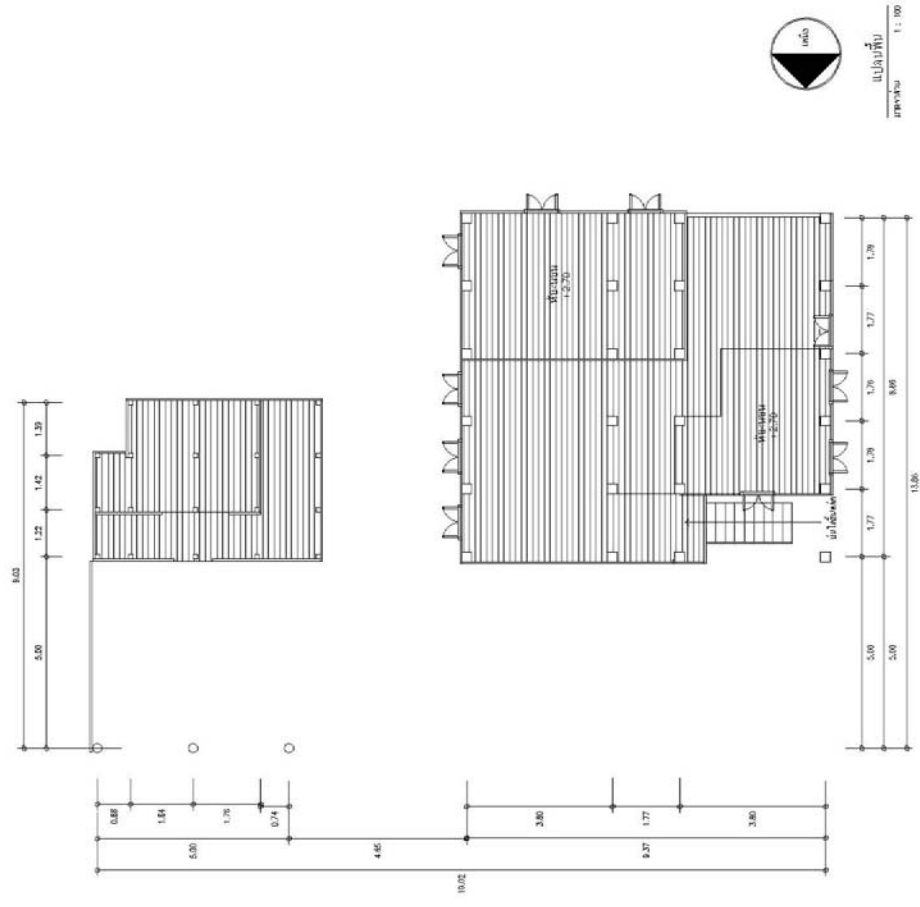

ภาพที่ 3.9: แสดงผังบริเวณบ้าน นางแสงแก้ว วันทา

ที่มา : จากการสำรวจพื้นที่หมู่บ้านแม่นาเรือ ตำบลแม่นาเรือ อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

ภาพที่ 3.10: ภาพแสดงสภาพทั่วไปของบ้าน นางแสงแก้ว วันทา
ที่มา : จากการสำรวจพื้นที่หมู่บ้านแม่เรือ ตำบลแม่เรือ อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

ภาพที่ 3.11: ภาพแสดงสภาพทั่วไปของบ้าน นางสาวแก้ว วันทา
ที่มา : จากการสำรวจพื้นที่หมู่บ้านแม่เหนือ ตำบลแม่เหนือ อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

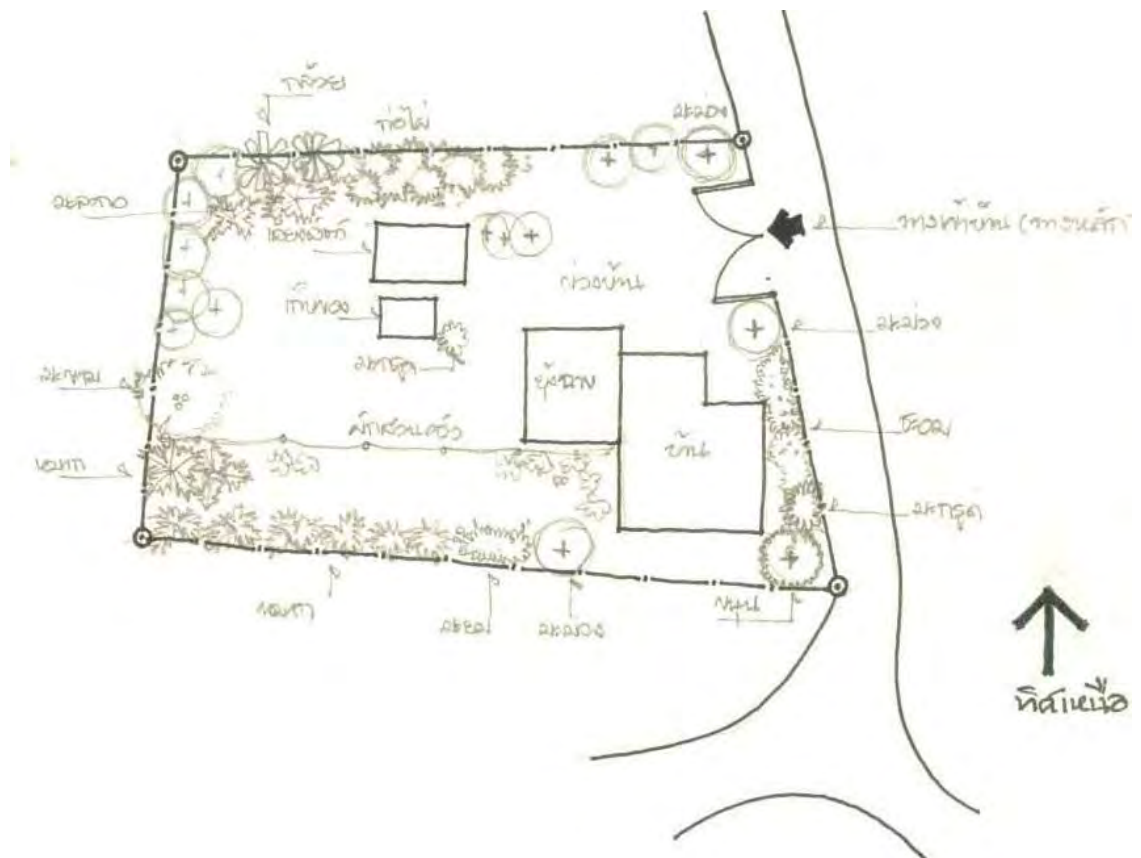

ลำดับที่ 003

เจ้าของบ้าน : นายอนันต์ พ็อคำ

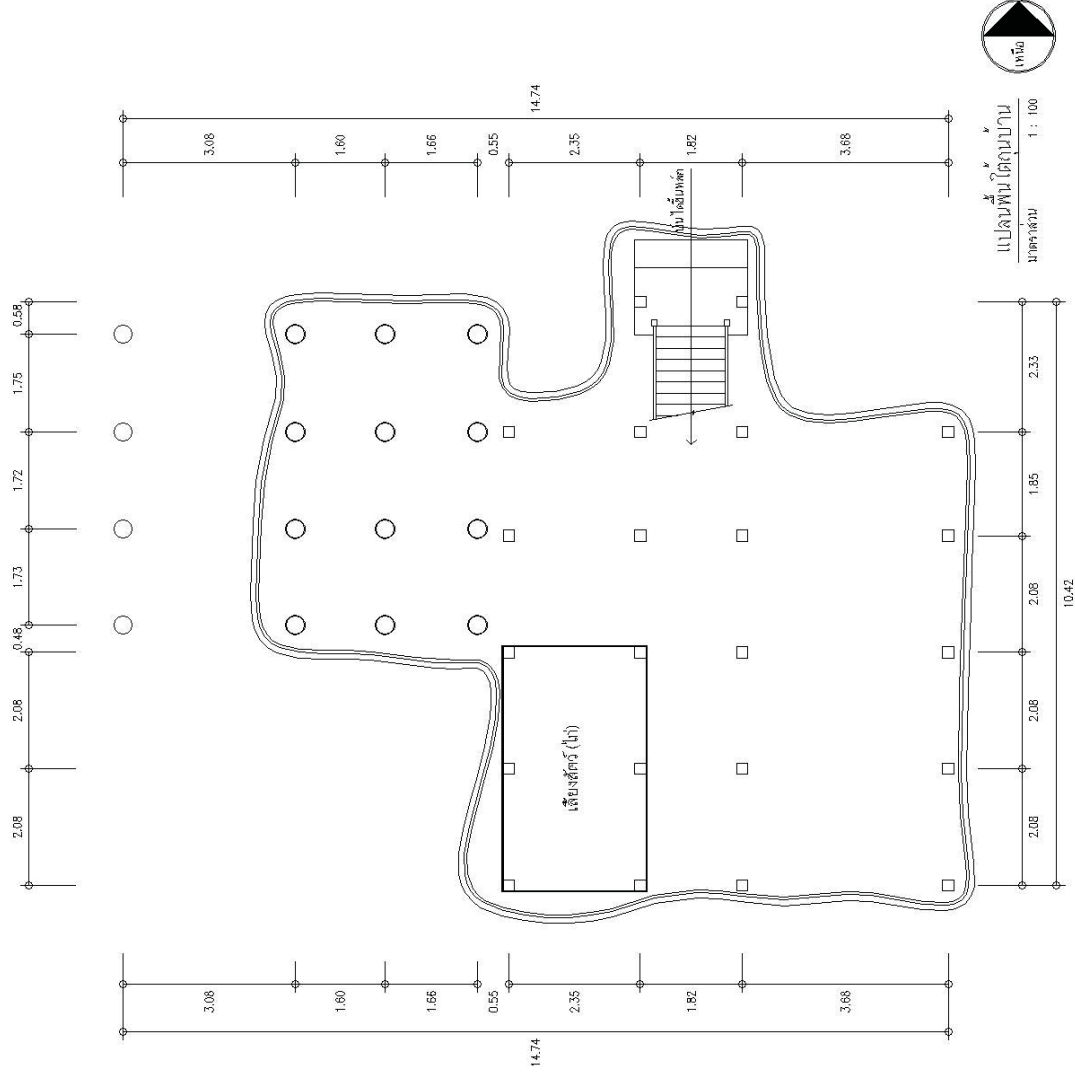
ภาพที่ 3.12: ภาพแสดงสภาพทั่วไปของบ้าน นางแสงแก้ว วันทา

ที่มา : จากการสำรวจพื้นที่หมู่บ้านแม่นาเรือ ตำบลแม่นาเรือ อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

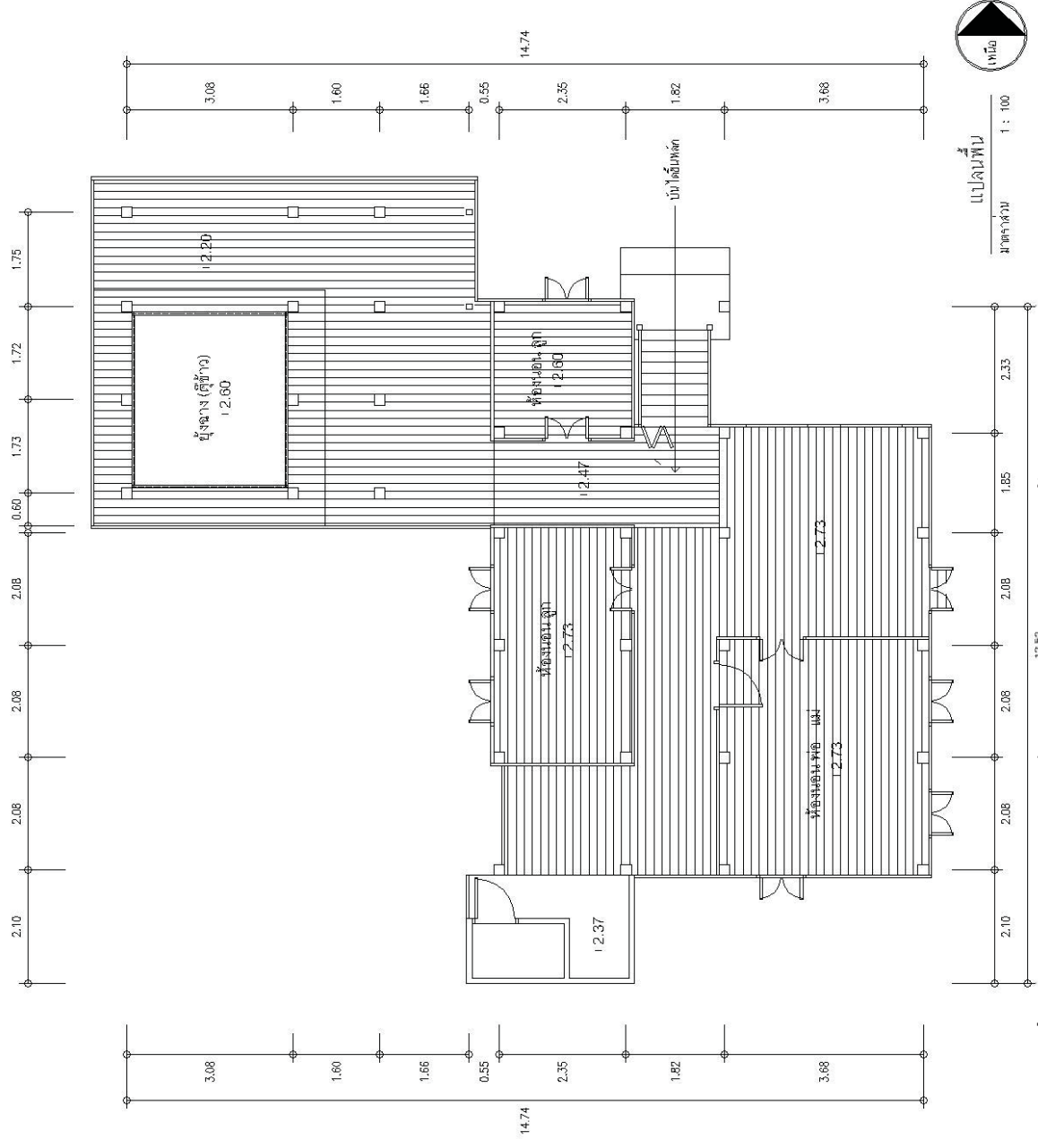

ภาพที่ 3.13: แสดงผังบริเวณบ้าน นายอนันต์ พ้อคำ

ที่มา : จากการสำรวจพื้นที่หมู่บ้านแม่นาเรือ ตำบลแม่นาเรือ อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

ภาพที่ 3.14: ภาพแสดงสภาพทั่วไปของบ้าน นายอนันต์ พ่อคำ
ที่มา : จากการสำรวจพื้นที่หมู่บ้านแม่เหนือ ตำบลแม่เหนือ อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

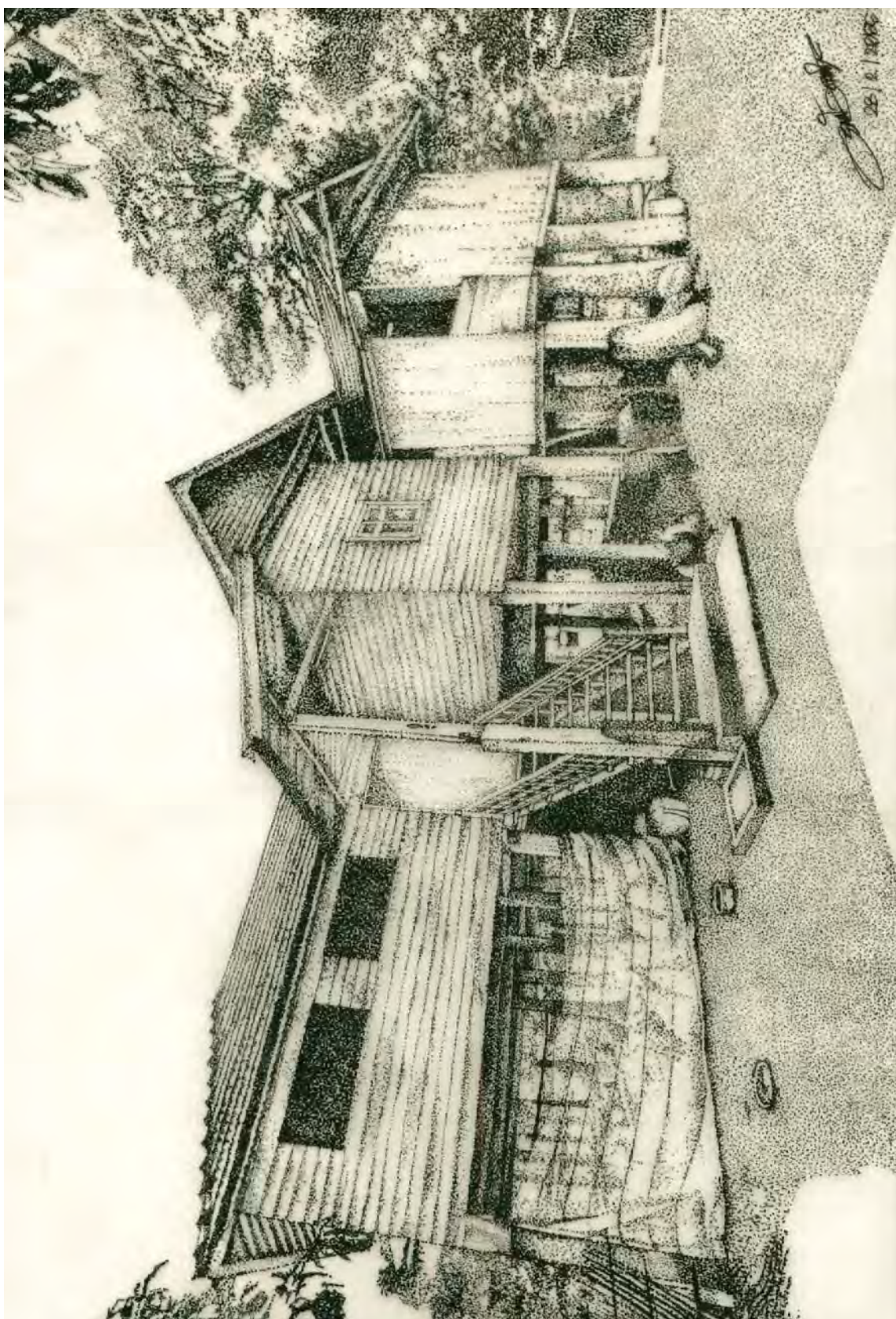

ภาพที่ 3.15: ภาพแสดงสภาพทั่วไปของบ้าน นายอนันต์ พ่อคำ
ที่มา : จากการสำรวจพื้นที่หมู่บ้านแม่เหนือ ตำบลแม่เหนือ อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

ภาพที่ 3.16: ภาพแสดงสภาพทั่วไปของบ้าน นายอนันต์ พ่อคำ

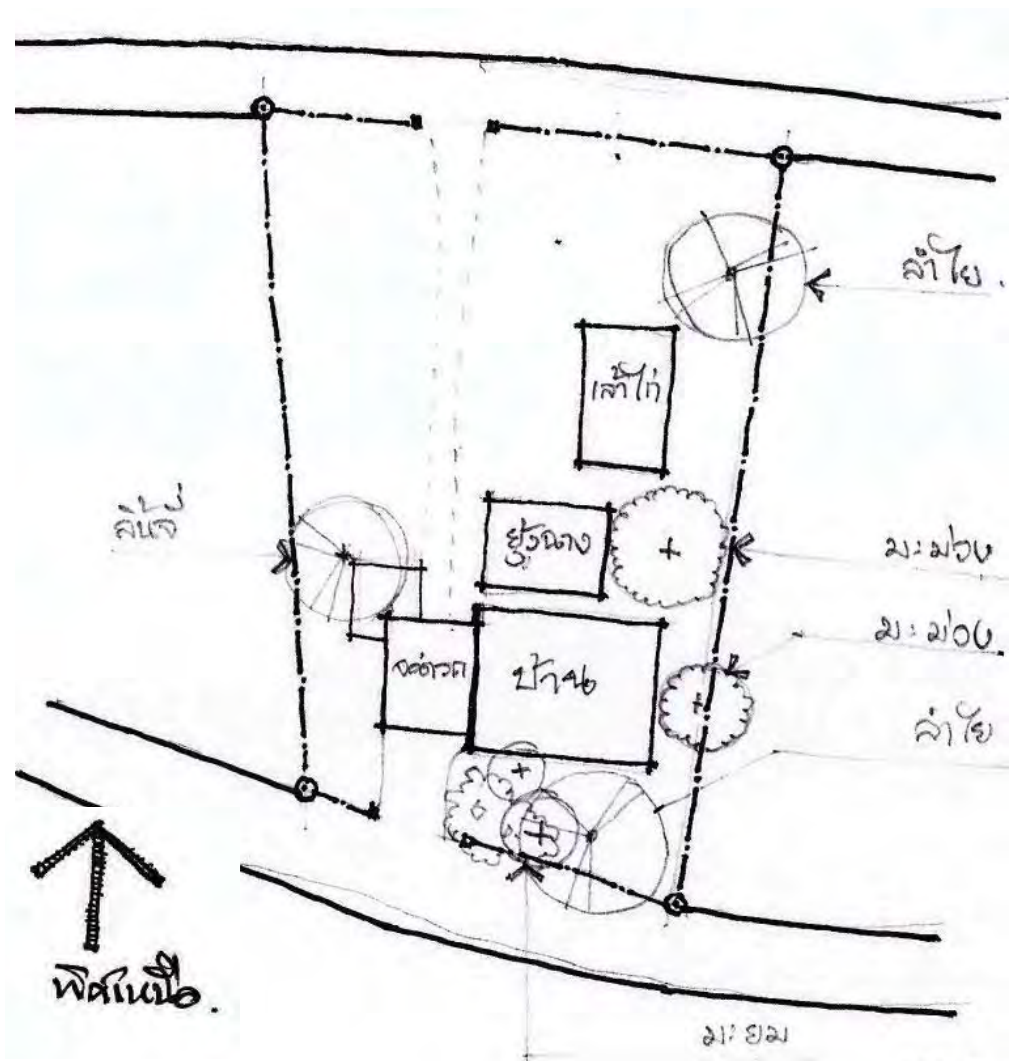
ที่มา : จากการสำรวจพื้นที่หมู่บ้านแม่นาเรือ ตำบลแม่นาเรือ อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

ภาพที่ 3.17: ภาพแสดงสภาพทั่วไปของบ้าน นายอนันต์ พ่อคำ
ที่มา : จากการสำรวจพื้นที่หมู่บ้านแม่นาเรือ ตำบลแม่นาเรือ อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

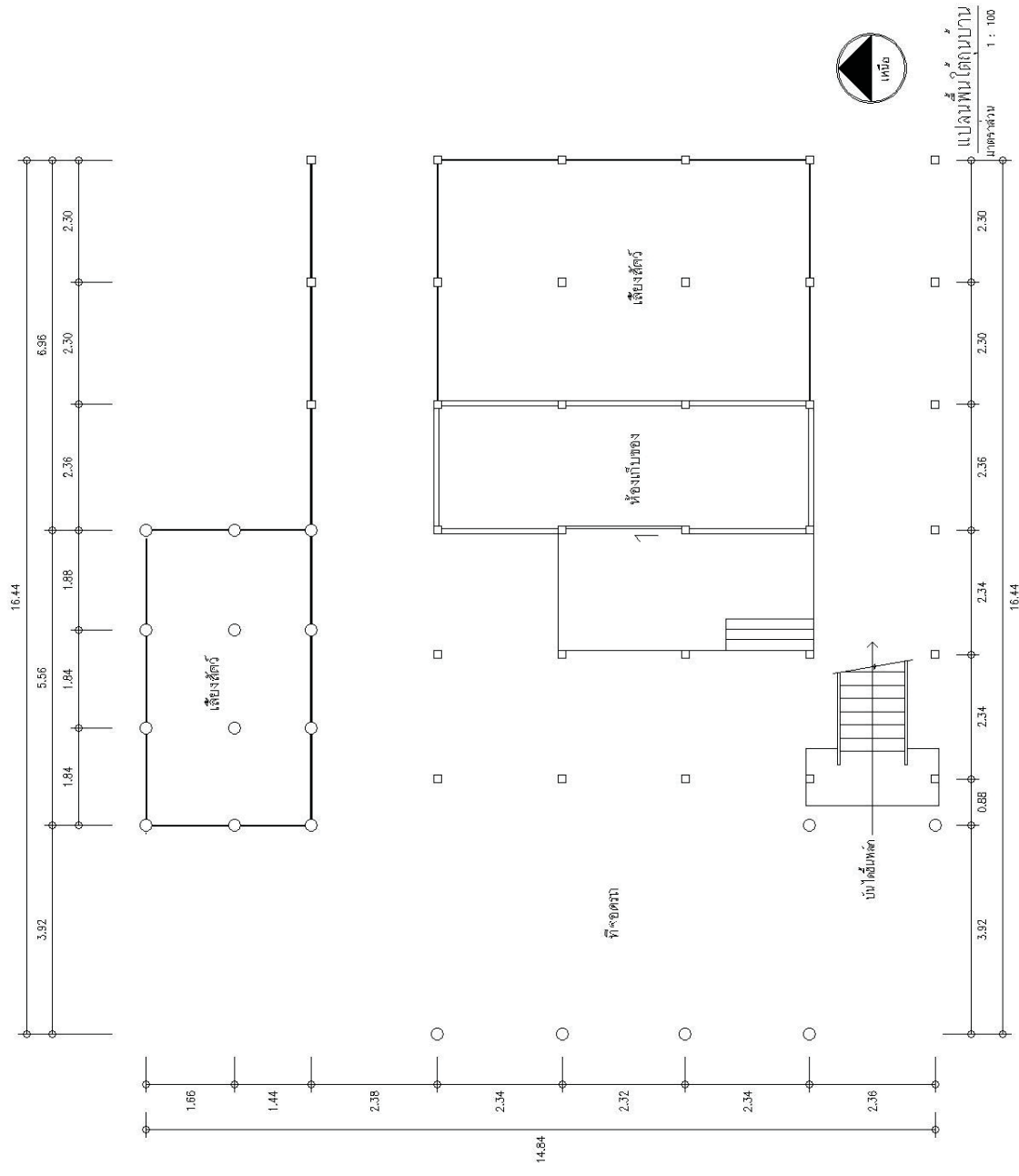
ลำดับที่ 004

เจ้าของบ้าน : นางภาวิณี ชันรัฐ

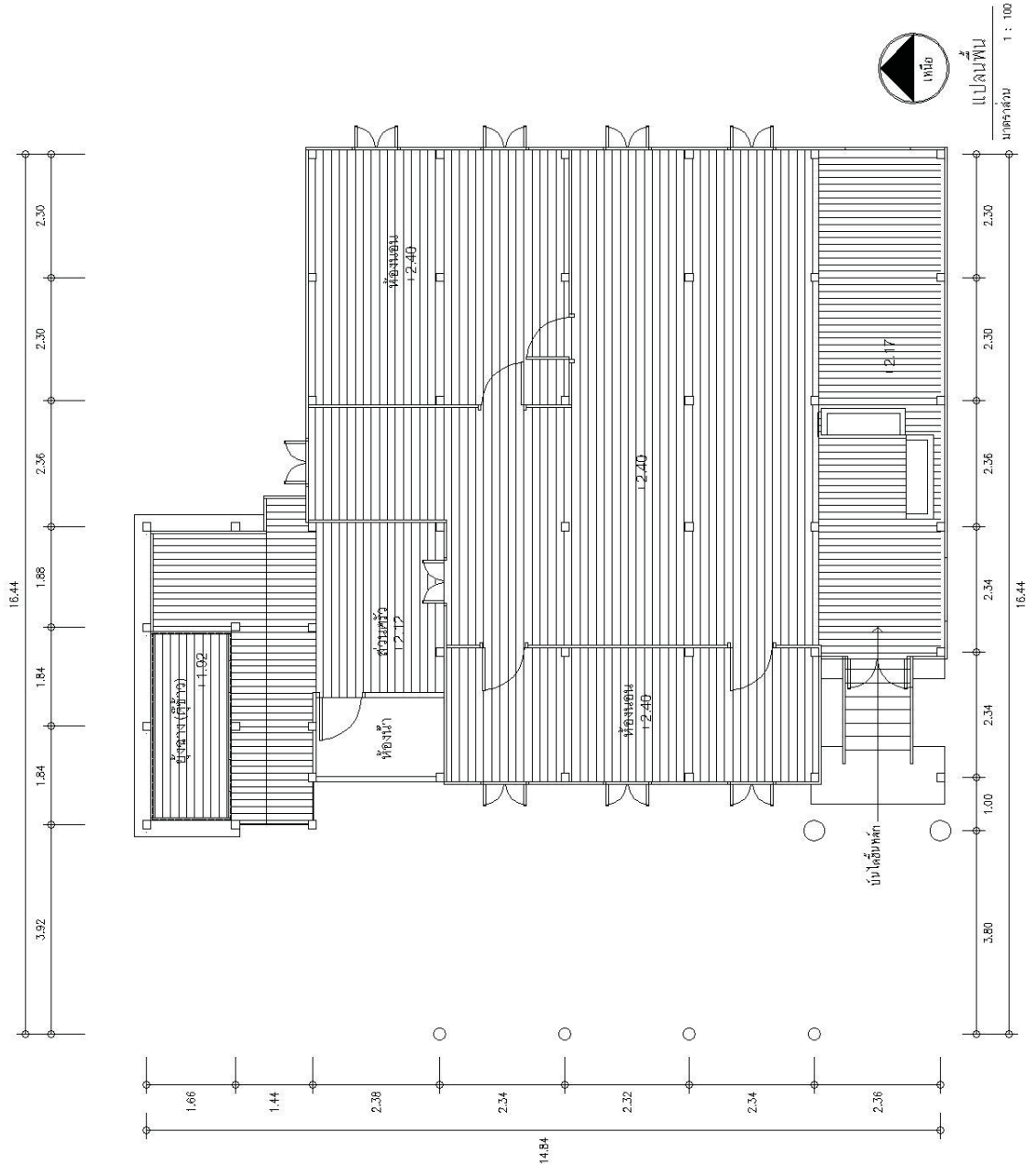

ภาพที่ 3.18: แสดงผังบริเวณบ้าน นางภาวิณี ชันรัฐ

ที่มา : จากการสำรวจพื้นที่หมู่บ้านแม่นาเรือ ตำบลแม่นาเรือ อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

ภาพที่ 3.19: ภาพแสดงสภาพทั่วไปของบ้าน นางภาวิณี ชื่นรัฐ
ที่มา : จากการสำรวจพื้นที่หมู่บ้านแม่เหนือ ตำบลแม่เหนือ อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

ภาพที่ 3.20: ภาพแสดงสภาพทั่วไปของบ้าน นางภาวิณี ชื่นรัฐ
ที่มา : จากการสำรวจพื้นที่หมู่บ้านแม่เหาะเรื่อ ตำบลแม่เหาะเรื่อ อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

ภาพที่ 3.21: ภาพแสดงสภาพทั่วไปของบ้าน นางภาวิณี ชันรัฐ

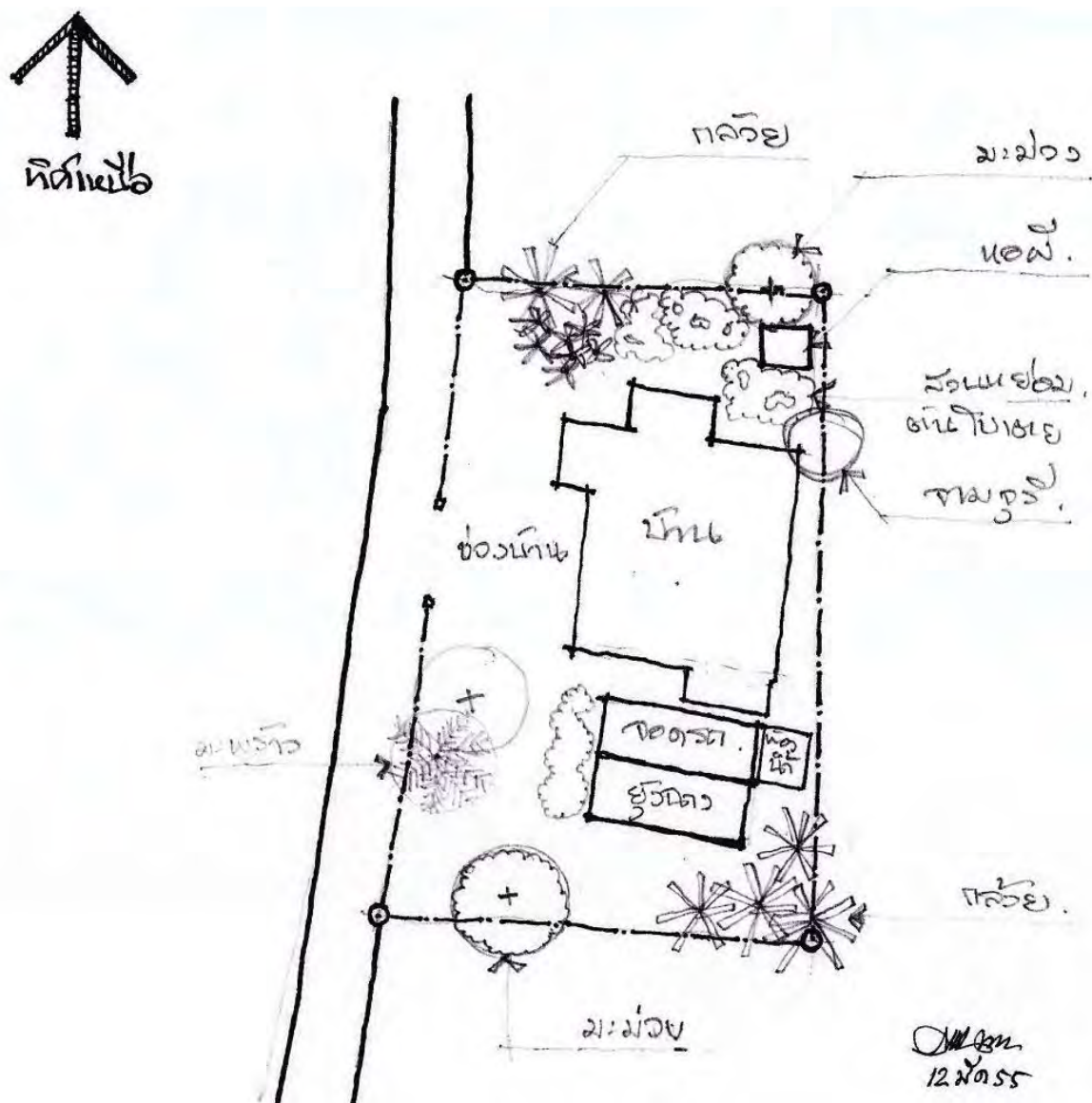
ที่มา : จากการสำรวจพื้นที่หมู่บ้านแม่นาเรือ ตำบลแม่นาเรือ อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

ภาพที่ 3.22. ภาพแสดงสภาพทั่วไปของบ้าน นางภาวณี ชันรัฐ
ที่มา : จากการสำรวจพื้นที่หมู่บ้านแม่เหนือ ตำบลแม่เหนือ อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

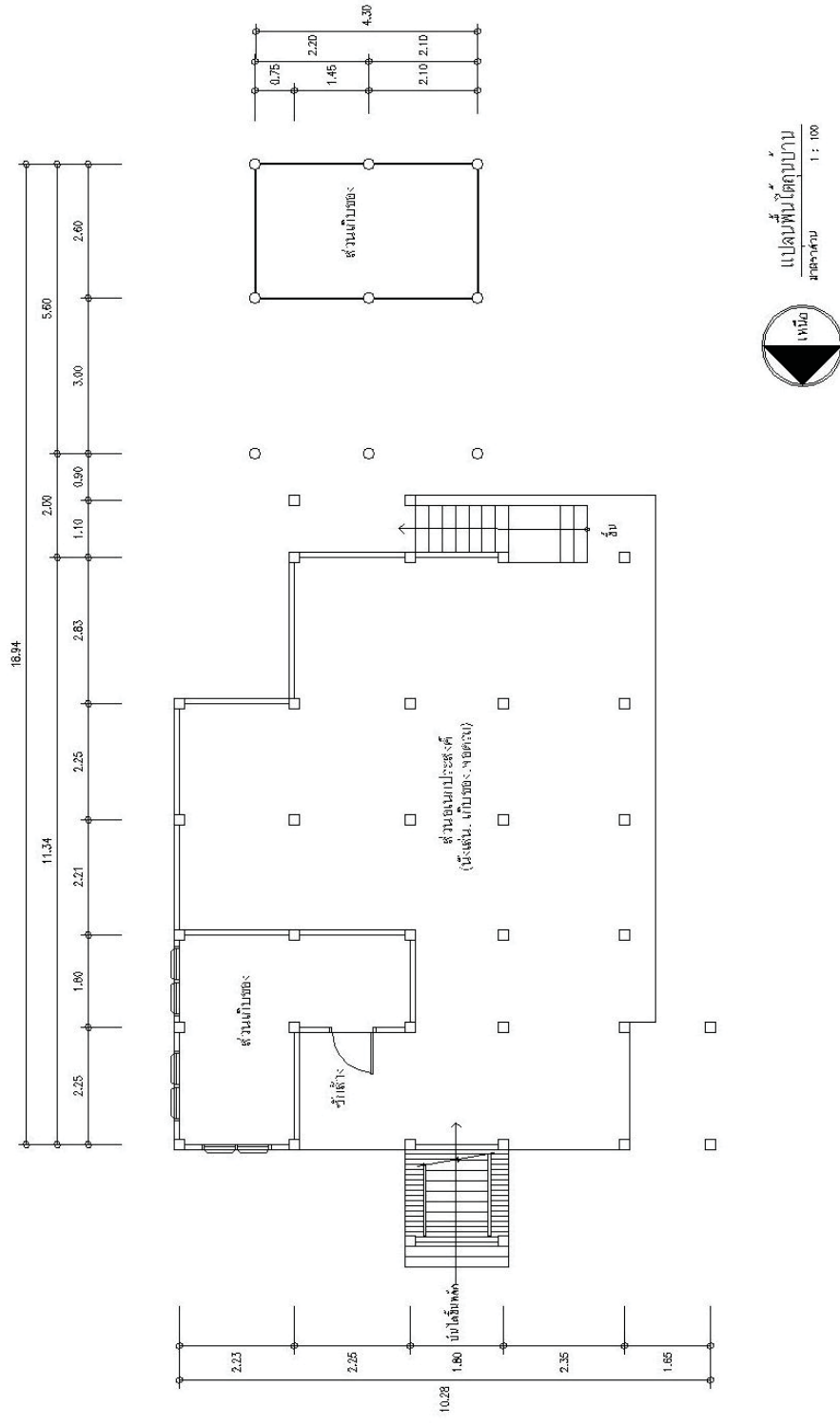
ลำดับที่ 005

เจ้าของบ้าน = อนุรักษ์ บุญเรือง

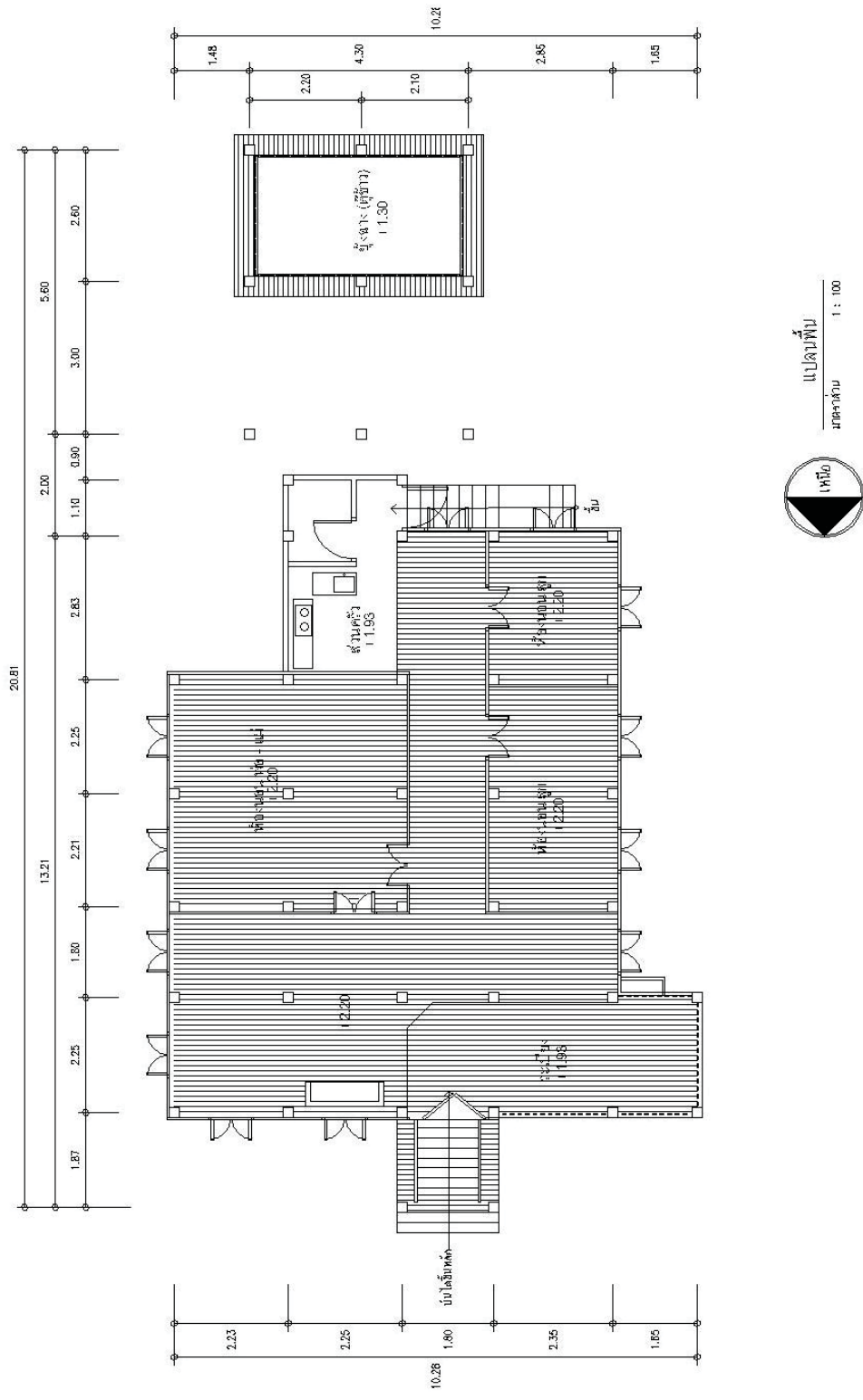

ภาพที่ 3.23: แสดงผังบริเวณบ้าน นายอนุรักษ์ บุญเรือง

ที่มา : จากการสำรวจพื้นที่หมู่บ้านแม่นาเรือ ตำบลแม่นาเรือ อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

ภาพที่ 3.24: ภาพแสดงสภาพทั่วไปของบ้าน นายณัฐพงษ์ บุญเรือง
ที่มา : จากการสำรวจพื้นที่หมู่บ้านแม่นาเรือ ตำบลแม่นาเรือ อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

ภาพที่ 3.25: ภาพแสดงสภาพทั่วไปของบ้าน นายณัฐพงษ์ บุญเรือง
ที่มา : จากการสำรวจพื้นที่หมู่บ้านแม่เหนือ ตำบลแม่เหนือ อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

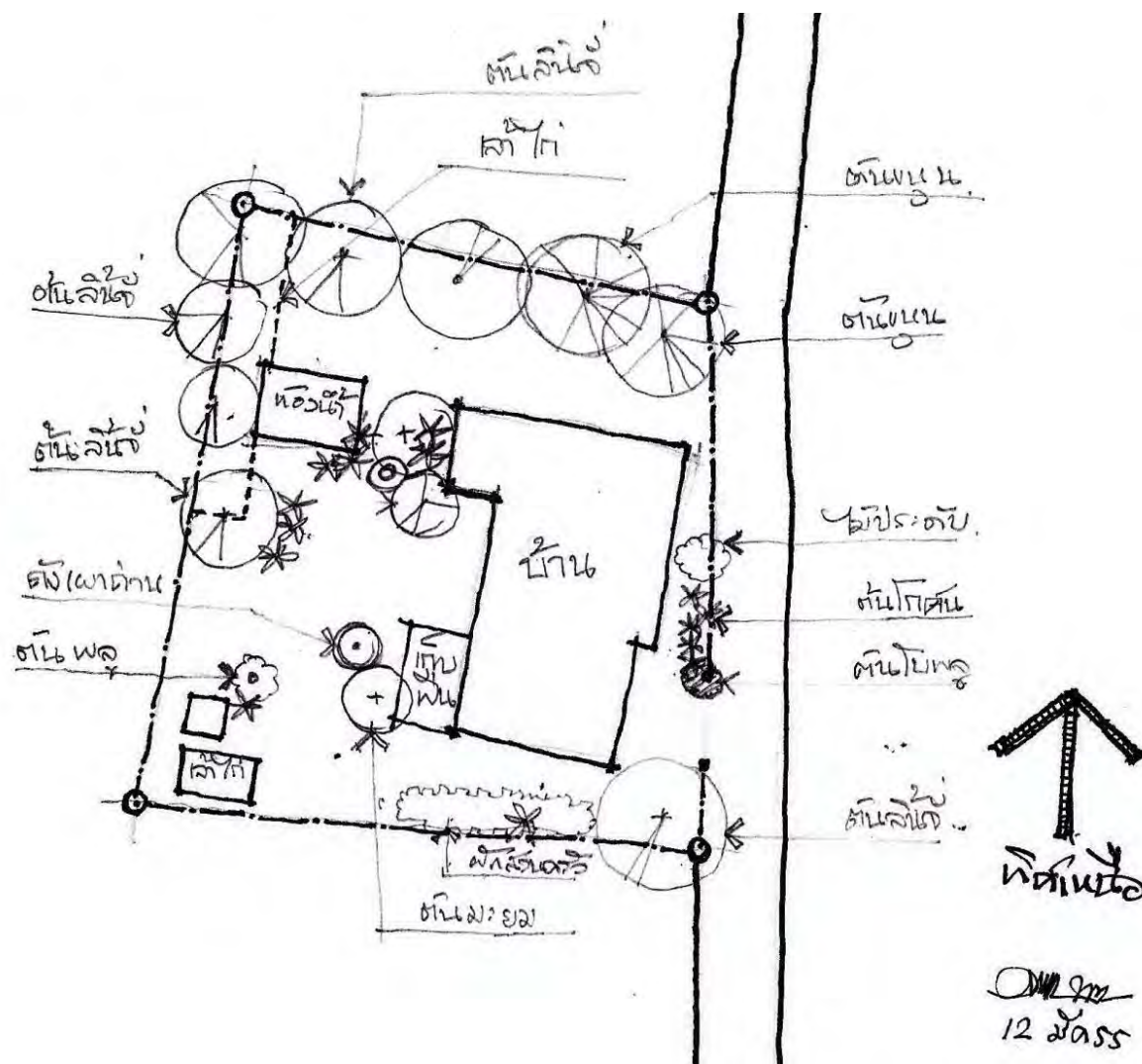
ภาพที่ 3.26: ภาพแสดงสภาพทั่วไปของบ้าน นายณัฐพงษ์ บุญเรือง
ที่มา : จากการสำรวจพื้นที่หมู่บ้านแม่นาเรือ ตำบลแม่นาเรือ อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

ภาพที่ 3.27: ภาพแสดงสภาพทั่วไปของบ้าน นายณัฐพงษ์ บุญเรือง
ที่มา : จากการสำรวจพื้นที่หมู่บ้านแม่นาเรือ ตำบลแม่นาเรือ อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

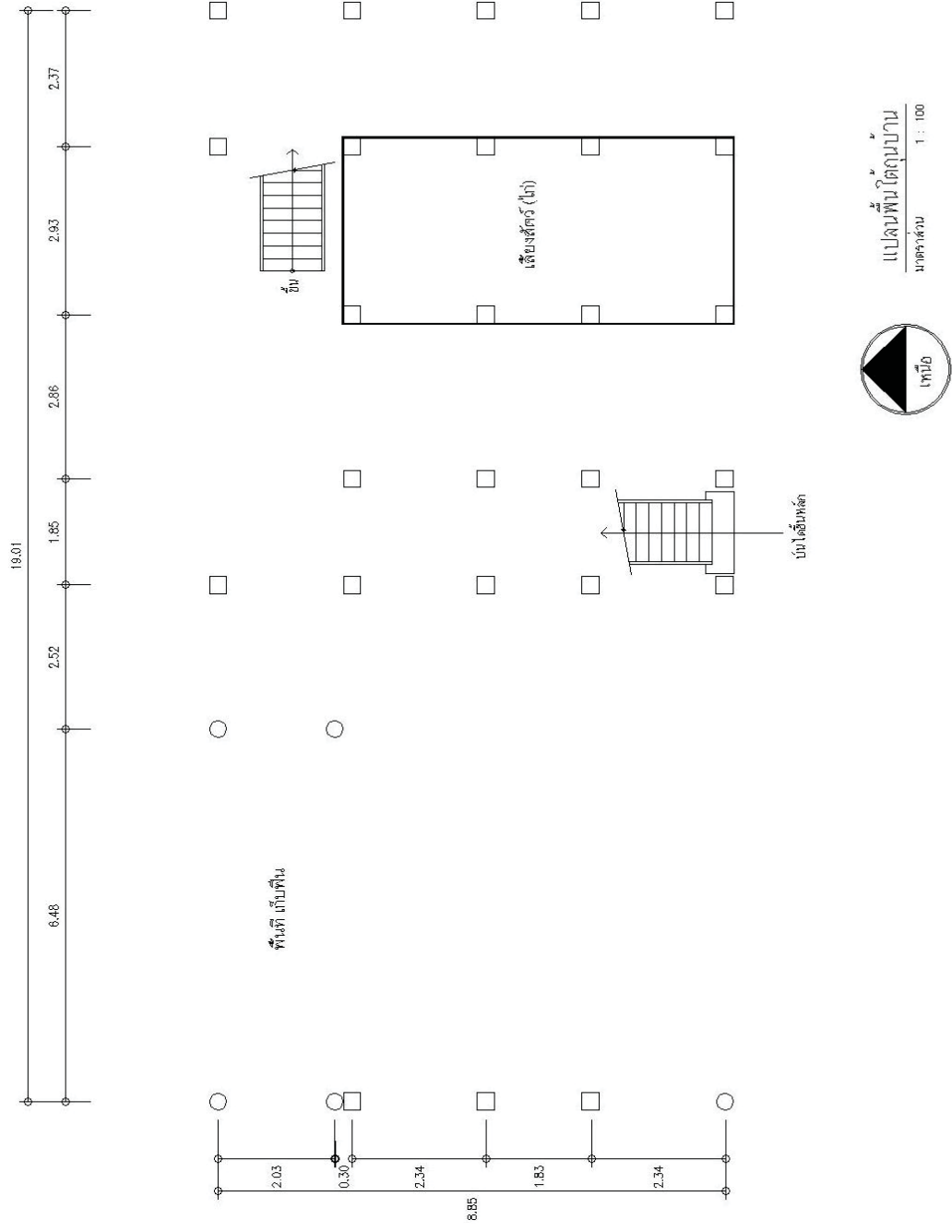
ลำดับที่ 006

เจ้าของบ้าน = นายไข่ ยะตา

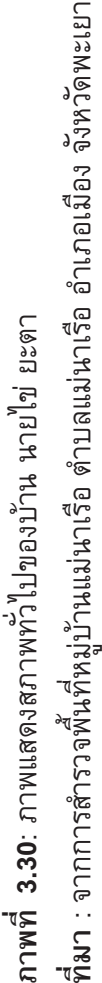

ภาพที่ 3.28: แสดงผังบริเวณบ้าน นายต่วน นายไข่ ยะตา

ที่มา : จากการสำรวจพื้นที่หมู่บ้านแม่นาเรือ ตำบลแม่นาเรือ อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

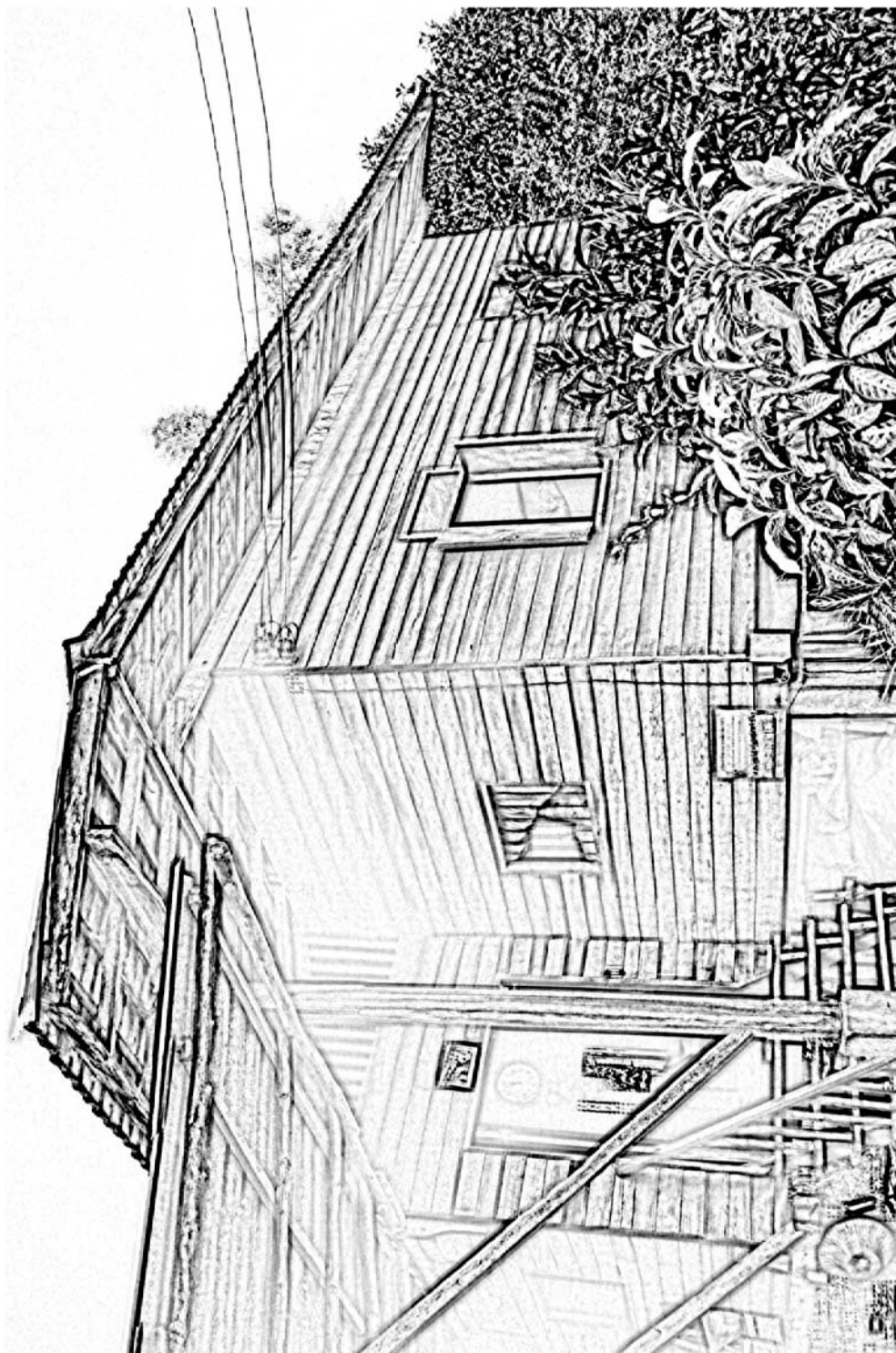
ภาพที่ 3.29: ภาพแสดงสภาพทั่วไปของบ้าน นายไข่ ยะตา
ที่มา : จากการสำรวจพื้นที่หมู่บ้านแม่เหนือ ตำบลแม่เหนือ อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

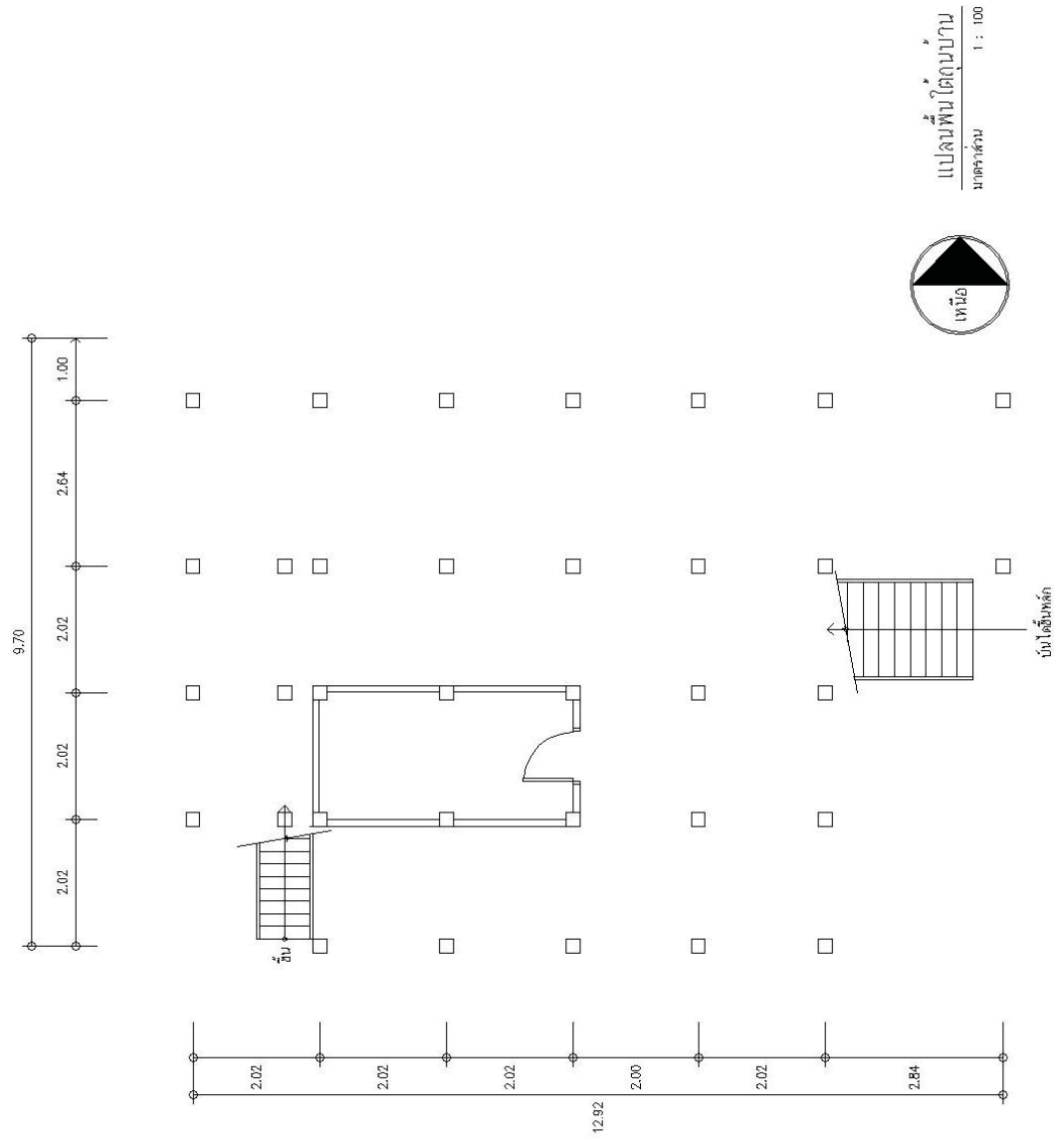

ภาพที่ 3.31: ภาพแสดงสภาพทั่วไปของบ้าน นายไข่ ยะตา

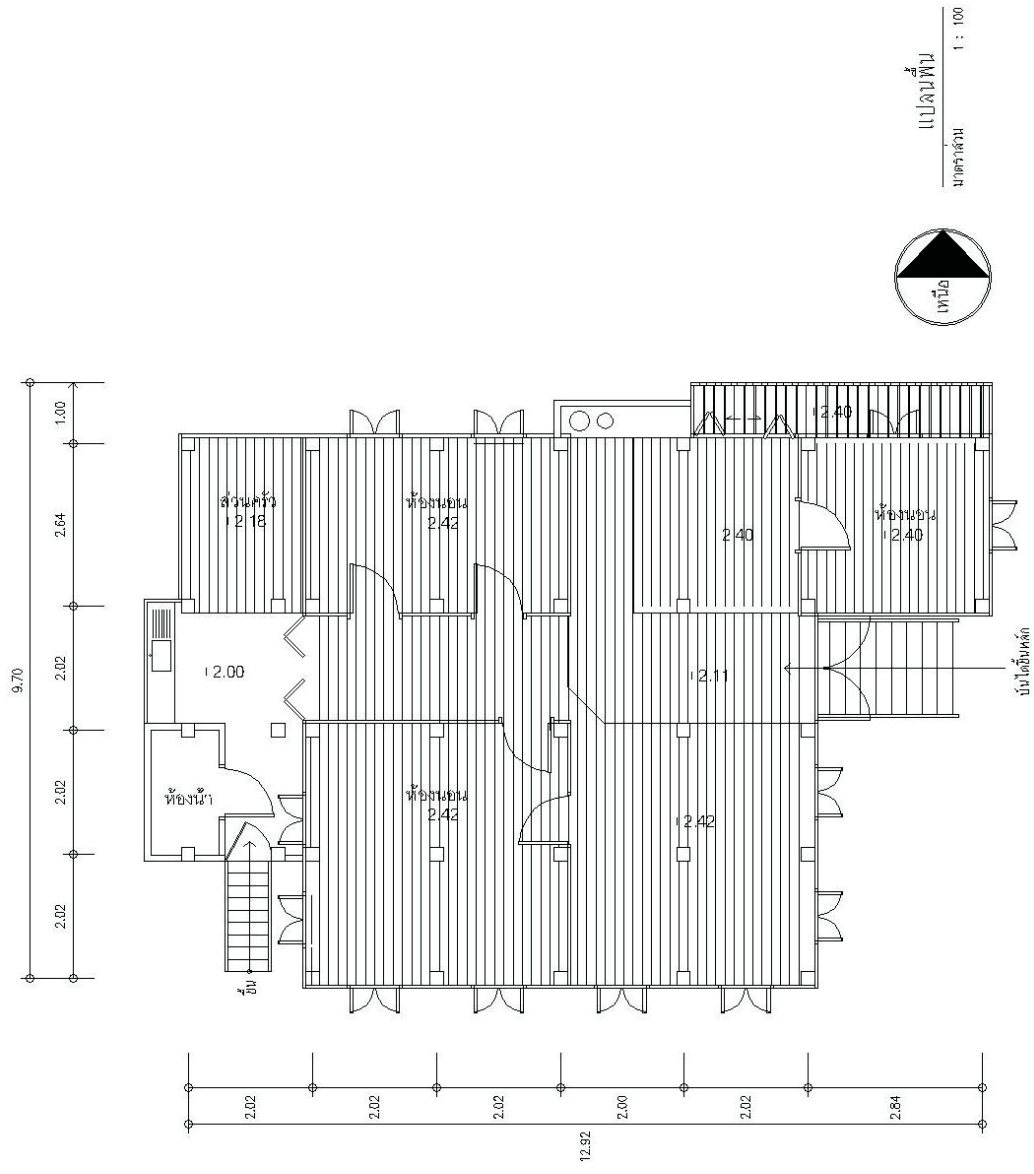
ที่มา : จากการสำรวจพื้นที่หมู่บ้านแม่นาเรือ ตำบลแม่นาเรือ อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

ภาพที่ 3.31: ภาพแสดงสภาพทั่วไปของบ้าน นายไข่ ยะตา
ที่มา : จากการสำรวจพื้นที่หมู่บ้านแม่นาเรือ ตำบลแม่นาเรือ อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

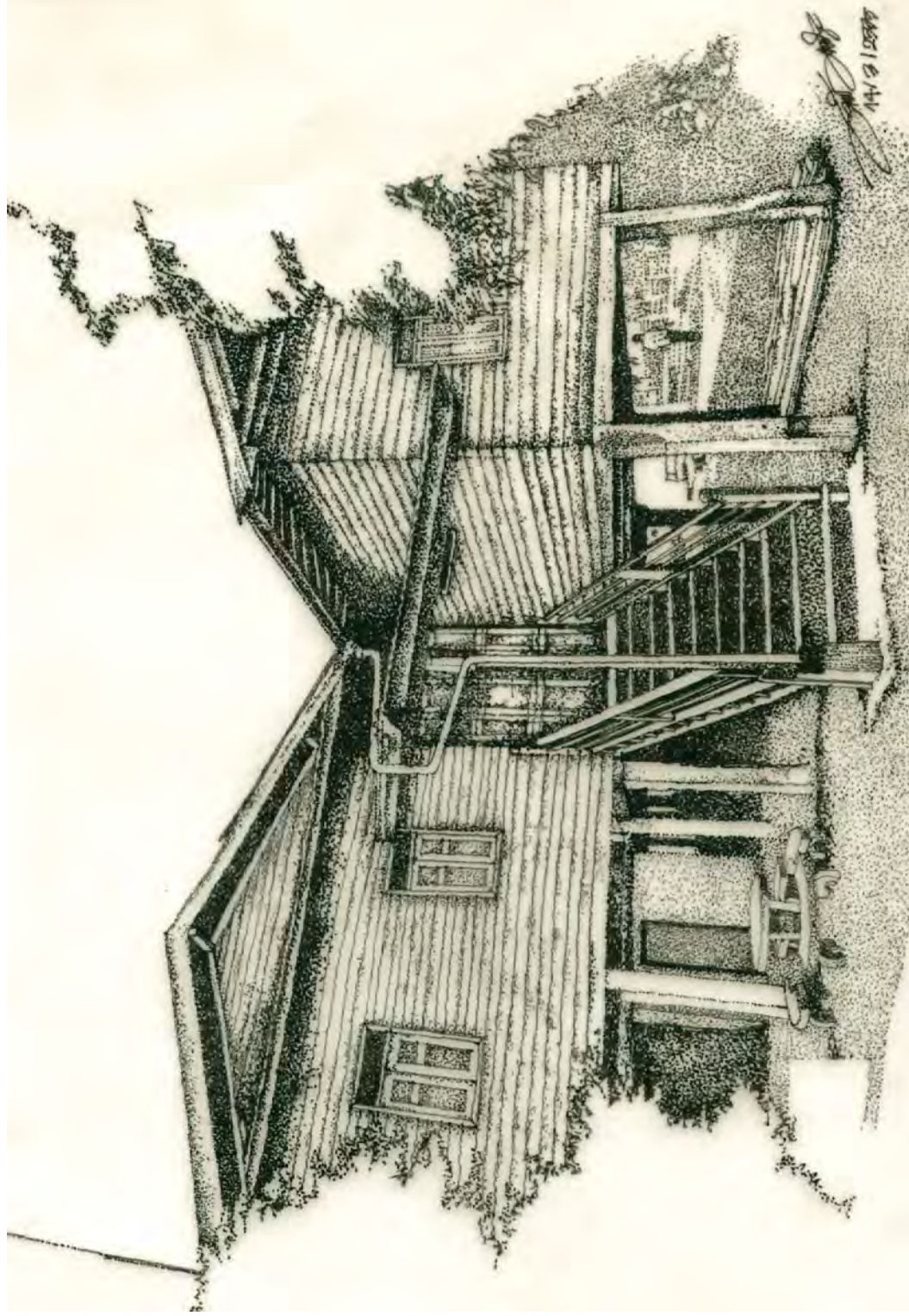
ภาพที่ 3.33: ภาพแสดงสภาพทั่วไปของบ้าน นางเหลียม ปัญญาวงศ์
ที่มา : จากการสำรวจพื้นที่หมู่บ้านแม่เหนือ ตำบลแม่เหนือ อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

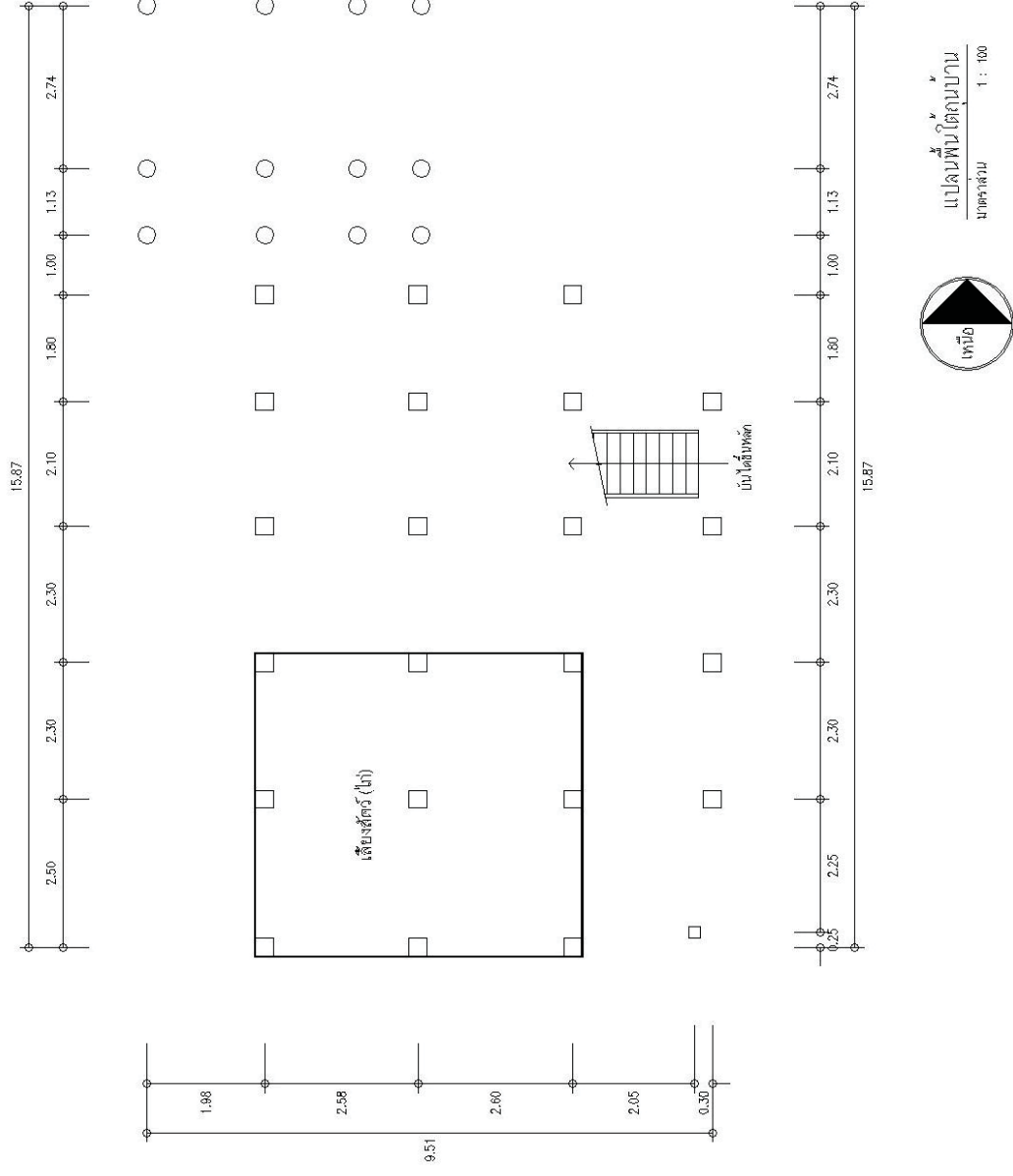
ภาพที่ 3.34: ภาพแสดงสภาพทั่วไปของบ้าน นางเหลียม ปัญญาวงศ์
ที่มา : จากการสำรวจพื้นที่หมู่บ้านแม่เรือ ตำบลแม่เรือ อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

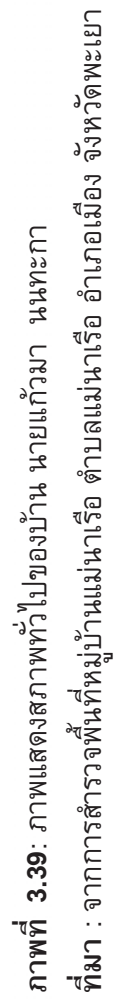
ภาพที่ 3.35: ภาพแสดงสภาพทั่วไปของบ้าน นางเหลื่อม ปัญญาวงศ์
ที่มา : จากการสำรวจพื้นที่หมู่บ้านแม่นาเรือ ตำบลแม่นาเรือ อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

ภาพที่ 3.36: ภาพแสดงสภาพทั่วไปของบ้าน นางเหลื่อม ปัญญาวงศ์
ที่มา : จากการสำรวจพื้นที่หมู่บ้านแม่นาเรือ ตำบลแม่นาเรือ อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

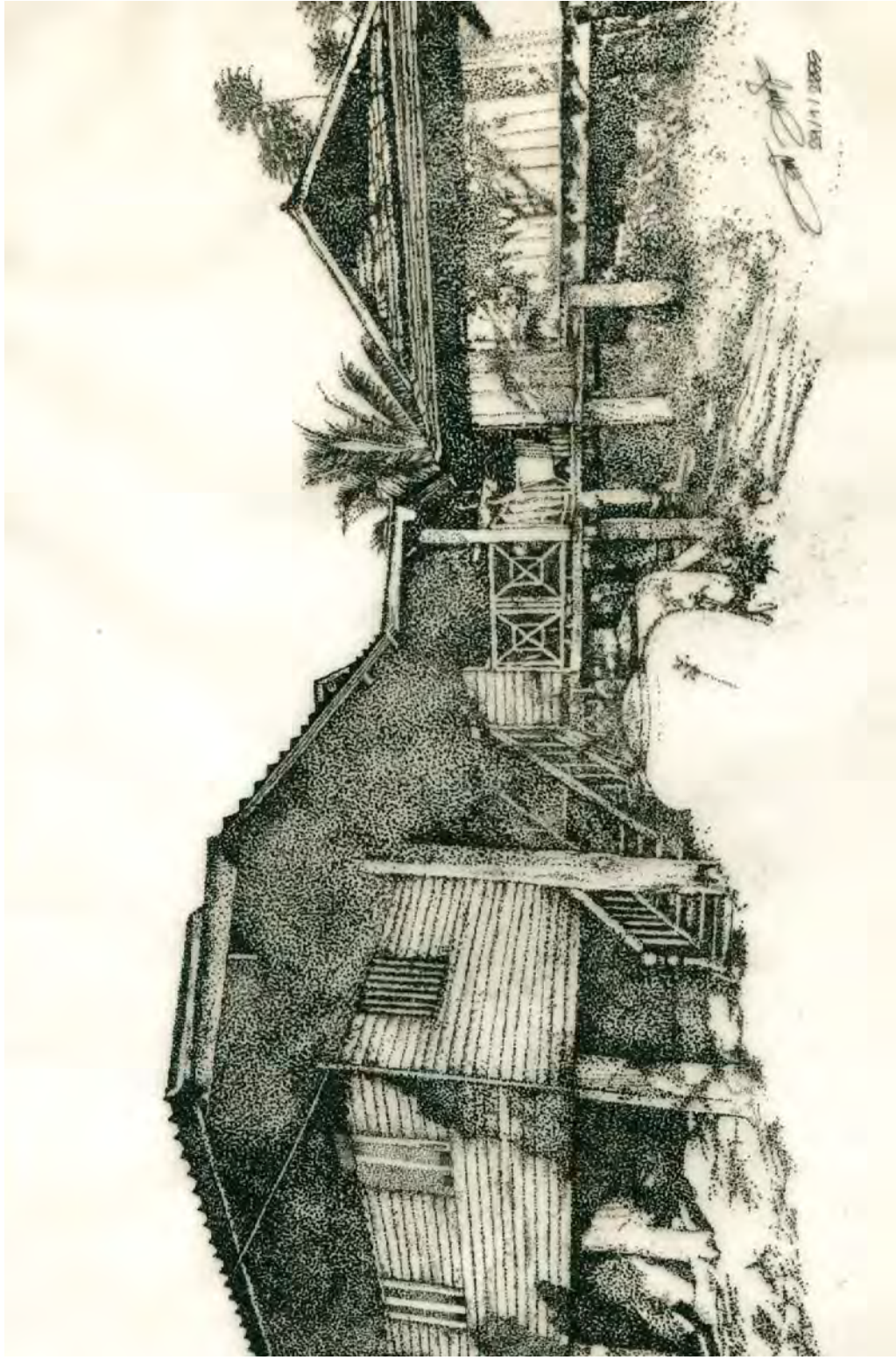
ภาพที่ 3.38: ภาพแสดงสภาพทั่วไปของบ้าน นายแก้วมา นนทะกา
 ที่มา : จากการสำรวจพื้นที่หมู่บ้านแม่เหนือ ตำบลแม่เหนือ อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

ภาพที่ 3.40: ภาพแสดงสภาพทั่วไปของบ้าน นายแก้วมา นนทะกา

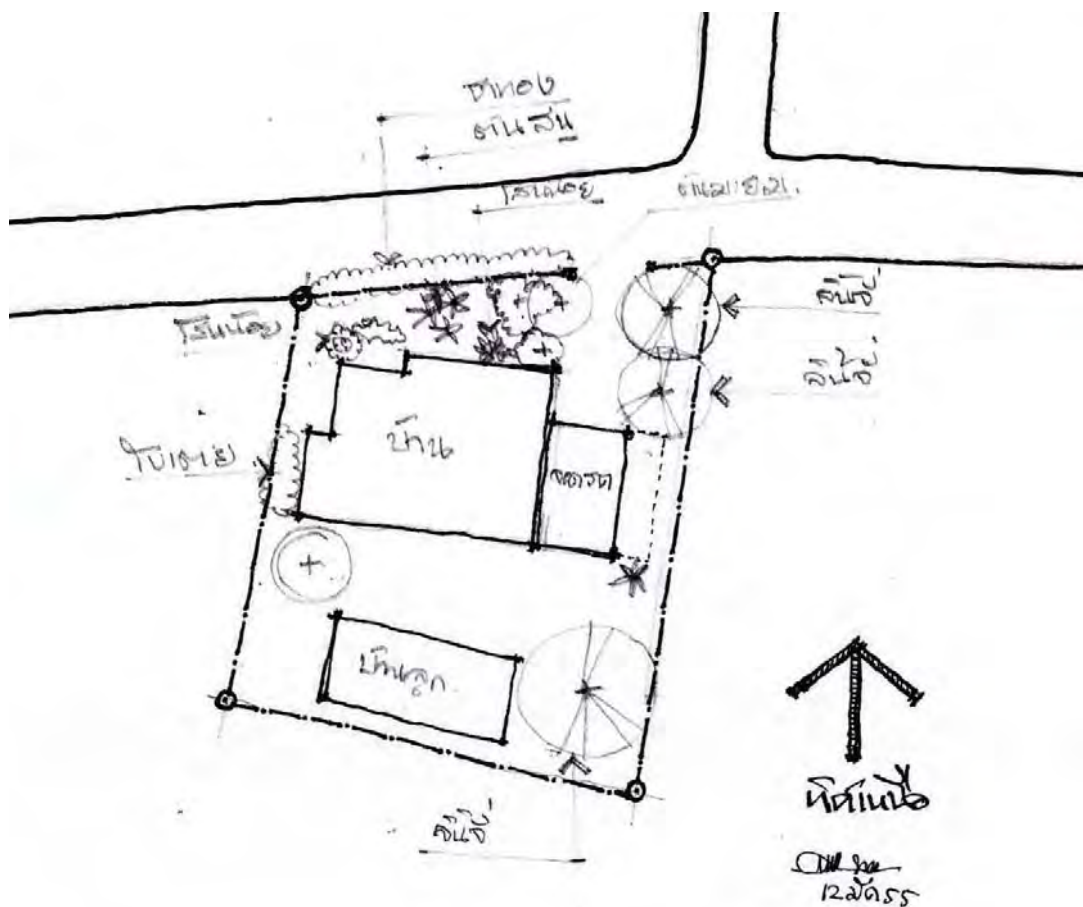
ที่มา : จากการสำรวจพื้นที่หมู่บ้านแม่นาเรือ ตำบลแม่นาเรือ อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

ภาพที่ 3.41: ภาพแสดงสภาพทั่วไปของบ้าน นายแก้วมา นนทะภา
ที่มา : จากการสำรวจพื้นที่หมู่บ้านแม่เนาเรือ ตำบลแม่เนาเรือ อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

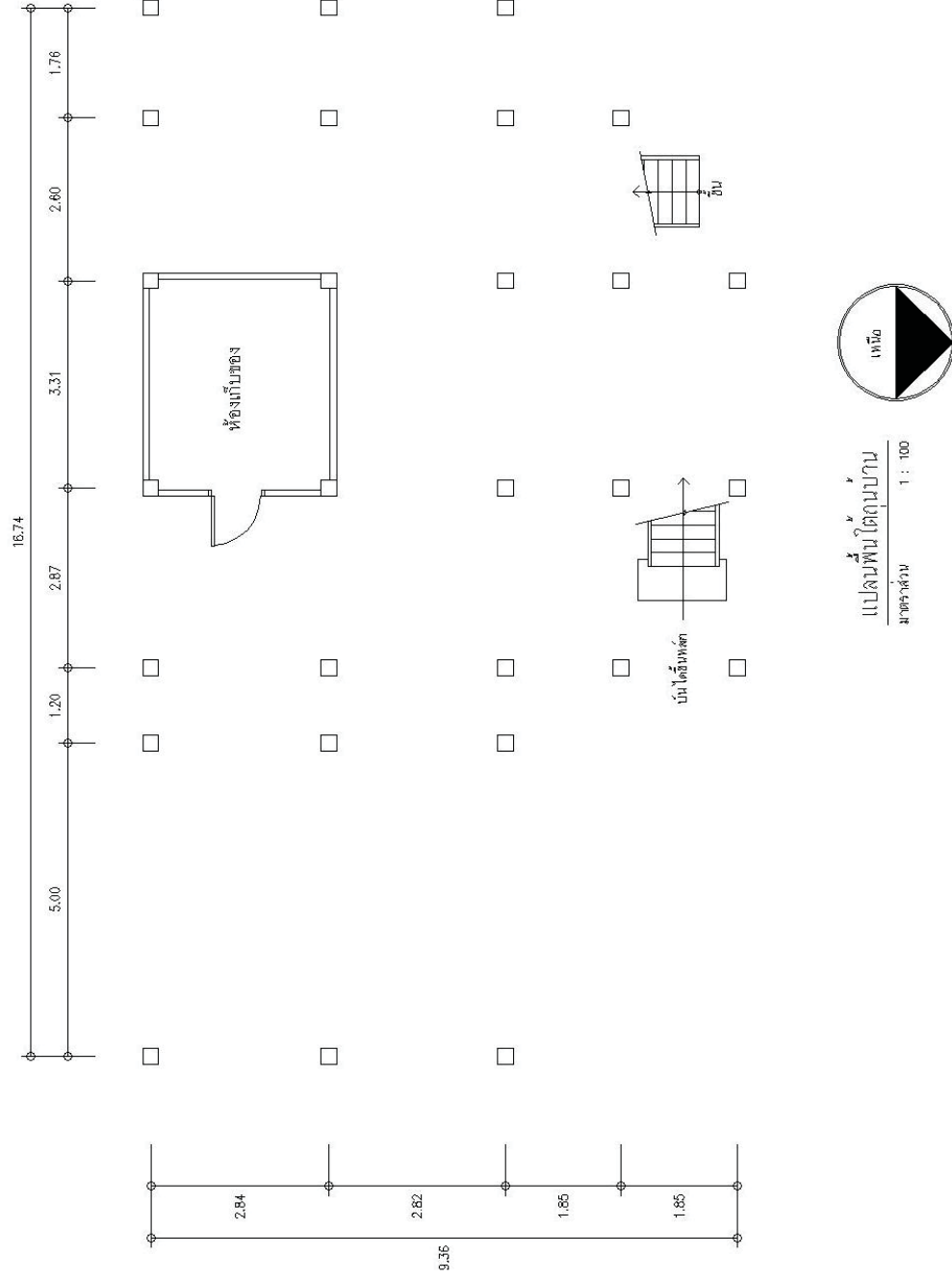
ลำดับที่ 009

เจ้าของบ้าน = นายสม ใจเสมอ

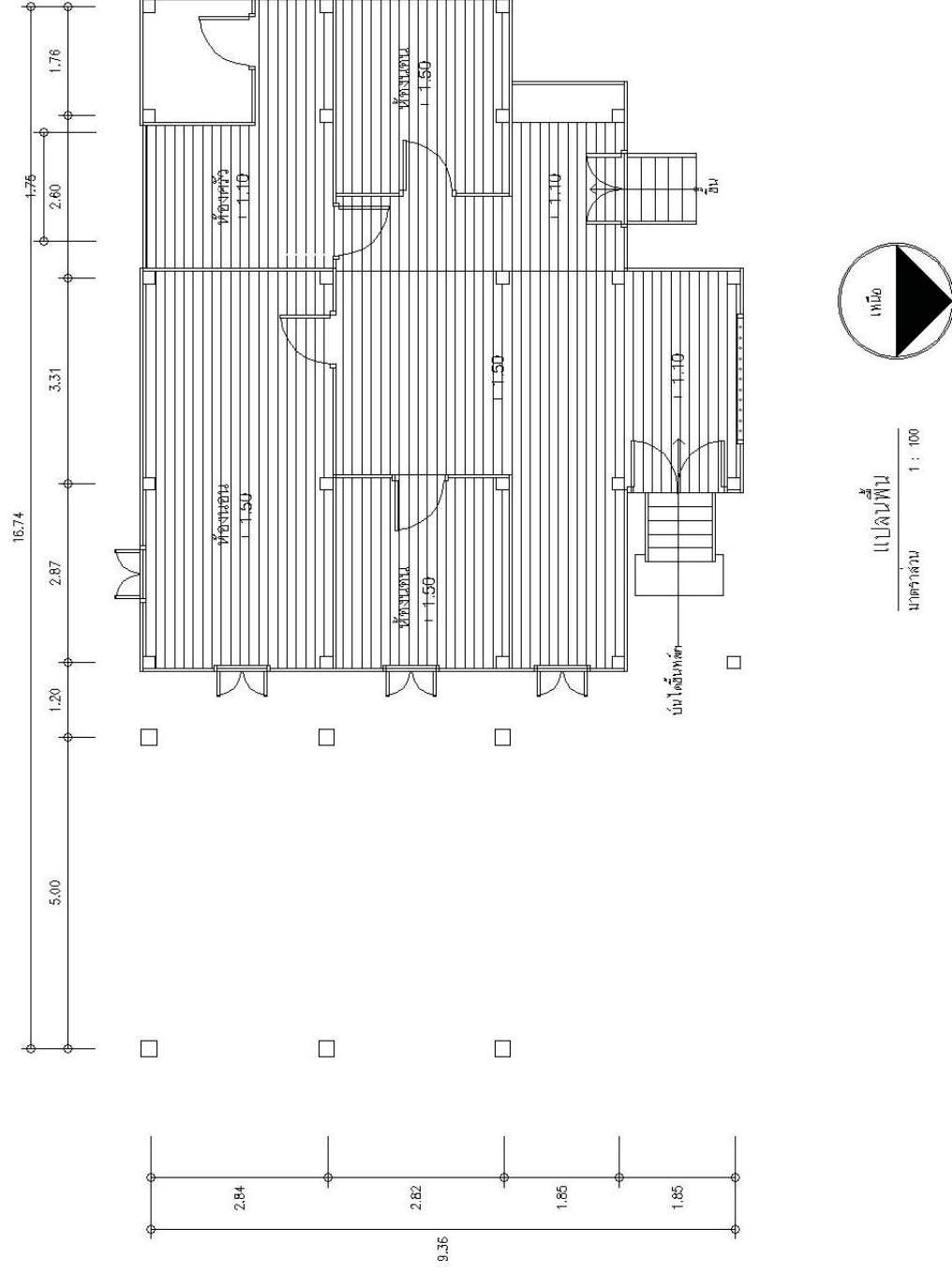

ภาพที่ 3.42: แสดงผังบริเวณบ้าน นายสม ใจเสมอ

ที่มา : จากการสำรวจพื้นที่หมู่บ้านแม่นาเรือ ตำบลแม่นาเรือ อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

ภาพที่ 3.43: ภาพแสดงสภาพทั่วไปของบ้าน นายสม ใจเสมอ
ที่มา : จากการสำรวจพื้นที่หมู่บ้านแม่เหนือ ตำบลแม่เหนือ อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

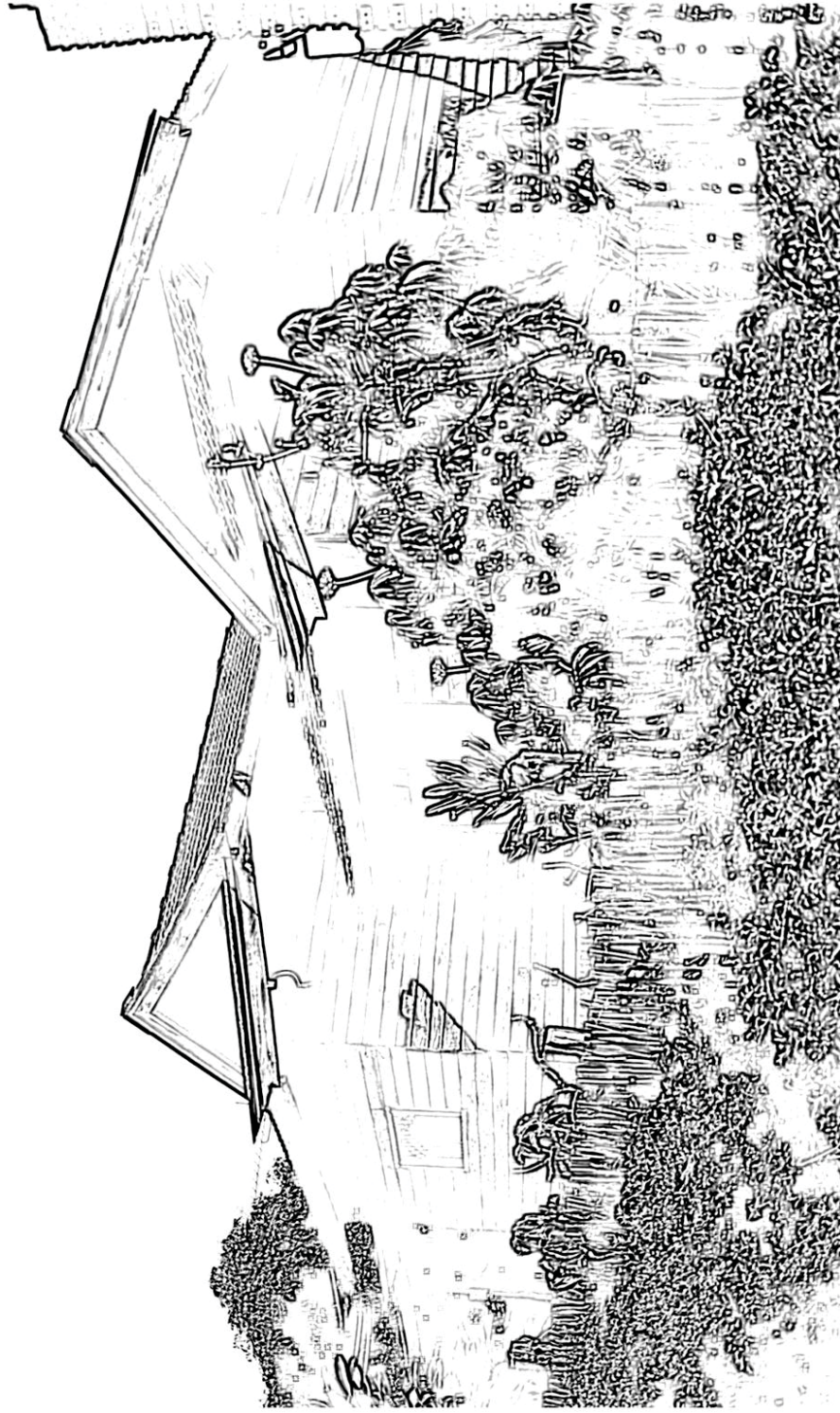

ภาพที่ 3.44: ภาพแสดงสภาพทั่วไปของบ้าน นายสม ใจเสมอ
ที่มา : จากการสำรวจพื้นที่หมู่บ้านแม่นาเรือ ตำบลแม่นาเรือ อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

ภาพที่ 3.45: ภาพแสดงสภาพทั่วไปของบ้าน นายสม ใจเสมอ

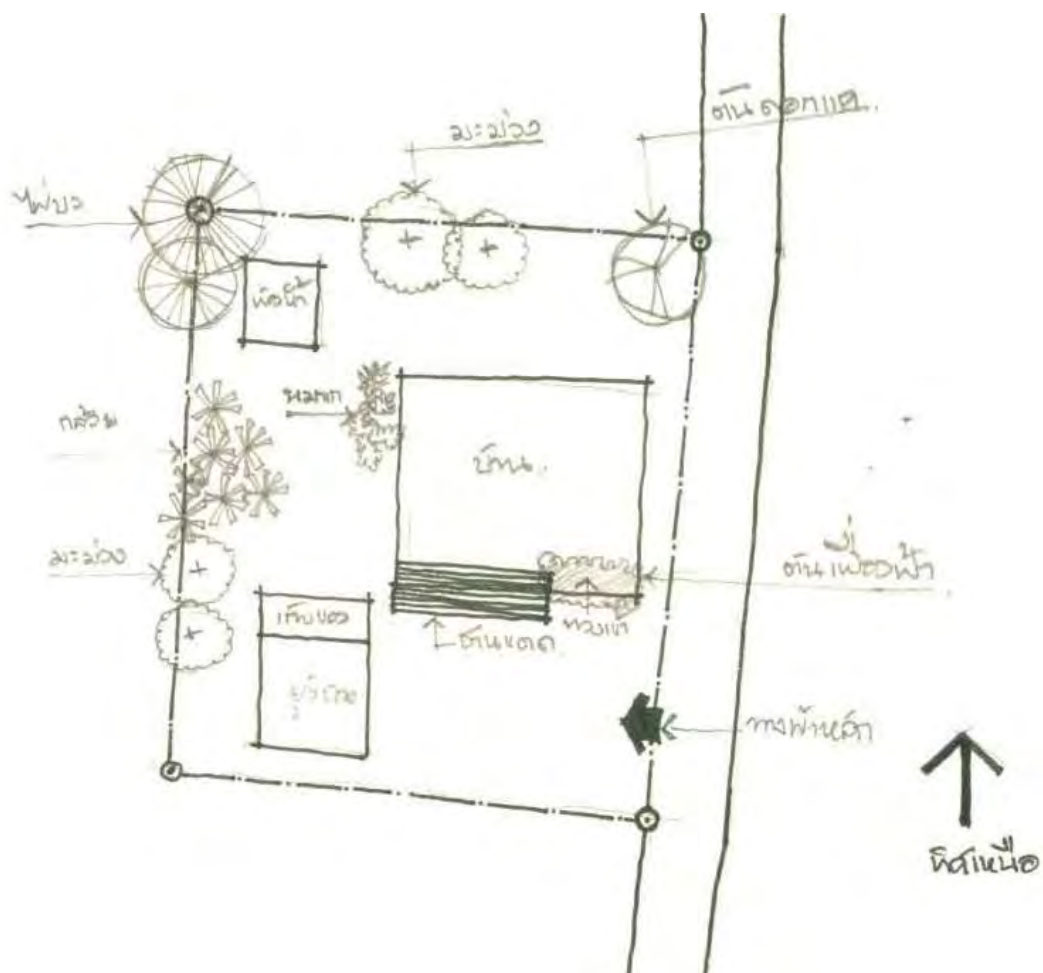
ที่มา : จากการสำรวจพื้นที่หมู่บ้านแม่นาเรือ ตำบลแม่นาเรือ อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

ภาพที่ 3.46: ภาพแสดงสภาพทั่วไปของบ้าน นายสม ใจเสมอ
ที่มา : จากการสำรวจพื้นที่หมู่บ้านแม่นาเรือ ตำบลแม่นาเรือ อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

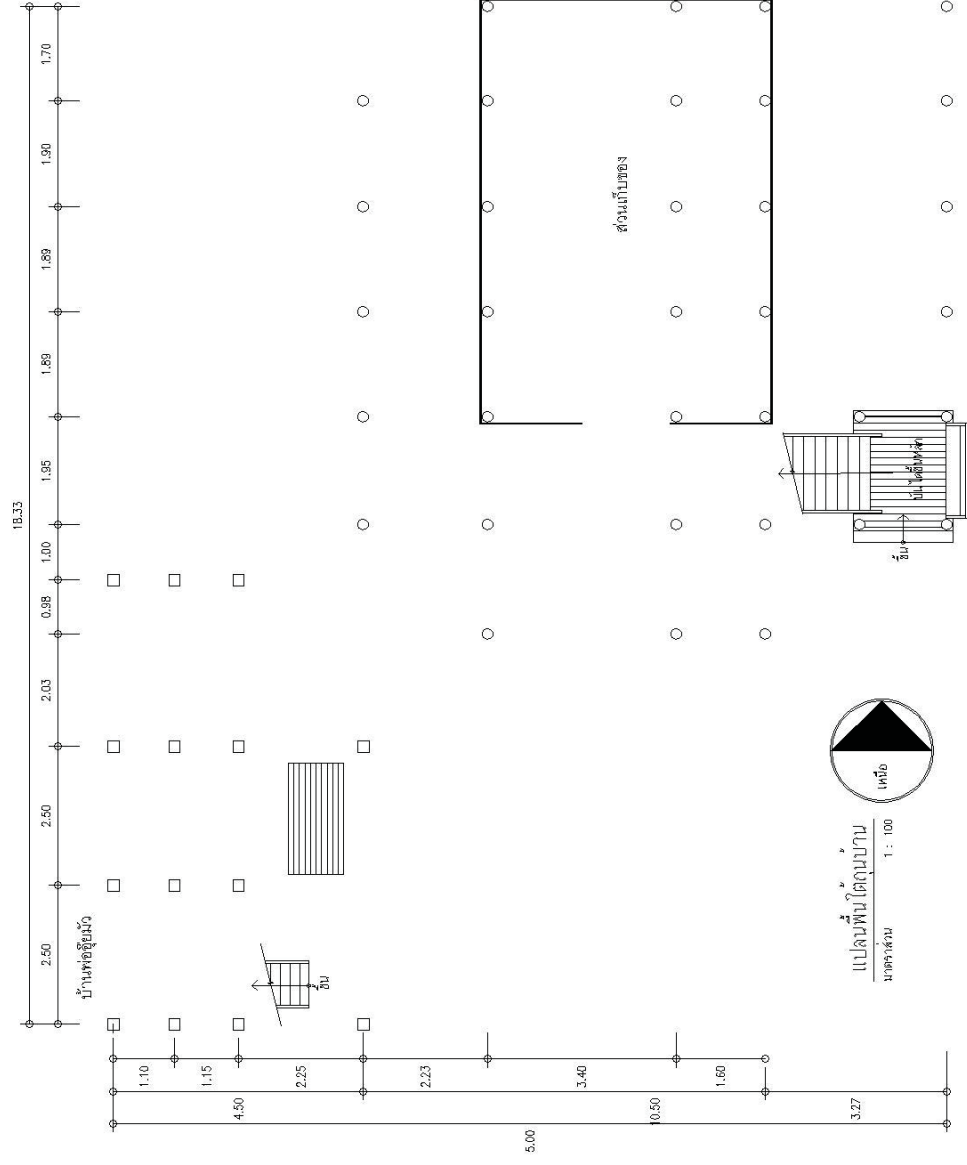
ลำดับที่ 010

เจ้าของบ้าน = นายมัว อุปาปิง

ภาพที่ 3.47: แสดงผังบริเวณบ้าน นายมัว อุปาปิง

ที่มา : จากการสำรวจพื้นที่หมู่บ้านแม่นาเรือ ตำบลแม่นาเรือ อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

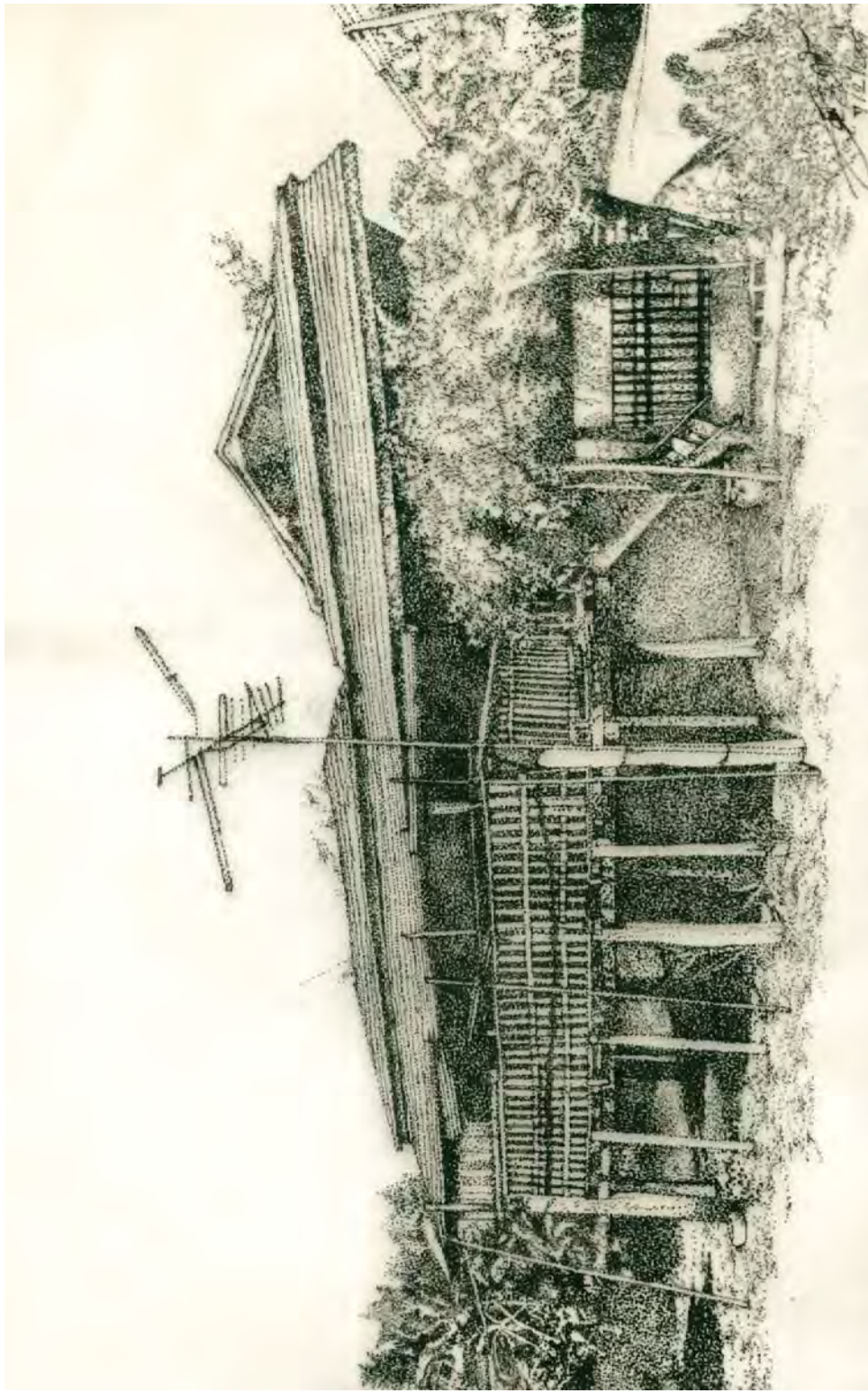

ภาพที่ 3.48: ภาพแสดงสภาพทั่วไปของบ้าน นายมี อุปา
 ที่มา : จากการสำรวจพื้นที่หมู่บ้านแม่เหนือ ตำบลแม่เหนือ อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

ภาพที่ 3.49: ภาพแสดงสภาพทั่วไปของบ้าน นายมัว อูปาปิง

ที่มา : จากการสำรวจพื้นที่หมู่บ้านแม่นาเรือ ตำบลแม่นาเรือ อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

ภาพที่ 3.50: ภาพแสดงสภาพทั่วไปของบ้าน นายมัว อุปาปิง
ที่มา : จากการสำรวจพื้นที่หมู่บ้านแมนาเรือ ตำบลแมนาเรือ อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

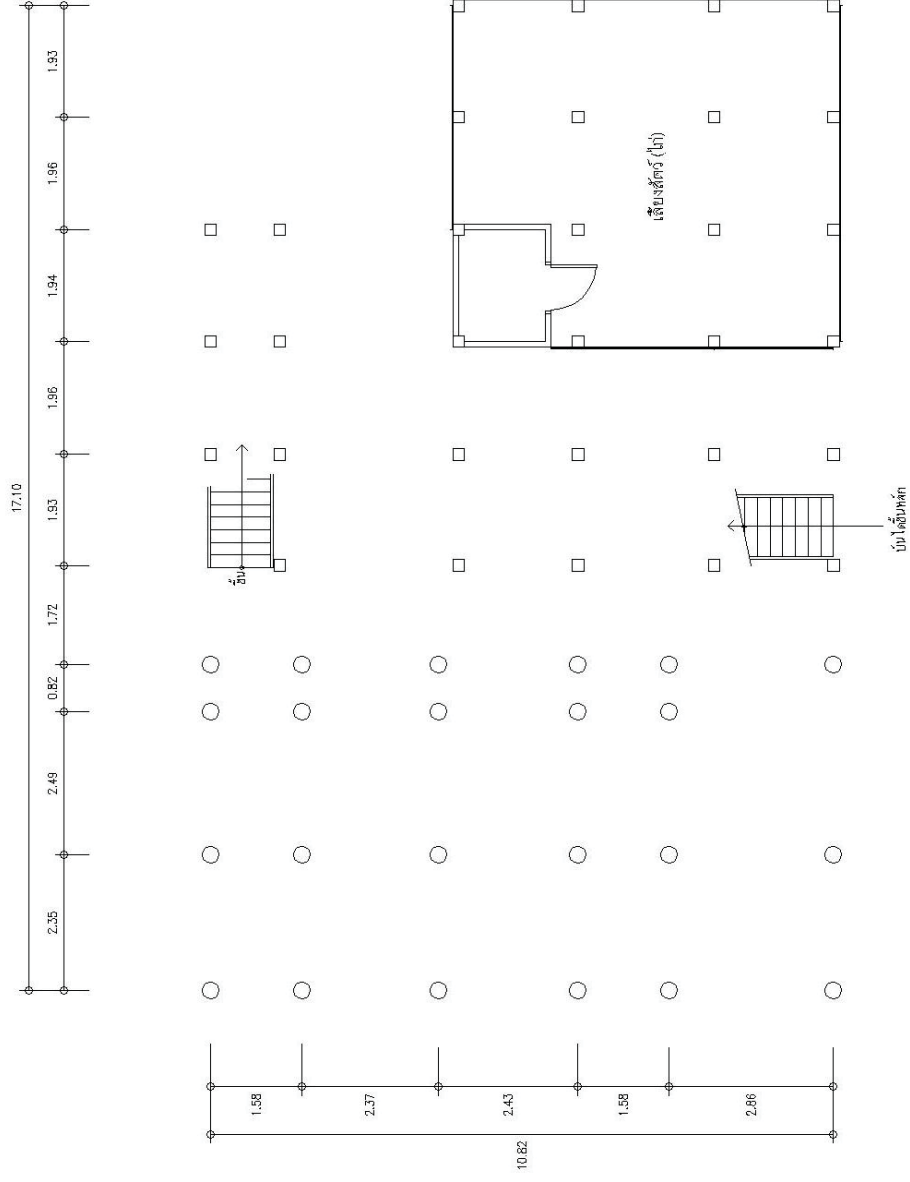
ลำดับที่ 011

เจ้าของบ้าน = นายน้อย ทะปัญญา

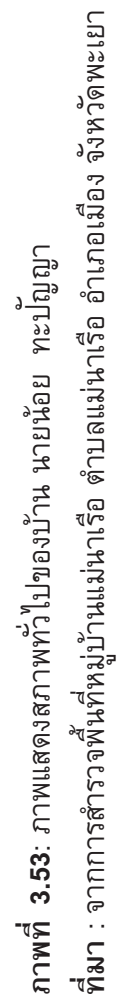
ภาพที่ 3.51: แสดงผังบริเวณบ้าน นายน้อย ทะปัญญา

ที่มา : จากการสำรวจพื้นที่หมู่บ้านแม่นาเรือ ตำบลแม่นาเรือ อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

แปลนพื้นที่ดิน
มาตราส่วน 1 : 100

ภาพที่ 3.52: ภาพแสดงสภาพทั่วไปของบ้าน นายน้อย ทะปัญญา
ที่มา : จากการสำรวจพื้นที่หมู่บ้านแม่เหนือ ตำบลแม่เหนือ อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

ภาพที่ 3.54: ภาพแสดงสภาพทั่วไปของบ้าน นายน้อย ทะปัญญา

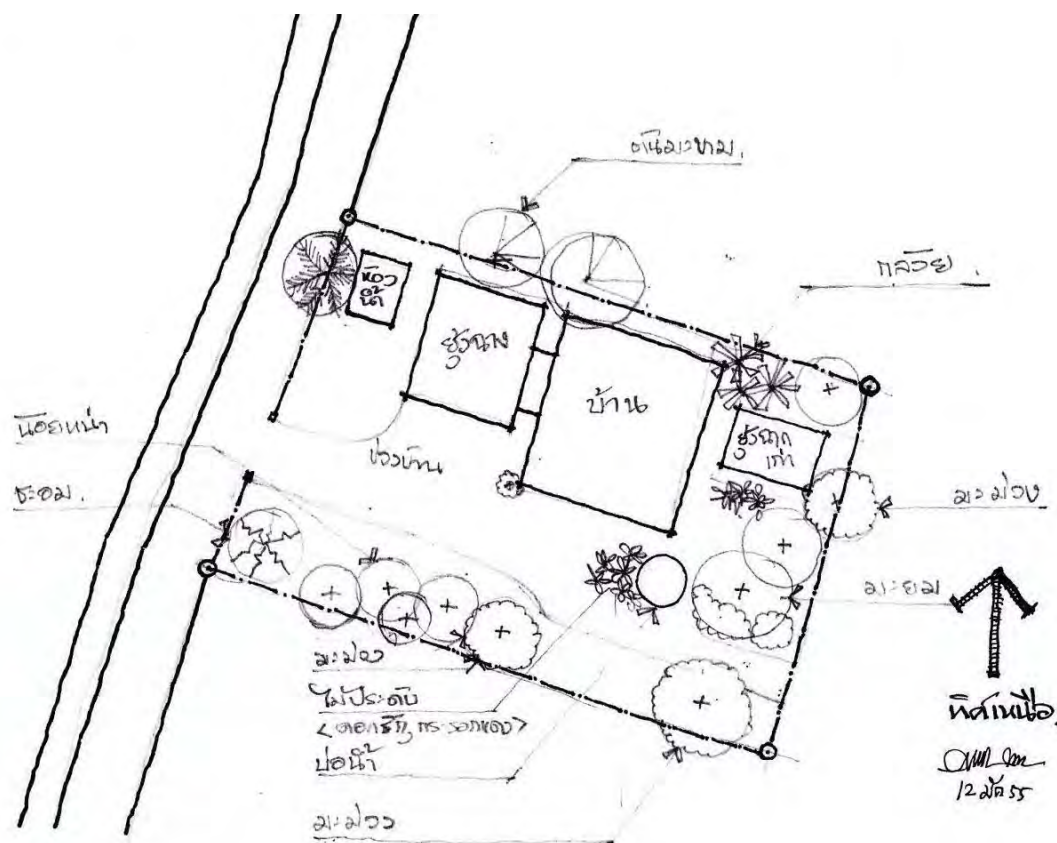
ที่มา : จากการสำรวจพื้นที่หมู่บ้านแม่นาเรือ ตำบลแม่นาเรือ อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

ภาพที่ 3.55: ภาพแสดงสภาพทั่วไปของบ้าน นายห้อย ทะปัญญา
ที่มา : จากการสำรวจพื้นที่หมู่บ้านแมนาเรือ ตำบลแมนาเรือ อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

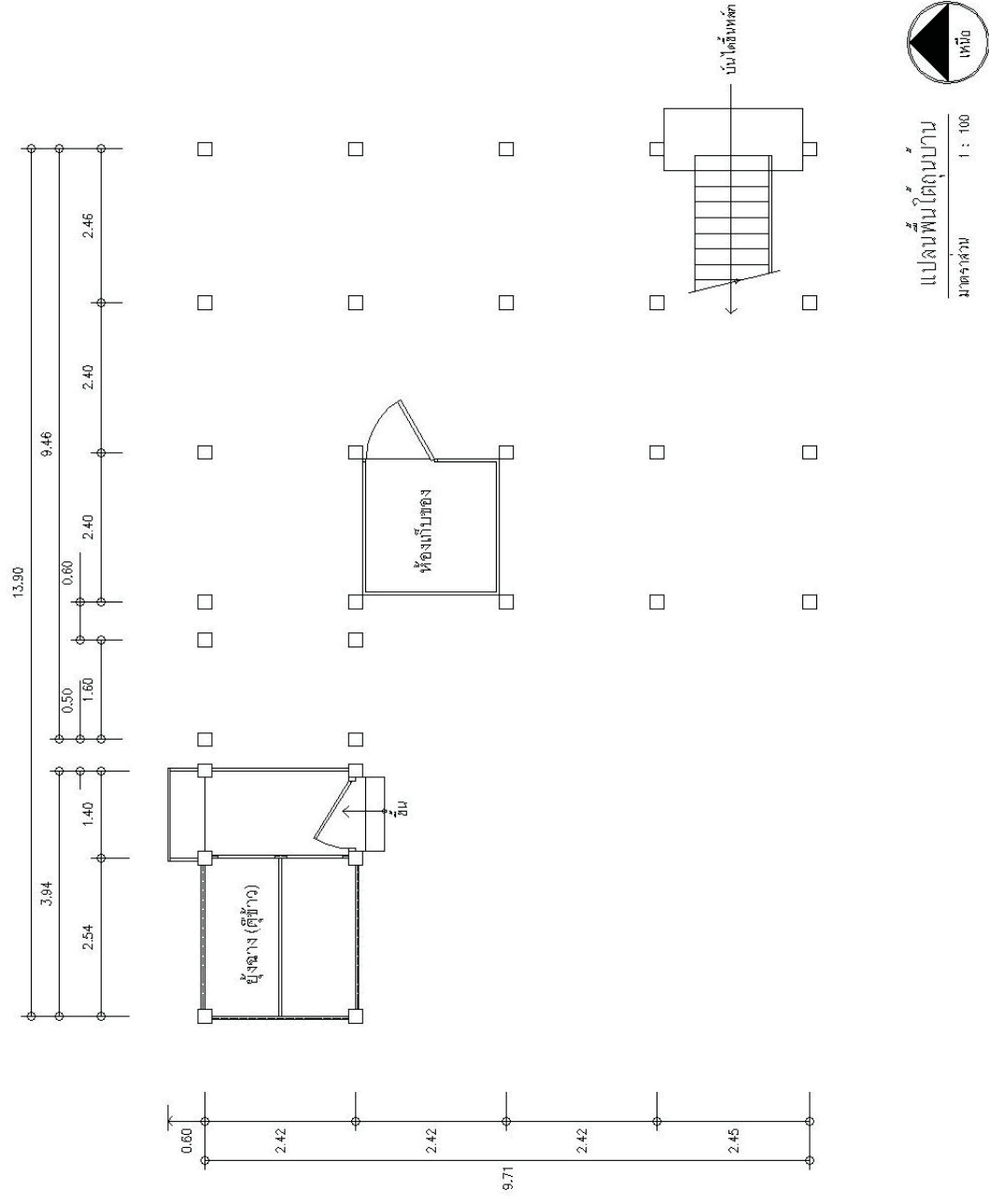
ลำดับที่ 012

เจ้าของบ้าน = นายศรีนวล เมืองมา

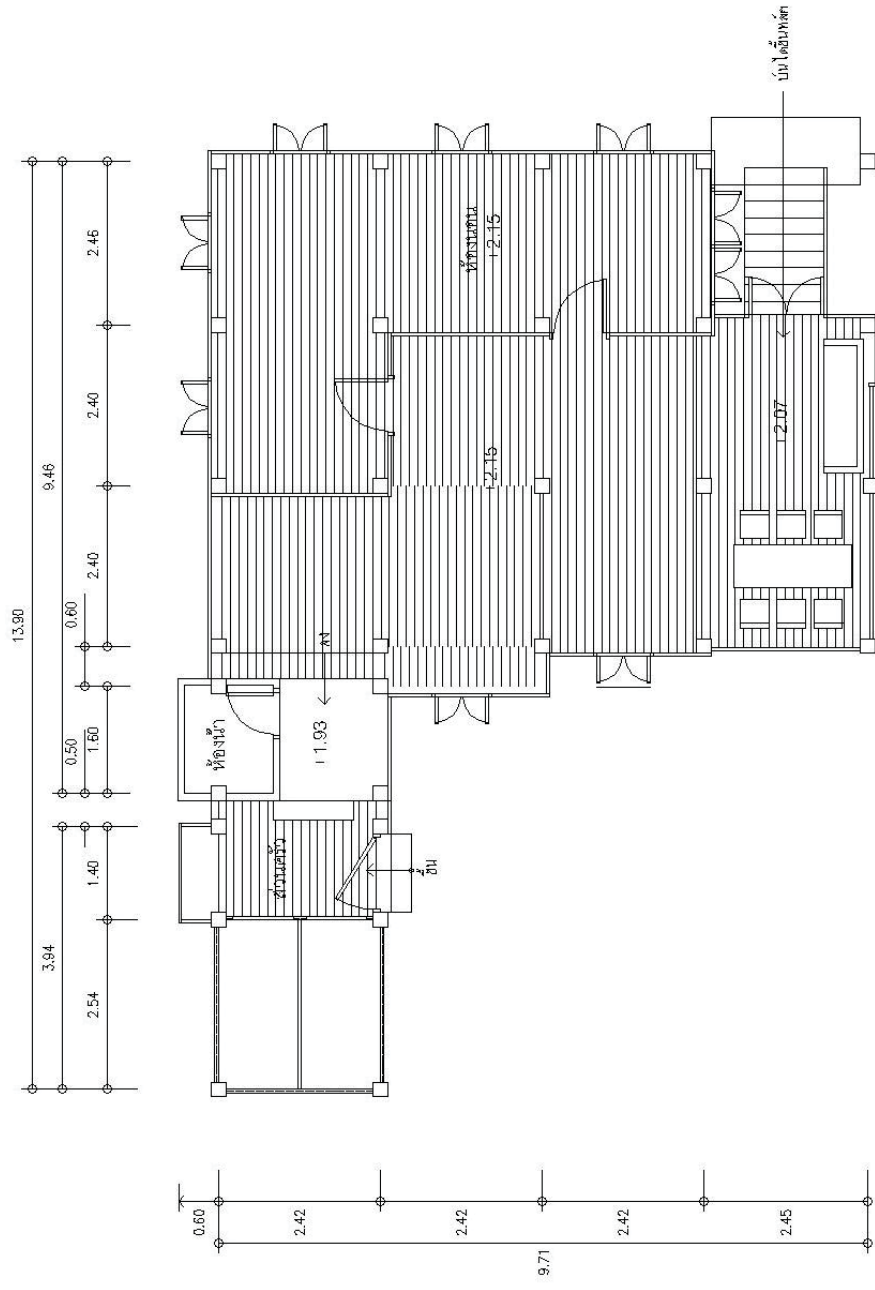

ภาพที่ 3.56: แสดงผังบริเวณบ้าน นายศรีนวล เมืองมา

ที่มา : จากการสำรวจพื้นที่หมู่บ้านแม่นาเรือ ตำบลแม่นาเรือ อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

ภาพที่ 3.57: ภาพแสดงสภาพทั่วไปของบ้าน นายศรีนวล เมืองมา
ที่มา : จากการสำรวจพื้นที่หมู่บ้านแม่เหนือ ตำบลแม่เหนือ อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

แปลน
มาตราส่วน 1 : 100

ภาพที่ 3.58: ภาพแสดงสภาพทั่วไปของบ้าน นายศรีนวล เมืองมา
ที่มา : จากการสำรวจพื้นที่หมู่บ้านแม่เนาเรือ ตำบลแม่เนาเรือ อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

ภาพที่ 3.59: ภาพแสดงสภาพทั่วไปของบ้าน นายศรีนวล เมืองมา

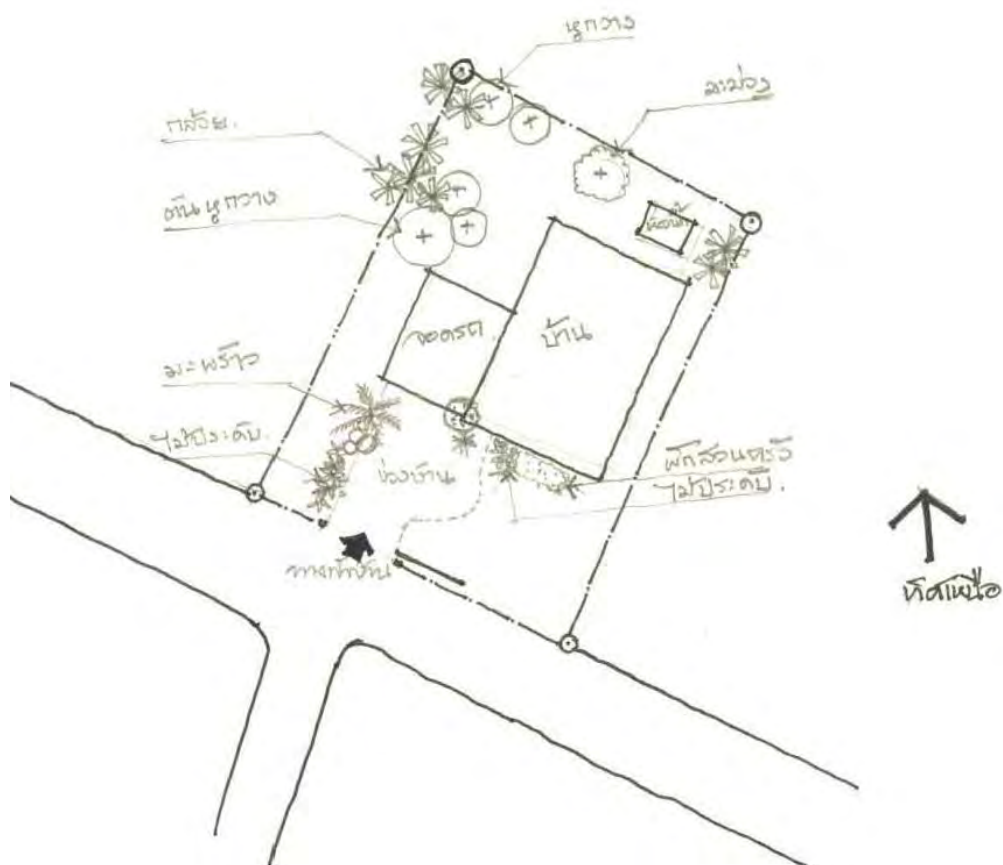
ที่มา : จากการสำรวจพื้นที่หมู่บ้านแม่นาเรือ ตำบลแม่นาเรือ อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

ภาพที่ 3.60: ภาพแสดงสภาพทั่วไปของบ้าน นายศรีนวล เมืองมา
ที่มา : จากการสำรวจพื้นที่หมู่บ้านแม่นาเรือ ตำบลแม่นาเรือ อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

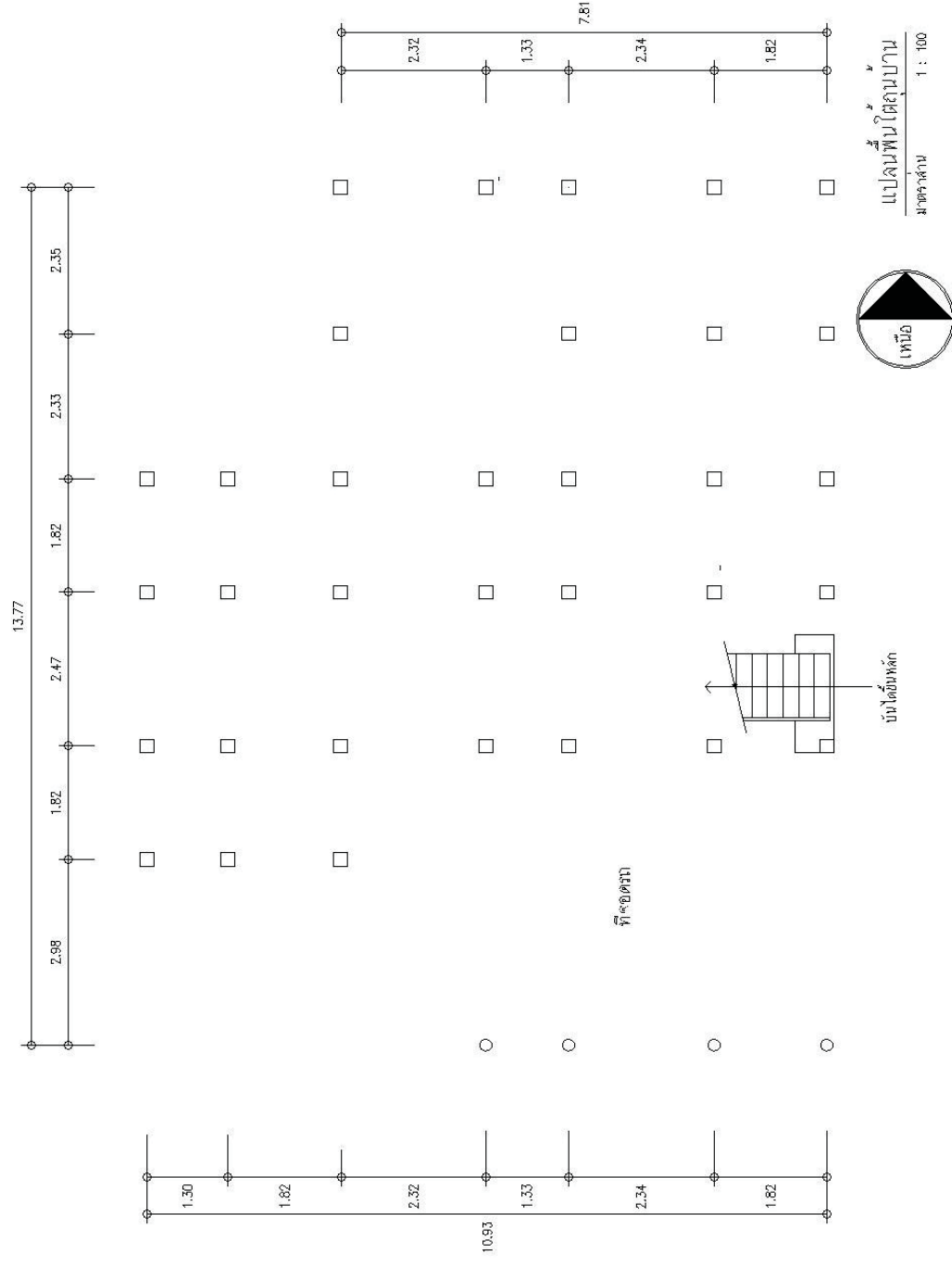
ลำดับที่ 013

เจ้าของบ้าน = นายเหรียญทอง ปัญญาวงศ์

ภาพที่ 3.61: แสดงผังบริเวณบ้าน นายเหรียญทอง ปัญญาวงศ์

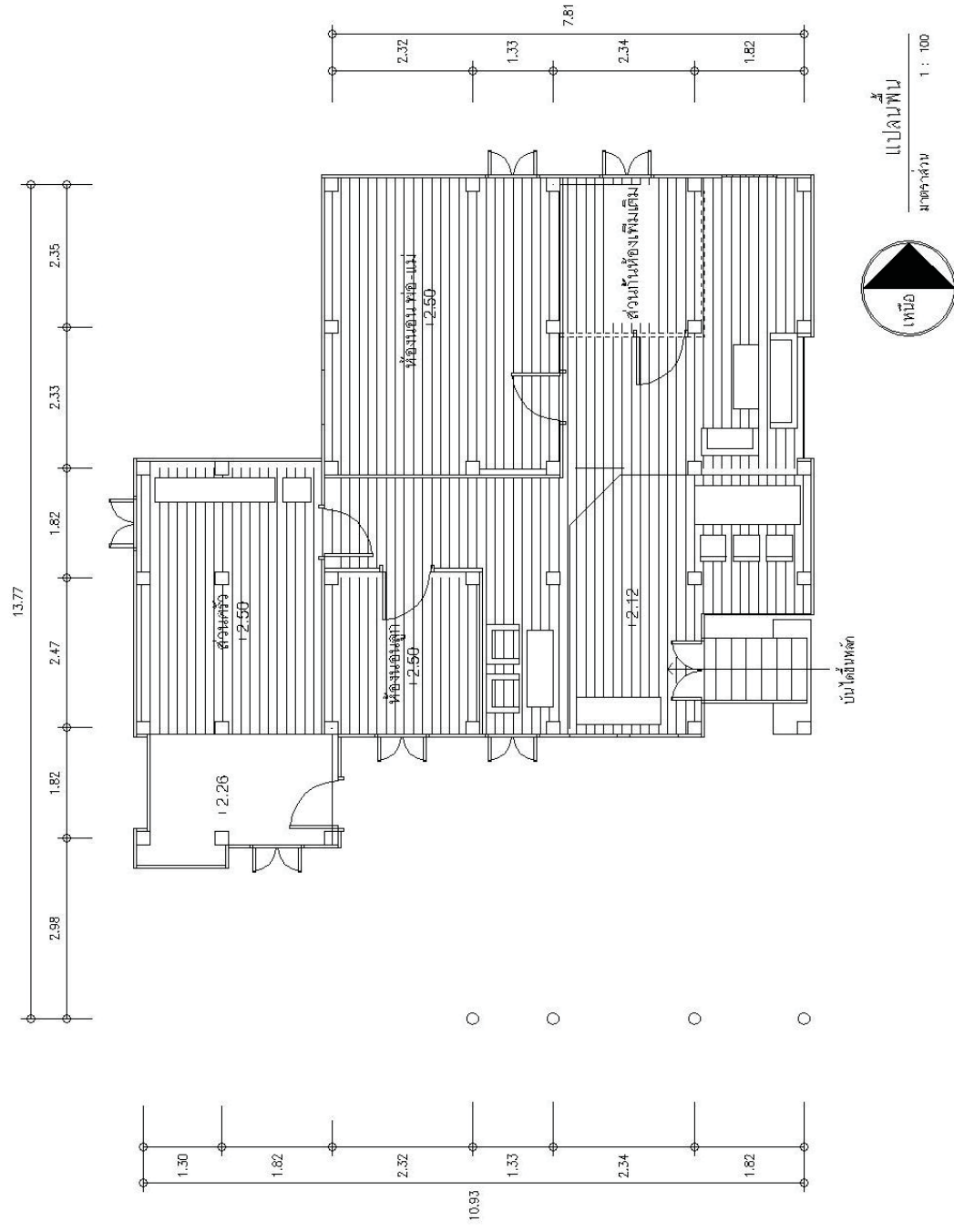
ที่มา : จากการสำรวจพื้นที่หมู่บ้านแม่นาเรือ ตำบลแม่นาเรือ อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

แปลนพื้นที่
มาตราส่วน 1 : 100

ภาพที่ 3.62: ภาพแสดงสภาพทั่วไปของบ้าน นายเหรียญทอง บุญงามวงศ์

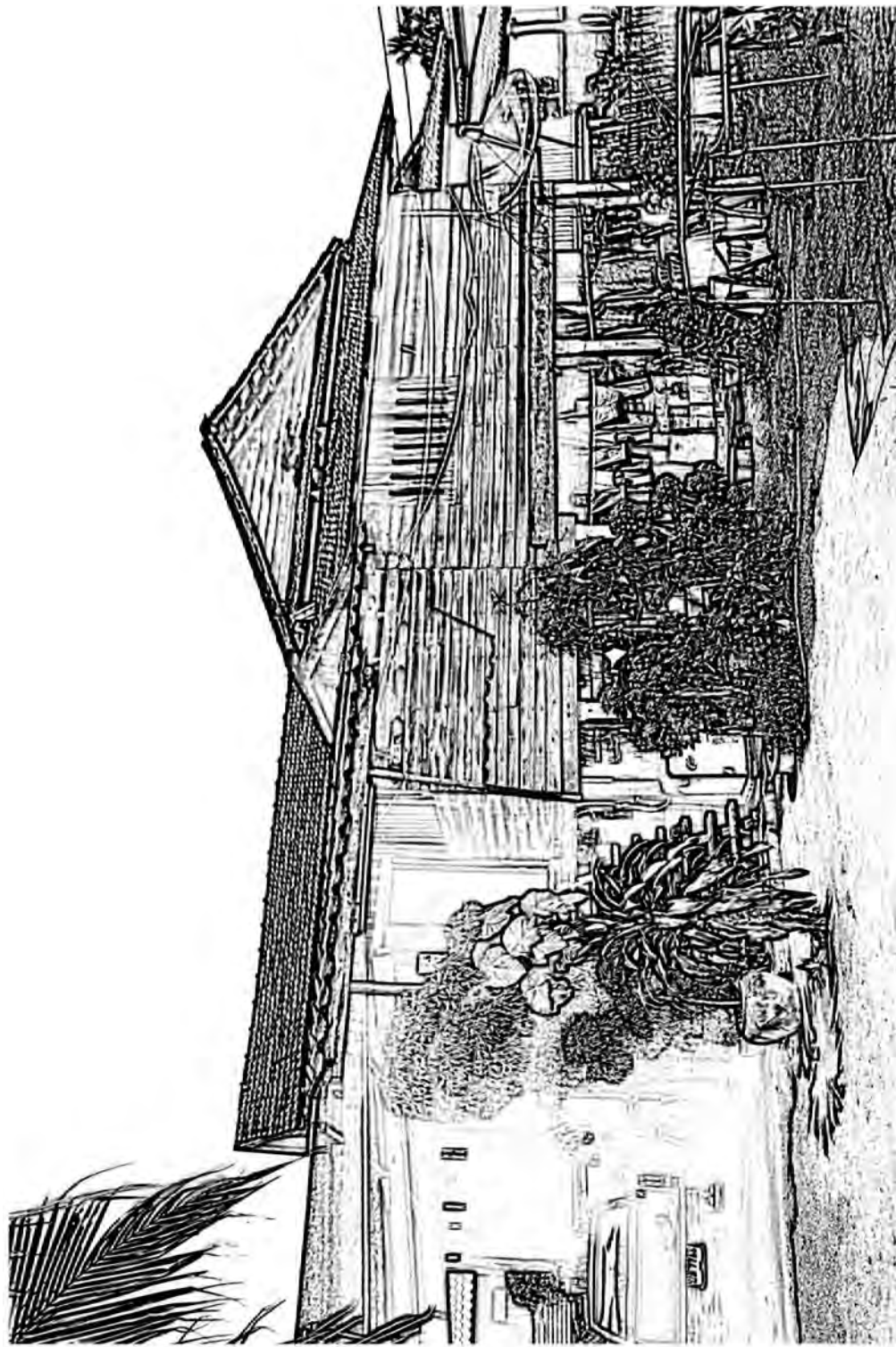
ที่มา : จากการสำรวจพื้นที่หมู่บ้านแม่เหนือ ตำบลแม่เหนือ อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

ภาพที่ 3.63: ภาพแสดงสภาพทั่วไปของบ้าน นายเหรียญทอง บุญญางค์
ที่มา : จากการสำรวจพื้นที่หมู่บ้านแม่นาเรือ ตำบลแม่นาเรือ อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

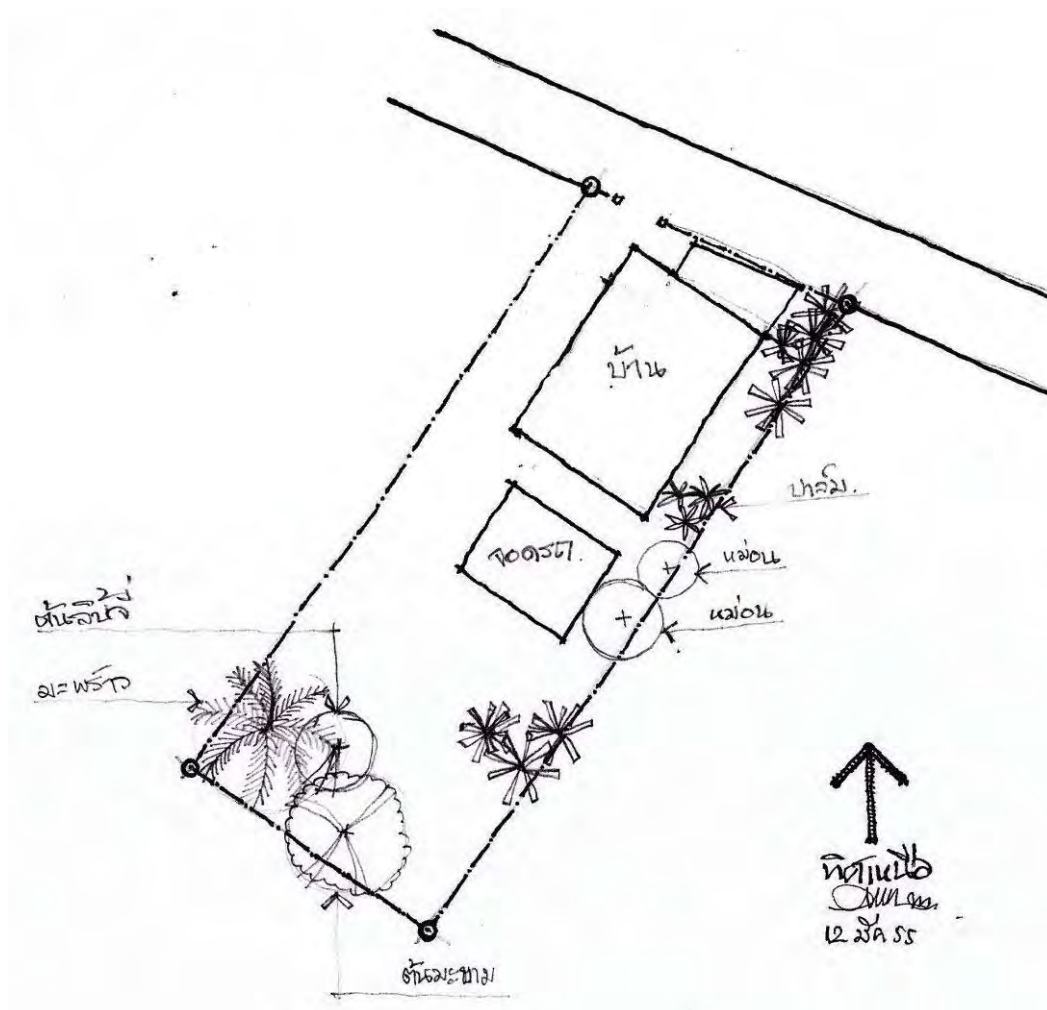
ภาพที่ 3.64: ภาพแสดงสภาพทั่วไปของบ้าน นายเหรียญทอง ปัญญาวงศ์
ที่มา : จากการสำรวจพื้นที่หมู่บ้านแม่นาเรือ ตำบลแม่นาเรือ อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

ภาพที่ 3.65: ภาพแสดงสภาพทั่วไปของบ้าน นายเหรียญทอง บุญงามวงศ์
ที่มา : จากการสำรวจพื้นที่หมู่บ้านแม่นาเรือ ตำบลแม่นาเรือ อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

ลำดับที่ 014

เจ้าของบ้าน = นายธีรยุทธ วาเพชร

ภาพที่ 3.66: แสดงผังบริเวณบ้าน นายธีรยุทธ วาเพชร

ที่มา : จากการสำรวจพื้นที่หมู่บ้านแม่นาเรือ ตำบลแม่นาเรือ อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา